

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

VYTAUTAS BADARAS
(CIVILINĖS JUSTICIJOS STUDIJŲ PROGRAMA)

ADVOKATAS – PROFESIONALUS ATSTOVAS CIVILINIAME PROCESĖ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – daktarė, profesorė

Inga Žalėnienė

Recenzentas – daktarė, docentė

Ingrida Krolienė

Vilnius, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

ADVOKATAS – PROFESIONALUS ATSTOVAS CIVILINIAME PROCESĖ

Civilinės justicijos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621M90011

Recenzentė

doc. dr. Ingrida Krolienė

.....

201... m. mėn. d.

Darbo vadovė

prof. dr. Inga Žalėnienė

.....

2012 m. gruodžio mėn. d.

Atliko

Civilinės justicijos studijų programos studentas

Vytautas Badaras

.....

2012 m. gruodžio mėn. 14 d.

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESSE SAMPRATA IR REIKŠMĖ.....	8
2. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESSE KLASIFIKAVIMAS.....	17
2.1. Įstatyminis ir sutartinis atstovavimas civiliniame procese.....	17
2.2. Privalomas advokato dalyvavimas Lietuvos civiliniame procese.....	21
3. ADVOKATAS – TEISININKAS PROFESIONALAS IR JO VAIDMUO ASMENS TEISINIUOSE SANTYKIUOSE.....	26
3.1. Advokatas ir kiti atstovai pagal pavidimą Lietuvos civiliniame procese.....	26
3.2. Advokatams taikomi teisinio išsilavinimo reikalavimai ir kvalifikacinis advokato egzaminas	34
3.3. Advokato narystės advokatūroje reikšmė	41
3.4. Advokato prievolė apdrausti savo civilinę atsakomybę	44
3.5. Advokato pareiga tobulinti savo kvalifikaciją ir teisė specializuotis	49
3.6. Advokato etikos svarba profesionalumui	58
4. PRIVALOMAS ADVOKATO DALYVAVIMAS UŽSIENIO VALSTYBIŲ CIVILINIUOSE PROCESUOSE	66
IŠVADOS	72
REKOMENDACIJOS	75
LITERATŪROS SĄRAŠAS	76
SANTRAUKA	85
SUMMARY	86

IVADAS

Galiojantys Lietuvos Respublikos įstatymai suteikia teisę asmenims ginti savo teises teisme patiems arba per procesinius atstovus. Todėl procesinį teisnumą ir veiksnumą turinčių asmenų atstovavimas civiliniame procese nėra privalomas. Tačiau šių dienų modernioje, daugialypėje ir greitai besikeičiančioje visuomenėje žmonės neretai atsiduria tokiose situacijose, kuriose dėl savo užimtumo ar panašių faktinių kliūčių, teisinių žinių stokos, teisinio subjektiškumo trūkumų ar kitų priežasčių nesugeba tinkamai ginti savo interesų teisiniame procese. Vis didėjančios ir sudėtingos teisės aktų sistemos analizė, aktualiausias teismų praktikos išmanymas tampa rimtu iššūkiu net ir teisinių išsilavinimą turintiems asmenims, todėl teisininkas profesionalas yra svarbi figūra asmens teisių gynime civiliniame procese. Neretai advokatas gali tapti vienintele išeitimi siekti teisingumo ir savo interesų apsaugos įgyvendinimo, o teisės aktai numato ir tokius atvejus, kai advokato dalyvavimas civiliniame procese yra privalomas, t.y. savo interesus teisme galintys ginti asmenys dėl imperatyvių įstatymo normų yra priversti kreiptis į advokatą.

Temos aktualumas ir naujumas. Išanalizavus didžiąją dalį lietuvių mokslinės literatūros šia tema galima konstatuoti, kad advokato profesija kaip mokslinių darbų objektas daug dėmesio nesulaukia. Bene vieninteliai Lietuvos teisės mokslininkai, detaliau nagrinėję profesionalų atstovavimą, būtinają advokato dalyvavimą civiliniame procese, yra doc.dr. I.Žalėnienė, dr. Eglė Balnienė, dr. Ingrida Montvydienė, doc. dr. Egidija Stauskienė, dr. R. Drakšas. Tokios tendencijos nėra vertintinos teigiamai, nes advokato veikla, principai, teisės aktai, reglamentuojantys advokato profesiją, bei kiti aktualūs klausimai turėtų būti išsamiau ir dažniau analizuojami moksliniuose darbuose. Tokį poreikį nulemia specifinė advokato, kaip geriausiai asmens interesus galinčio atstovauti, padėtis civiliniame procese, nuolatinis balansavimas tarp reikalavimo vadovautis tik įstatymu ir besąlygiško kliento interesų paisymo, santykio su teismu, taip pat didelės įtakos proceso operatyvumui ir kokybiškumui turėjimas. Tuo tarpu vien įstatyminio reglamentavimo bei teismų praktikos bet kuriuo svarbiu teisės klausimu dažniausiai neužtenka, būtina aktuali teisės doktrina, kuri, kaip jau minėta, Lietuvoje nėra pakankamai išsami, advokato profesijos analizei papildomo dėmesio pasigendama.

Svarbu pažymėti, kad darbe bus analizuojami vos prieš metus (2011 n. spalio 1 d.) įsigalioję svarbūs LR Civilinio proceso kodekso pakeitimai dėl atstovavimo civiliniame procese, aktualūs LR Konstitucinio Teismo išaiškinimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, naujausi LR Advokatūros ir kitų nagrinėjamų užsienio valstybių advokatūrų pateikiami statistiniai duomenys ir priimti teisės

aktai. Dėl šių priežasčių darbe nagrinėjami klausimai yra vertinami atsižvelgiant į aktualią, šių dienų tendencijas atitinkančią teisinę situaciją.

Darbo objektas – advokato profesionalumo svarba atstovavimo civiliniame procese institutui ir įtaka privalomajam advokato dalyvavimui civiliniame procese.

Darbo problema – nepakankamas advokato profesijos išskyrimas iš kitų procesinių atstovų, advokato profesionalumo reikšmės nuvertinimas civilinio procesinio atstovavimo reglamentavime Lietuvoje.

Šio magistrinio **darbo tikslas** yra atskleisti advokato profesionalumą sukuriančius veiksnius ir jų saveiką bei advokato profesionalumo įtaką tinkamam asmens teisių gynimui civiliniame procese ir tuo remiantis pagrįsti privalomąjį advokato dalyvavimą tam tikrose civilinių bylų kategorijose. Siekiant geriau išanalizuoti advokato profesionalumo sąvoką ir privalomojo advokato dalyvavimo civiliniame procese institutą, darbe bus analizuojami ne tik Lietuvoje, bet ir dar dviejose valstybėse – Vokietijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) - advokato profesiją reglamentuojantys teisės aktai, teismų praktika ir teisinė doktrina. Vokietija, kaip kontinentinės teisės atstovė, pasižymi giliomis teisės tradicijomis ir plačiai įdiegtu privalomojo advokato dalyvavimo civiliniame procese modeliu, o JAV – bedrosios teisės atstovė – yra valstybė, turinti vieną didžiausių procentų advokatų (atsižvelgiant į šalies populiaciją) bei pasižyminti savita teisine sistema, todėl, autoriaus nuomone, yra aktualu išnagrinėti tokiose valstybėse taikomą teisinę reglamentaciją ir egzistuojančią teisės doktriną advokato, kaip profesionalaus atstovo, tematika bei palyginti su atitinkama situacija Lietuvoje.

Darbo tikslui pasiekti keliami šie **darbo uždaviniai**: 1) išanalizuoti atstovavimo civiliniame procese institutą: sąvoką, tikslus, rūšis; 2) išnagrinėti advokato profesijos reglamentavimą ir jo pokyčius Lietuvoje bei atskirti advokatą nuo kitų atstovų Lietuvos civiliniame procese; 3) nustatyti esminius advokato profesionalumą sukuriančius veiksnius, numatytus tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse; 4) atlikti privalomojo advokato dalyvavimo civiliniame procese instituto įvertinimą advokato profesionalumo aspektu.

Magistro darbe keliama **hipotezė** – visuma advokato profesionalumą sukuriančių reikalavimų užtikrina kokybinę advokato profesijos padėtį, leidžiančią neabejoti būtinumu advokatui dalyvauti tam tikrose civilinių teisminių bylų kategorijose.

Rašant darbą bei siekiant šiame darbe iškelto tikslo, buvo naudojami šie mokslinio tyrimo **metodai**: lyginamasis, empirinis, sisteminis – loginis, analitinis, precedentinis, lingvistinis ir kiti

metodai. *Sisteminis – loginis* tyrimo metodas buvo naudojamas siekiant išanalizuoti esamus advokato profesiją reglamentuojančius teisės aktus, jų sąryšį, teisinę doktriną ir teismų praktiką kaip vienas kitą papildančių teisės šaltinių visumą, tokiu būdu prieinanant prie visapusiškai pagrįstų išvadų analizuojama tema. Šį metodą autorius taikė kartu su *empiriniu*, t.y. dokumentų analizės metodu, kurio pagalba buvo tiriami konkretūs Lietuvos ir užsienio valstybių teisės aktai bei kiti dokumentai. *Lyginamasis* metodas, kuris buvo derinamas su *analitiniu* metodu, buvo pasitelktas norint palyginti, atrasti privalumų ir trūkumų Lietuvos, Vokietijos ir JAV teisinėse sistemose darbe nagrinėjama klausimais, įvertinti skirtingose valstybėse egzistuojančią nevienodą advokato veiklos teisinę reglamentaciją, advokatūros įtaką šiai profesijai bei kitus esminius advokato veiklos aspektus. Tai padeda formuoti naujoms idėjoms bei požiūriams, kurie svarbūs tolesnei teisės raidai aptariamam klausimui. *Precedentinio* metodo pagalba autorius bandė atskleisti tam tikrą advokato veiklą reglamentuojančių teisės normų prasmę, remiantis teismų praktika, kurioje šios normos jau būtų išaiškintos. Tuo tarpu *lingvistinis* metodas padėjo paaiškinti žodžius, sakinius, atsižvelgiant į jų pavartojimo kontekstą, tokiu būdu nustatant tikrąją jų reikšmę. Šis metodas prisideda prie teisinio apibrėžtumo bei padeda apsisaugoti nuo plataus teisinio interpretavimo. Taip pat svarbu pažymėti, kad *istorinis* metodas šiame darbe buvo taikomas minimaliai – tik tiek, kiek tai bus būtina tam tikrai autoriaus pozicijai perteikti.

Darbo struktūra: magistrinį darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Pirmoje darbo dalyje pateikiama atstovavimo civiliniame procese samprata, apibrėžimas, tikslai, analizuojama šio teisinio instituto struktūra, postulacinio veiksnio sąvoka ir įtaka. Šiame skyriuje daugiausiai remiamasi Rusijos teisės procesualistų moksliniais darbais, kadangi tenka pripažinti ir sutikti su teisės literatūroje pastebima nuomone ¹, jog būtent šios šalies teisės mokslininkai yra labiausiai išanalizavę ir parengę bene daugiausiai mokslinių darbų atstovavimo civiliniame procese tematika.

Antroje dalyje nagrinėjamas atstovavimo civiliniame procese klasifikavimas ir jo reikšmė. Remiamasi Lietuvos teisės aktų ir teisės doktrinoje pateikiama informacija, bandoma pabrėžti įstatyminio ir sutartinio atstovavimo civiliniame procese atskirtinumo svarbą. Analizuojamas Lietuvoje reglamentuotas privalomo advokato dalyvavimo civiliniame procese institutas ir jo ypatumai.

¹ Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai): daktaro dis.soc.mokslai: teisė (01 S)/MRU, Vilnius, 2006. P. 12.

Trečioje darbo dalyje pereinama prie advokato, kaip profesionalaus atstovo civiliniame procese, apibrėžimo analizės; advokatą geriausiai apibūdinančių ir iš kitų profesijų išskiriančių bruožų paieška. Siekiama nustatyti, kuo advokatas skiriasi nuo kitų asmenų, galinčių būti atstovais pagal pavedimą pagal galiojančius Lietuvos Respublikos įstatymus. Šiuo tikslu atliekama atstovų pagal pavedimą rato analizė, pokyčiai ir tendencijos Lietuvoje. Advokato *profesionalumas* iškeliamas kaip atributas, besąlygiškai išskiriantis advokatą iš kitų atstovų pagal pavedimą rato. Analizuojami elementai, sukuriantys advokato profesionalumą. Šiuo tikslu lyginama teisinė reglamentacija, teismų praktika ir teisės doktrina Lietuvoje, Vokietijoje ir JAV bei kitose valstybėse.

Ketvirtoje dalyje autorius nagrinėja darbe nagrinėjamų užsienio valstybių – Vokietijos ir JAV – taikomą teisinę reglamentaciją privalomo advokato dalyvavimo civiliniame procese klausimu, siekiant palyginti šiose valstybėse ir Lietuvoje egzistuojančią teisinę situaciją. Vokietijos, JAV ir kitų šiame skyriuje minimų valstybių pavyzdžiai atskleidžia, kad privalomas advokato dalyvavimas civiliniame procese, kaip advokato profesionalumo išraiška, yra plačiai taikomas teisinis institutas moderniose teisinėse valstybėse. Koncentruojamasi į privalomojo advokato dalyvavimo kasacinėje instancijoje teisinę reglamentaciją, kuri kardinaliai skiriasi nagrinėjant Lietuvos ir aptariamų užsienio valstybių teisės aktus.

1. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESSE SAMPRATA IR REIKŠMĖ

Atstovavimo institutas tiek materialiosios, tiek procesinės teisės prasme, kaip ir daugelis šiuolaikinių vakarų teisės tradicijos valstybių civilinės ir civilinio proceso teisės institutų, buvo perimtas iš romėnų teisės². Šiame skyriuje atstovavimo instituto istorinės ištakos detaliau nagrinėjamos nebus, nes šis klausimas yra kruopščiai ir išsamiai išanalizuotas I.Žalėnienės daktaro disertacijoje³ bei kituose moksliniuose darbuose. Svarbu pažymėti tik tiek, kad dar Romos imperijos laikais procesinio atstovavimo teisė stipriai keitėsi: iš pradžių apskritai nepripažįstant galimybės atstovauti kito asmens interesų, vėliau šis institutas buvo palaipsniui įteisintas, siekiant išvengti daugybės sunkumų ir nepatogumų dėl asmenų negalėjimo asmeniškai įgyvendinti savo teisių ir vykdyti pareigų.

Siekiant išsamesnės pasirinkto instituto analizės, šiame darbe yra nagrinėjamas tik procesinio atstovavimo institutas, todėl materialinis atstovavimas plačiau aptariamas nebus. Svarbu pažymėti tai, kad atstovavimo civiliniame procese teisiniai santykiai iš dalies turėtų būti laikomi mišriais, nes galima išvelgti dvejopą jų prigimtį⁴ - viena vertus, susiklosto materialiniai teisiniai santykiai tarp atstovo ir atstovaujamojo, kurių teisinis pagrindas – įstatymas arba sutartis (*vidinis atstovavimo aspektas*). Nors galima išvelgti ir šio teiginio išimčių - rinkdamasis savo procesinį atstovą asmuo vadovaujasi ne Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso (toliau – LR CK) 2.132 str. nuostatomis, skirtomis atstovavimui materialinėje teisėje apibrėžti, o Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 51-60 str. nuostatomis. Tokiu būdu pasireiškia procesinių normų įtaka vidiniam atstovavimo santykiui. Kita vertus, tarp atstovo ir teismo bei kitų proceso dalyvių susiklosto procesiniai teisiniai santykiai, kuriuos reguliuoja civilinio proceso teisės normos (*išorinis atstovavimo aspektas*). Tokią išvadą galima daryti remiantis vyraujančia pozicija teisės doktrinoje⁵. Todėl, autoriaus nuomone, negalima būtų teigti, kad atstovavimas civiliniame procese yra išimtinai procesinis institutas, kaip tą daro kai kurie rusų teisės mokslininkai⁶ – be vidinio atstovavimo civiliniame procese teisinio santykio

² Jonaitis M., Žalėnienė I. Kai kurie atstovavimo instituto reglamentavimo romėnų teisėje klausimai// Jurisprudencija. 2008, t. 7(109), P. 14-15.

³ Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai): daktaro dis.soc.mokslai: teisė (01 S)/ MRU, Vilnius, 2006. P. 16.

⁴ Колоколова Э. Е. Адвокат – представитель в гражданском процессе. – Москва: Закон и право, 2004. С. 28; Чечина Н. А. Гражданские процессуальные отношения. – Ленинград: ЛГУ, 1962. С. 35.

⁵ Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai)... P. 86-87.; Ильинская И. М., Лесницкая Л. Ф. Судебное представительство в гражданском процессе. – Москва: ИЮЛ, 1964. С. 12.; Laužikas E., Mikėlėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 283.

⁶ Розенберг Я. А. Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже. - Рига: Знание, 1981. С. 40-41; Шерстюк В. М. Судебное представительство по гражданским делам. – Москва, 1984. С. 63.

negalėtų atsirasti ir išorinis, nes pastarajam atsirasti nebūtų teisinės prielaidos (advokatas negalėtų atstovauti savo klientui teisme nepateikęs įrodymų, kad yra sudaryta atstovavimo sutartis). Materialinė ir procesinė teisė tarpusavyje sąveikauja kaip „turinys“ ir „forma“, todėl procesinė teisė doktrinoje materialinės teisės atžvilgiu laikoma pagalbine, išvestine ⁷. Kita vertus, reikia sutikti su A.Vaišvilos nuomone, kad be procesinės teisės materialinė teisė būtų neveiksminga ⁸, nebūtų užtikrintas jos įgyvendinimas, kuris yra pasiekiamas būtent procesinių normų pagalba. Taigi, atstovavimo civiliniame procese institutas vienija tiek materialiosios teisės, tiek procesines teisės normas, o šio instituto vien kaip procesinės kategorijos supratimas prieštarautų teisinės sistemos struktūrai, tarpšakinių institutų egzistavimui.

Teisės doktrinoje atstovavimas civiliniame procese apibrėžiamas nevienodai. V. Nekrošius, A. Driukas, V. Valančius šį institutą įvardija kaip procesinį teisinį santykį, kurio vienas dalyvis (atstovas) kito asmens (atstovaujamojo) vardu ir jo interesais teisme atlieka tam tikrus procesinius veiksmus, teikia atstovaujamojam teisinę pagalbą ir taip padeda teismui vykdyti teisingumą civilinėse bylose ⁹. Tokia atstovavimo civiliniame procese sąvoka su nedideliais pakeitimais pateikiama daugumoje lietuvių autorių darbų ir pakankamai tiksliai perteikia procesinio atstovavimo esmę. Kita vertus, kritikuotinas atstovavimo civiliniame procese, kaip išimtinai procesinio teisinio santykio, apibūdinimas (dėl prieš tai aptartų priežasčių). Šiek tiek siauresnį apibrėžimą pateikia P. Rasimavičius, nurodydamas, kad atstovavimas civiliniame procese yra civilinis procesinis teisinis santykis, kurio vienas dalyvis – atstovas – įgaliojimo ar įstatymo nustatytose ribose įgyvendina kito dalyvio – vardu ir interesais procesines teises ir pareigas ¹⁰. Panašiai rašo ir M. S. Šakarian – tai teisinis santykis, kuriuo vienas asmuo (atstovas teisme) jam suteiktų įgaliojimų ribose atlieka procesinius veiksmus atstovaujamojo vardu ir interesais, dėl ko pastarajam atsiranda teisės ir pareigos ¹¹. Visuose pateiktuose apibrėžimuose galima įžvelgti du ypač svarbius aspektus – atstovavimas civiliniame procese apibūdinamas kaip teisinis santykis, o taip pat pateikiama atstovavimo santykių esmė – procesinių veiksmų atlikimas atstovaujamojo vardu. Dėl pastarojo bruožo doktrinoje diskusijų nekyla, tačiau dėl pirmojo mokslininkų nuomonės išsiskiria.

Kitokį atstovavimo civiliniame procese apibrėžimą pateikiantys teisės mokslininkai teigia, kad procesinis atstovavimas yra ne jau minėtas teisinis santykis, o patys atstovo atliekami veiksmai, veikla.

⁷ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R., Vitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: LTU, 2004. T. 1. P. 73-74.

⁸ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. – Vilnius: Justitia, 2000. P. 146.

⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T.2. P.15.

¹⁰ Žeruolis J., Rasimavičius P., Staskonis V. ir kt. Tarybinė civilinio proceso teisė. – Vilnius: Mintis, 1983. P. 75.

¹¹ Шакарян М. С. Гражданское процессуальное право России. Под ред. - Москва, 2002. С. 151.

Ši nuomonė daugiausiai paplitusi tarp Rusijos procesualistų. E. G. Tarlo savo monografijoje¹² atstovavimą civiliniame procese supranta kaip savotišką atstovo, dalyvaujančio civiliniame procese kartu su atstovaujamoju arba be jo, veiklą, kurios tikslas yra teisinės pagalbos suteikimas atstovaujajam, jo teisių ir teisėtų interesų gynimas tokia apimtimi, kokią atstovui suteikia atstovaujамasis, o taip pat nustato civilinės materialinės teisės ir civilinio proceso teisės normos. Taigi, akcentuojama atstovo veikla, jo atliekami veiksmai, o taip pat – *teisinės pagalbos* suteikimas. Pastarasis aspektas, autoriaus nuomone, yra ginčytinas. Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 2 str. numato, kad valstybės garantuojama teisinė pagalba yra šio įstatymo nustatyta tvarka asmenims teikiama pirminė ir antrinė teisinė pagalba¹³. Analizuojant įstatymo normas bei mokslinę literatūrą galima konstatuoti, kad tiek pirminę, tiek antrinę pagalbą gali suteikti tik profesionaliai kvalifikuoti teisininkai, o antrinę pagalbą – išimtinai advokatai. Šią nuomonę geriausiai patvirtina I. Montvydienės disertacijoje atlikta šio instituto analizė¹⁴. Tokiu atveju, teisinės pagalbos, kaip tam tikrų teisinių žinių ir kvalifikacijos, turėjimas ir panaudojimas civiliniame procese, tuo labiau - profesionalus atstovavimas teismuose, neturėtų būti laikomas būtinu atstovavimo procese elementu. Pavyzdžiui, teisinio išsilavinimo neturintys įstatyminiai atstovai, greičiausiai, nesuteiks pilnavertės teisinės pagalbos atstovaujajam, o tik atliks būtinus procesinius veiksmus atstovaujamojo vardu. Todėl teisinės pagalbos suteikimas atstovavimo civiliniame procese sąvokos formuluotėje, autoriaus nuomone, yra ydingas.

Atstovavimas civiliniame procese kaip atstovo atliekami veiksmai, veikla buvo apibūdinamas ir kitų autorių: A. F. Kozlovas nurodė, kad tai veiksmų asmenų procesinė veikla, kuri vykdoma šalių, trečiųjų asmenų ar kitų suinteresuotų byla asmenų vardu ir kurios tikslas yra apginti šių asmenų teises ir įstatymo saugomus interesus¹⁵; A. F. Kleimanas teigė, kad sovietiniame civiliniame procese tai buvo tinkamai įgalioto atstovo veikimas atstovaujамųjų šalių ar trečiųjų asmenų vardu ir interesais¹⁶; beveik identiškai pastarajai formuluotei procesinio atstovavimo sampratą yra apibrėžę rusų

¹² Tarlo E. G. Профессиональное представительство в суде. Монография. – Москва: Известия, 2004. С. 46-47.

¹³ LR valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 36-1340. Pirminė pagalba šiame įstatyme apibrėžiama kaip „šio įstatymo nustatyta tvarka teikiama teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybių institucijoms, išskyrus procesinius dokumentus, rengimas. Be to, ši teisinė pagalba apima patarimus dėl ginčo sprendimo ne teismo tvarka, veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo ir taikos sutarties parengimą.“ Antrinė pagalba – „dokumentų rengimas, gynyba ir atstovavimas bylose, įskaitant vykdymo procesą, atstovavimas išankstinio ginčo sprendimo ne teisme atveju, jeigu tokią tvarką nustato įstatymai ar teismo sprendimas.“

¹⁴ Montvydienė I. Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose: daktaro dis.soc.mokslai: teisė (01 S)/ MRU, Vilnius, 2010. P. 46-47.

¹⁵ Гражданский процесс. Под ред. Ю. К. Осипова. - Москва, 1996. С. 96.

¹⁶ Pagal Kleйнман А. Ф. (Колоколова Э. Е. Адвокат – представитель в гражданском процессе. - Москва: Закон и право, 2004. С. 34).

procesualistai V. V. Jarkovas, M. K. Treušnikovas, A. A. Dobrovolskis¹⁷. Tokie atstovavimo civiliniame procese sampratos formulavimai turėtų būti vertinami skeptiškai, nes vien tik atliekamų procesinių veiksmų, veiklos akcentavimas neigia teisinio santykio buvimą. A. Vaišvila nurodo, kad teisiniai veiksmai, kaip teisiniai faktai, yra viso labo prielaida teisiniams santykiams atsirasti, pasikeisti ar pasibaigti¹⁸. Neigdami šią poziciją susidurtume su metodologiniais teisės mokslo prieštaravimais. Taip pat reikėtų pritarti S. A. Chalatovo nuomonei, kad tokia samprata kalba tik apie išorinę atstovavimo pusę, neįvardija vidinių atstovavimo santykių aspekto (teisinių santykių tarp atstovo ir atstovaujamojo), netinkamai nusako šio instituto esmę¹⁹. Taigi, autoriaus nuomone, teisinio santykio atstovavimo civiliniame procese sampratoje neigimas turėtų būti vertinamas kaip ydingas metodologinis netikslumas, nes akcentuojami atstovo veiksmai yra sudėtinė teisinio santykio dalis.

Rusijos teisės mokslininkų literatūroje galima rasti ir kitokių atstovavimo civiliniame procese sampratų. G. L. Osokina teigia²⁰, kad atstovavimas civiliniame procese yra tam tikras teisinis *mechanizmas*, kurio pagalba proceso šalis ar tretysis asmuo gali realizuoti savo procesines teises ir pareigas tais atvejais, kai susiduria su procesinio veiksnio trūkumu ar kitokio pobūdžio negalėjimu tinkamai ginti savo interesų teisme. Šis apibrėžimas iš esmės kritikuotinas dėl to, kad kalbama tik apie tuos atvejus, kai atstovaujamas susiduria su tam tikru procesinio veiksnio trūkumu ar kitomis aplinkybėmis, kuriuos asmeniui objektyviai neleidžia ginti savo interesų teisme. Tačiau atstovavimas pagal pavedimą dažnai susiklosto tada, kai asmuo yra visiškai veiksnus ir gali pilnaverčiai vesti bylą teisme pats, bet atstovu pasirenka advokatą ar advokato padėjėją dėl to, kad jo interesus gintų labiau kvalifikuotas šios srities profesionalas.

A. A. Melnikovas nurodo, kad atstovavimo civiliniame procese institutas yra civilinio proceso teisės normomis sureguliuota proceso šalių ir kitų dalyvaujančių procese asmenų *teisė* patikėti vesti bylą įstatymuose numatytiems atstovams, kartu suteikiant jiems visas ar dalį savo procesinių teisių ir pareigų²¹. Šiuo atveju vėl susiduriame su apibrėžimo neišbaigtumu, netikslumu. Neakcentuota lieka pati instituto sudėtis, susiklostantys santykiai. Todėl, nors negalima nesutikti su tuo, kad turėti atstovą civiliniame procese yra kiekvieno suinteresuoto procese dalyvaujančio asmens teisė, tačiau toks apibrėžimas neatskleidžia šio instituto esmės.

¹⁷ Pagal Яркoв В. В., Треушников М. К., Добровольский А. А. (Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai): daktaro dis.soc.mokslai: teisė (01 S)/MRU, Vilnius, 2006. P. 67-68).

¹⁸ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Trečiasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 416-419.

¹⁹ Халатов С. А. Представительство в гражданском и арбитражном процессе. - Москва: Норма, 2002. С. 65.

²⁰ Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть. - Москва: Юрист, 2004. С. 256-257.

²¹ Pagal Мельников А. А. (Колоколова Э. Е. Адвокат – представитель в гражданском процессе. - Москва: Закон и право, 2004. С. 36).

Su panašia problema susiduriame ir vertindami E. Kolokolovos nuomonę, kuri atstovavimą civiliniame procese supranta kaip realią ir svarbią asmens procesinę *garantiją*, kuri leidžia iš vienos pusės savo nuožiūra pasirinkti atstovą, o iš kitos pusės – reikalauti iš pasirinkto atstovo visų įstatyme numatytų priemonių ir veiksmų atlikimo, kad būtų tinkamai apginti atstovaujamojo interesai²². Kita vertus, autoriaus nuomone, šiame apibrėžime teisingai akcentuojama tai, ko nepažymi kiti jau cituoti mokslininkai – atstovas turėtų imtis visų įmanomų ir leistinų procesinių priemonių, kad būtų pasiektas vienas iš pagrindinių atstovavimo civiliniame procese tikslų – tinkamas atstovaujamojo interesų įgyvendinimas. Tik sąžiningai ir protingai naudodamasis jam suteiktomis procesinėmis teisėmis ir pareigomis atstovas gali įgyvendinti pastarąjį tikslą.

Išsamią mokslinę analizę atstovavimo civiliniame procese tema savo daktaro disertacijoje atlikusi I. Žalėnienė šį institutą apibūdina kaip teisinį santykį, kurio vienas subjektas (tinkamai įgaliotas atstovas) kito subjekto (atstovaujamojo) vardu ir interesais atlieka kompleksą veiksmų civilinėje byloje, sukuriančių teisinės pasekmes tiesiogiai atstovaujamojo asmens teisinėje sferoje ir sureguliuotų tarpšakinio instituto teisės normų²³. Disertacijoje nurodoma, kad atstovavimo civiliniame procese definicijoje turi atsispindėti tiek teisinis santykis, tiek atstovo atliekamų veiksmų svarba, tiek norminis instituto lygmuo. Autorius pilnai sutinka su tokia nuomone, nes tai bene tiksliausiai suformuluotas atstovavimo civiliniame procese instituto apibrėžimas, kurį galima rasti šių dienų teisinėje literatūroje, apimantis visus būtinus paminėti instituto elementus.

Taigi, atsižvelgiant į visų paminėtų autorių nuomones bei išsakytus argumentus, reikėtų konstatuoti, kad geriausiai atstovavimo civiliniame procese instituto esmę perteikia tos sampratos, kuriose apie atstovavimą kalbama ne kaip apie vieną konkretų elementą (teisinį santykį ar atstovo atliekamus veiksmus), o kaip apie šių elementų sąveiką. Todėl, panaudojant tinkamiausias autorių mintis, kurios buvo paminėtos (ypač atsižvelgiant į I.Žalėnienės suformuluotą instituto definiciją), galima būtų teigti, kad *atstovavimas civiliniame procese yra teisinis santykis, sureguliuotas tarpšakinių teisės normų, kurio viena šalis (atstovas) kitos šalies (atstovaujamojo) vardu atlieka visus įstatymiškai numatytus procesinius veiksmus, kurie yra būtini tinkamam atstovaujamojo interesų gynimui bei prisideda prie teisingo civilinės bylos išnagrinėjimo*.

Aptarus atstovavimo civiliniame procese sąvoką galima pereiti prie kito svarbaus klausimo – procesinio atstovavimo tikslų. Tai gana platus klausimas, į kurį iš dalies yra atsakę žymūs Lietuvos

²² Ten pat, C. 42.

²³ Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai): daktaro dis.soc.mokslai: teisė (01 S)/MRU, Vilnius, 2006. P. 71.

teisininkai. Gana akivaizdu, jog vienas iš atstovavimo tikslų civiliniame procese yra išvengti pakankamai dažnų situacijų, kai asmuo tiesiog negali fiziškai tinkamai ginti savo interesų dėl to, kad jis yra išvykęs, susirgęs ar paprasčiausiai užsiėmęs ir neturi laiko dalyvavimui rengiantis nagrinėti bylą, dalyvauti teismo posėdžiuose ir t.t.²⁴. Tokiu atveju tinkamiausia išeitis yra pasirūpinti procesiniu atstovavimu, taip išvengiant bylos vilkinimo, sprendimo už akių priėmimo ir kitų neigiamų procesinių padarinių.

Šioje vietoje būtų svarbu išanalizuoti *postulacinio veiksnio* sąvoką, bet pirmiau – trumpai apie civilinį procesinį teismumą ir veiksnumą, be kurių aptarimo būtų sunku suprasti postulacinio veiksnio vietą. Reikia sutikti su prof. A.Vaišvilos nuomone²⁵, kad asmenys, norintys tapti tam tikro teisinio santykio (šiuo atveju – procesinio atstovavimo) subjektais, turi pasižymėti tam tikra teisine charakteristika – teisiniu subjektiškumu. Būtent šį institutą ir sudaro dvi struktūrinės jo dalys – teismumas ir veiksnumas. Civilinis procesinis teismumas yra asmens galėjimas turėti civilines procesines teises ir pareigas, kuris atsiranda nuo fizinio asmens gimimo momento ir pasibaigia jam mirus. Juridinio asmens atveju civilinis procesinis teismumas atsiranda nuo jo įregistravimo momento ir pasibaigia jį oficialiai išregistravus. Tiesioginių civilinio procesinio teismumo ribojimo atvejų Lietuvos įstatymai nenumato, bet tai yra įmanoma netiesiogiai, kai būna apribotas asmens civilinis materialusis teismumas (pavyzdžiui, kai asmuo padaro nusikaltimą, susijusį su profesija – advokatas išbraukiamas iš praktikuojančių advokatų sąrašo ir nebeturi tik advokatu būdingų procesinių teisių²⁶). Tačiau tokie ribojimai yra daugiau išimtys iš taisyklės, nes teismumas, kaip teisinis institutas, yra garantuojamas valstybės ir neatsiejamas nuo asmens.

LR CPK 38 str. numato, kad tik civilinį procesinį veiksnumą turintys asmenys gali ginti savo interesus teisme arba pavesti tą daryti atstovams. Būtent asmeniui, kuris neturi civilinio procesinio veiksnumo, atstovauja įstatyminis atstovas. Juridinis asmuo civilinį procesinį veiksnumą įgyja kartu su civiliniu procesiu teismumu – nuo įregistravimo momento, o fiziniai asmenys – nuo pilnametystės (arba įstatymų nustatyta tvarka nuo santuokos sudarymo ar emancipacijos, t.y. teismo pripažinimo visiškai veiksnium). Trumpai nurodžius pagrindinius civilinio procesinio teismumo ir veiksnumo bruožus, galima aptarti ir jau minėto postulacinio veiksnio institutą. Ši sąvoka susiformavo dar romėnų teisėje ir reiškė asmens *realią* galimybę savarankiškai civiliniame procese atlikti tam tikrus procesinius

²⁴ Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть. - Москва: Юристъ, 2004. С. 256-257.

²⁵ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Trečiasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2009. P. 422-423.

²⁶ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 1. P. 465-466.

veiksnius²⁷. Postulacinio veiksnio samprata paplitusi Lenkijos ir Vokietijos teisės doktrinoje, o Lietuvoje detaliau nagrinėjama nėra, tačiau yra pakankamai vertinga, ypač kalbant apie būtinajį advokato atstovavimą teisme. Vertinga tuo, kad padeda paaiškinti atvejus civiliniame procese, kai asmuo turi civilinį procesinį teismumą ir veiksnumą, bet negali faktiškai (fiziškai) vesti bylos, pavyzdžiui, fizinė negalia ar sunki liga, kuri neatima procesinio veiksnio. Tokiu atveju susiduriama su faktiniu postulacinio veiksnio trūkumu. Galimas ir teisinis postulacinio veiksnio trūkumas – kai tam tikriems procesiniams veiksniams atlikti yra būtinas advokatas, kaip profesionalus atstovas (bus aptariama tolimesniuose skyriuose). Taigi, abiem atvejais reikalingas atstovas, tik pirmuoju atstovaujamas gali rinktis, kokio atstovo jam reikia – profesionalaus ar ne. Dar vienas svarbus skirtumas tarp faktinio ir teisinio postulacinio veiksnio trūkumų – faktinis postulacinis veiksnys nėra numatytas LR CPK, todėl šalis nėra įpareigota turėti atstovą, teismas gali tik pasiūlyti šaliai pasirinkti atstovavimą pagal LR CPK 161 str. ir vieną kartą atidėti bylos nagrinėjimą. Tuo tarpu teisinio postulacinio veiksnio trūkumas užkerta šaliai galimybę atlikti reikiamus procesinius veiksmus, nes ne advokato vardu atlikti veiksmai laikomi neatliktais. Pats atstovas taip pat turi turėti postulacinį veiksnumą – jis pasireiškia atitinkamos teisinės kvalifikacijos (advokatas) turėjimu. Akivaizdu, kad postulacinio veiksnio doktrina yra išplėtotą šalyse, kurios yra įdiegusios plačią privalomojo advokato dalyvavimo koncepciją civiliniame procese – Vokietijoje, Lenkijoje, Austrijoje. Nors daug praktinės naudos Lietuvos civiliniam procesui ši doktrina nesuteikia, teisės mokslui tai – svarbi techninio pobūdžio klasifikacija²⁸, užpildanti nišą, kurią palieka civilinio procesinio teismumo ir veiksnio santykis.

Kartais net ir galėdamas fiziškai vesti bylą pats, asmuo gali tą daryti nepakankamai efektyviai. Reikia sutikti su V.Nekrošiaus nuomone, kad norėdamas sėkmingai vesti civilinę bylą, asmuo turi turėti nemažai specialių teisės žinių, ko proceso šalys ar kiti byloje dalyvaujantys asmenys dažnai neturi²⁹. Savaimė suprantama, kad asmuo, kuris nesispecializuoja teisės srityje, negali sėkmingai ginti savo interesų – tai nulemia sudėtinga, paini ir nuolat besikeičianti teisinė sistema, vis auganti įstatyminė bazė³⁰. Tuo tarpu savo procesines teises gerai išmanantis ir jas realizuoti sugebantis procesinis atstovas teismui tinkamai ir laiku pateiks visą reikiamą informaciją, atliks reikiamus procesinius veiksmus, kurių neatlikimas dažnai tiesiog techniškai užkerta kelią asmeniui apginti savo interesus (pvz. ieškinio surašymo reikalavimų ar procesinių terminų nesilaikymas). Kvalifikuotą ir

²⁷ Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese – svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Tarptautinė mokslinė – praktinė konferencija „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“. – Vilnius: MRU, 2006. P. 242.

²⁸ Jonaitis M., Žalėnienė I. Kai kurie atstovavimo instituto reglamentavimo romėnų teisėje klausimai// Jurisprudencija. 2008, t. 7(109), P. 14-15.

²⁹ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 283.

³⁰ Ярков В. В. и другие. Гражданский процесс. Учебник. – Москва: Волтерс Клуверс, 2005. С. 108-109.

tinkamą interesų apsaugą teisme gali garantuoti tik gerai teisę išmanantys subjektai – advokatai, advokatų padėjėjai, teisininkai. Plačiau apie kvalifikuoto atstovo privalumus civiliniame procese bus kalbama kitame darbo skirsnyje.

Galiausiai, tinkamas atstovavimas padeda teismams vykdyti teisingumą³¹, o kvalifikuoti atstovai (advokatai) mokslinėje literatūroje net pavadinami teismo pagalbininkais³². Tačiau mokslinėje užsienio literatūroje galima rasti ir priešingų nuomonių³³ - akcentuojama tai, kad atstovas yra suinteresuotas tik suteikti tinkamą teisinę pagalbą atstovaujajam, kuris atitinkamai siekia sau palankaus procesinio rezultato ir to siekti įgalioja savo atstovą, todėl pats atstovas nėra suinteresuotas prisidėti prie teisingumo vykdymo padėdamas teismui. Negalima būtų sutikti su tokia kategoriška pozicija. Tinkamo atstovo dalyvavimas padeda įgyvendinti daugelį civilinio proceso tikslų – koncentruotumo, sąžiningumo, teisingumo, nes tik kvalifikuotas šalies atstovas gali tinkamai rūpintis proceso skatinimu, laiku pateikti įrodymus, suformuluoti reikalavimus ir pan.³⁴. Teismas, gavęs visus reikiamus įrodymus, kurių atstovaujамasis pats nebūtų pateikęs, o taip pat sulaukęs argumentuotos, laiku ir aiškiai išreikštos atstovo pozicijos, gali priimti sprendimą, kuris, greičiausiai, labiau atitiks civiliniame procese deklaruojamus principus ir vertybes. Čia pat reikia pastebėti, kad nekvalifikuoto atstovavimo atveju (įstatyminis procesinis atstovavimas, procesinis atstovavimas bendrininkavimo atveju) aptariamas tikslas nebūtinai bus pasiekiamas, nes atstovas gali netinkamai įgyvendinti savo procesines teises ir pareigas ir tokiu būdu apsunkinti, o ne palengvinti darbą teismui, todėl tik kvalifikuotas atstovavimas teisme gali sėkmingai pasiekti šį pagalbos teismui vykdant teisingumą tikslą.

Teisės doktrinoje pripažįstama³⁵, kad tas, kuris veikia per atstovą, veikia pats (lot. *qui facit per alium facit per se*), o atstovas procese dažniausiai visiškai pakeičia atstovaujамąjį. Tačiau verta pastebėti, kad įstatymas gali imperatyviai nustatyti atvejus, kai atstovaujамasis privalo asmeniškai dalyvauti teismo posėdyje, nors ir turi procesinį atstovą (pavyzdžiui, LR CPK 384 str. pagrindu teismas gali pripažinti asmenišką atsakovo dalyvavimą būtinu santuokos nutraukimo ar pripažinimo negaliojančia, separacijos nustatymo bylose; LR CPK 388 str. numatyta atsakovo pareiga asmeniškai dalyvauti tėvystės (motinystės) nustatymo byloje). Tačiau šie atvejai yra daugiau retos išimtys iš prieš

³¹ Викут М. А., Зайцев И. М. Гражданский процесс России. - Москва: Юристъ, 1999. С. 113.

³² Мусина В. А., Чечиной Н. А., Чечота Д. М. Гражданский процесс. Учебник. - Москва: Проспект, 1997. С. 105.

³³ Ивакин В. Н. Представительство в советском гражданском процессе. Вопросы теории и практики: дисертация. – Москва, 1981. С. 9.

³⁴ Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 80-81.

³⁵ Žalėnienė I., Stauskienė E. „Advokatūros raida Lietuvoje 1990-2009 m.“. Regnum Est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. – Vilnius: MRU, 2010. P. 552.

tai minėtos taisyklės, kad atstovas procese pilnai pakeičia atstovaujамąjį. Dėl pastarosios aplinkybės atstovas yra laikomas dalyvaujančiu byloje asmeniu ir visas atstovaujamojo procesines teises ir pareigas dažniausiai įgyja nuo atstovavimo santykių atsiradimo momento. LR CPK 51 str. 1 d. numato, kad asmenys turi teisę rinktis bylą vesti teisme patys arba per atstovą. Teisė turėti atstovą nedingsta ir tada, kai asmuo pats veda bylą. Verta pastebėti, kad identiškas reglamentavimas yra nustatytas ir dabartinio Rusijos Federacijos civilinio proceso kodekso 48 str. 1 d.³⁶ Šioje vietoje svarbu pažymėti, kad asmuo nevisada turi visišką laisvę spręsti ar jis turės atstovą byloje, ar ne. Tai atvejai, kai atstovas būtinas dėl tam tikrų asmens civilinio postulacinio veiksnio trūkumų (amžiaus, ligos ir pan.) arba atstovo dalyvavimą imperatyviai nurodo įstatymai.

Toliau darbe bus aptariamos atstovavimo civiliniame procese rūšys, kurių analizė padės geriau suvokti šio instituto specifiką bei palaipsniui pereiti prie profesionalaus atstovavimo santykių, t.y. advokato, kaip atstovo civiliniame procese, veiklos ir procesinės padėties.

³⁶ Rusijos Federacijos CPK: Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 2002 11 14. Prieiga per internetą: <<http://www.consultant.ru/popular/gpkrf/>>; prisijungimo laikas 2012-06-25.

2. ATSTOVAVIMO CIVILINIAME PROCESSE KLASIFIKAVIMAS

2.1 Įstatyminis ir sutartinis atstovavimas civiliniame procese

Teisinėje literatūroje yra paplitęs požiūris atstovavimą civiliniame procese klasifikuoti įvairiais pagrindais: pagal atstovaujama subjektą, pagal atstovaujamojo galimybę pačiam asmeniškai dalyvauti procese ir pagal atstovavimo teisinių santykių atsiradimo pagrindą. Pagal atstovaujama subjektą gali būti atstovaujama fiziniam arba juridiniam asmeniui. Bene pagrindinė šio klasifikavimo reikšmė yra ta, kad juridiniam asmeniui negali atstovauti asmenys pagal pavedimą, nurodyti LR CPK 56 str. 1 d. 4, 5 ir 6 p., tačiau gali atstovauti juridinio asmens darbuotojai ar valstybės tarnautojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.

Atstovavimas civiliniame procese pagal atstovaujamojo galimybę pačiam asmeniškai dalyvauti procese skirstomas į priverstinį ir pasirenkamąjį. Priverstinis atstovavimas kyla įstatymų pagrindu, todėl patenka į įstatyminio atstovavimo įtakos sferą. Asmens neveiknumas, ribotas veiknumas, pripažinimas nežinia kur esančiu – tai dažniausios aplinkybės, dėl kurių asmenys negali savarankiškai dalyvauti procese ir todėl jiems atstovauja įstatymuose numatyti atstovai – tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai, įpėdiniai ir pan. (LR CPK 38, 52, 53, 54 str.). Svarbu pažymėti, kad sąvoka *priverstinis* šiuo atveju jokia būdu nesietina su sąvoka *privalomas*³⁷. Įstatyminis atstovas, esant priverstiniam atstovavimui, gali savo nuožiūra spręsti, ar jis dalyvaus byloje, ar vyks į paskirtą teismo posėdį (išskyrus įstatyme numatytus imperatyvus dėl atstovo dalyvavimo būtinumo). Tai nulemia civilinio proceso dispozityvumo principas (LR CPK 13 str.), plačios proceso šalių teisės (LR CPK 42 str. 1 d.), sutartinio atstovo paskyrimo galimybė (LR CPK 51 str.). Teismas kiekvienu konkrečiu atveju turėtų įsitikinti asmens galimybe vesti bylą pačiam, priešingu atveju atsirastų rizika civilinio proceso pagrindinių principų bei asmens konstitucinių teisių pažeidimams. Atitinkamai pasirenkamasis atstovavimas savo esme yra panašus į sutartinį, atsiranda pavedimo sutarties (pavyzdžiui, pats save teisme galintis atstovauti asmuo atstovu paskiria advokatą) arba priklausymo tam tikro viešojo juridinio asmens pagrindu (asociacijos narys LR CPK 56 str. 1 d. 6 p. tvarka atstovu pasirenka asociaciją). Tuo tarpu privalomas atstovavimas apima tuos atvejus, kai įstatymo imperatyviai numatytais atvejais asmuo privalo turėti profesionalų atstovą – advokatą, todėl šiose situacijose asmens dispozityvumas yra apribotas.

³⁷ Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Kolektyvinė monografija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 168.

Trumpai aptarus pirmus du procesinio atstovavimo skirstymus, galima pereiti prie civilinio proceso atstovavimo skirstymo į įstatyminį ir sutartinį. Įstatyminis atstovavimas kyla įstatymuose numatytais atvejais (dažniausia tai – teismo nutartys skirti globą, rūpybą, kuratorių, turto administratorių; taip pat tėvų ir jų vaikų įstatyminis teisinis santykis, įstatymų nuostatos dėl Vyriausybės atstovavimo valstybei ir kt.). Todėl atstovų įgaliojimų apimtį apibėžia tik įstatymas. Tokio instituto pagrindinis tikslas yra įgyvendinti asmens, kuris pats negali ginti savo interesų teisme, teisumą³⁸. Pabrėžtina kuratoriaus instituto svarba atstovavimo civiliniame procese institutui.

Pagal LR CPK 39 str. 1 d. kuratorius, kaip tam tikras laikinas įstatyminis atstovas konkrečioje byloje (su visomis atstovaujamojo teisėmis ir pareigomis), gali būti priešingos šalies (dažniausiai ieškovo) prašymu paskirtas šaliai, kuri neturi civilinio procesinio veiksnio bei įstatyminio atstovo (arba jai atstovaujančio organo juridinio asmens atveju) arba nėra žinoma šalies gyvenamoji ar darbo vieta. Poreikis prašyti paskirti kuratorių civilinėje byloje dažniausiai kyla tada, kai reikia operatyviai įteikti tam tikrus procesinius dokumentus, o šalis (dažniausiai atsakovas) yra nerandama. Kuratoriumi gali būti skiriamas tik fizinis asmuo, būtinas tokio asmens sutikimas, tačiau toks asmuo negali turėti priešingo suinteresuotumo bylos baigtimi negu jo atstovaujamas (LR CPK 39 str. 4 d.). LAT praktikoje galima rasti išaiškinimų, kad kuratoriumi turėtų būti skiriamas atitinkamo asmens giminaitis (jeigu atstovaujamas yra fizinis asmuo) arba teisinį išsilavinimą turintis asmuo (pavyzdžiui, advokatas). Tokios nuostatos grindžiamos poreikiu, kad atstovaujamojo interesai būtų ginami realiai ir tinkamai³⁹. Visais atvejais kuratoriaus paskyrimas yra teismo prerogatyva. Kaip vieną iš didžiausių praktinių kuratoriaus paskyrimo procedūros trūkumų galima įvardinti LR CPK 39 str. 3 d. numatytą prašančios paskirti kuratorių šalies pareigą iš anksto sumokėti skiriamam kuratoriui numatytą atlygį, t.y. patirti papildomas išlaidas. Būtent dėl šios priežasties teismų praktikoje suinteresuotos šalys dažniausiai siekia, kad procesiniai dokumentai būtų įteikiami viešo paskelbimo būdu (LR CPK 130 str. 1 d.), įrodinėjant kuratoriaus paskyrimo negalimumo faktą⁴⁰, tokiu būdu nepatiriant jokių papildomų išlaidų.

LR CPK 54 str. 1 d. numato, kad įstatyminiams atstovams pereina visos atstovaujamo asmens teisės ir pareigos, išskyrus įstatymų numatytas išimtis. LR CPK komentaro autoriai tiksliai nurodo, kad šis kodeksas iš esmės tokių išimčių nenumato⁴¹. Visiškai logiška yra jau minėto LR CPK 54 str. 2 d., kuri įstatyminiam atstovui suteikia galimybę turėti sutartinį atstovą. Tai paaiškinama tuo, kad

³⁸ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 19.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 2 d. konsultacija Nr. A3-81. Teismų praktika Nr. 19. P. 242.

⁴⁰ Ten pat. P. 243.

⁴¹ Driukas A. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. 1 dalis. Bendrosios nuostatos. – Vilnius: Justitia, 2004. T. 1. P. 180.

įstatyminis atstovas, tikėtina, neturės reikiamų teisinių žinių ir nesugebės sėkmingai atstovauti atstovaujajam, todėl gali kreiptis į advokatą ar kitą LR CPK 56 str. nurodytą asmenį. Šiam santykiui jau bus taikomos sutartinio atstovavimo teisės normos.

Sutinkant su V. Nekrošiaus nuomone, galima teigti, kad būtent sutartinis atstovavimas labiausiai atitinka atstovavimo instituto prigimtį ir paskirtį⁴². Sutartinis atstovavimas atsiranda sutarties tarp atstovo ir atstovaujamojo pagrindu. Skirtingai nei prieš tai aptarto įstatyminio atstovavimo atveju, sutartinio atstovo įgaliojimai apibrėžiami pavedimo, darbo, prokūros, jungtinės veiklos ir kitose sutartyse⁴³. LR CPK 59 str. numato, kad atstovaujamojo išduotas įgaliojimas suteikia atstovui teisę atlikti atstovaujamojo vardu visus procesinius veiksmus, išskyrus išimtis, numatytas tame įgaliojime. Kadangi LR CPK nenumato sutartinio atstovo teisių apribojimų, tai atstovaujamas atstovavimo sutartyje turėtų konkrečiai nurodyti, kokius ribojimus jis nustato savo atstovui. Svarbu pastebėti, kad anksčiau galiojusi aptariamo LR CPK 59 str. redakcija buvo pakeista 2011 m. birželio 21 d. LR CPK pakeitimo ir papildymo įstatymu⁴⁴, kuris panaikino iki tol galiojusią minimo straipsnio 2 dalį, įpareigojusią kiekviename pavedime atskirai aptarti tam tikrus procesinius veiksmus (tokius kaip teisė pareikšti ar atsisakyti ieškinio ir priešieškinio, teisė sudaryti taikos sutartį, teisė perįgalioti, teisė gauti vykdomąjį raštą ir pan.). Minimi procesiniai veiksmai teisės doktrinoje vadinami *specialiaisiais įgalinimais*, t.y. įgalinimai, kurių suteikimas priklauso tiesiogiai nuo atstovaujamojo valios. *Bendraisiais įgalinimais* laikomi tokie įgalinimai, kurie atsiranda iš pavedimo vesti bylą fakto⁴⁵, jie nustatyti įstatyme ir jų apimtis nepriklauso nuo atstovaujamojo valios. Bendrieji įgalinimai nėra atskirai apibrėžti, juos sudaro proceso dalyvio, kurį atstovas atstovauja, teisės ir pareigos, numatytos LR CPK (teisė dalyvauti teismo posėdžiuose, teisė susipažinti su bylos medžiaga, teisė reikšti nušalinimus ir teikti įrydomus ir t.t.). Akivaizdu, kad toks pakeitimas buvo neišvengiamas, nes reikalavimas atskirai aptarinėti tam tikrų procesinių veiksmų atlikimą (daugeliu atvejų būtiniams ir neatsiejamiems nuo atstovo tiesioginių funkcijų) buvo neracionalus. Todėl nenuostabu, kad galiausiai tokio reglamentavimo buvo atsisakyta, atstovaujajam paliekant teisę atskirai aptarti procesinius veiksmus, kurių atlikti jis atstovo neįgalioja. Svarbu paminėti, kad atstovaujamas kai kurių teisių suteikti tiesiog neturi galimybės, nes jomis nedisponuoja, pavyzdžiui, advokatas turi savarankiškas, įstatyme numatytas, tik jam būdingas teises ir pareigas (tvirtinti procesinių dokumentų nuorašus, posėdžio metu dėvėti mantiją ir pan.).

⁴² Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 288.

⁴³ Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Kolektyvinė monografija. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P. 169.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4126.

⁴⁵ Žeruolis J. Tarybinė civilinio proceso teisė. - Vilnius: Mintis, 1983. P. 79.

Jeigu asmuo gali pats ginti savo interesus teisme, bet dėl vienokių ar kitokių priežasčių jis nusprendžia turėti atstovą, tai natūralu, kad toks atstovas turėtų suteikti tam tikros teisinės naudos bei pranašumo proceso eigoje. Sutartinis atstovas privalo dinamiškai disponuoti turima procesine medžiaga, tinkamai vertinti bylos eigą, sugebėti laiku pateikti įrodymus⁴⁶, atsiriboti nuo visų emocinių faktorių ir principų. Tik toks atstovas gali pateisinti atstovaujamojo lūkesčius bei sutartinio atstovavimo instituto esmę. Todėl teisinėje doktrinoje vyrauja nuomonė, kad sutartinio atstovavimo tikslas yra tinkamos teisinės pagalbos užtikrinimas atstovaujajam, t.y. ne tik pareiga realizuoti kito asmens procesines teises, bet ir suteikti jam kvalifikuotas, tinkamas ir naudingas teises paslaugas. Šioje vietoje būtų svarbu atskirti atstovo teikiamos teisinės pagalbos ir teisinių paslaugų sąvokas. Teisinės pagalbos sąvoka Lietuvoje iš esmės priklauso nuo to, kaip yra interpretuojami LR advokatūros ir LR valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymai. LR advokatūros įstatymo 4 str. 5 d. nurodo, kad teisinė pagalba yra advokato teikiamos nemokamos teisinės paslaugos, o pagrindinė advokato veikla – apmokamų teisinių paslaugų teikimas (4 str. 2 d.). Tuo tarpu LR valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatyme visa advokato veikla yra suprantama kaip teisinės pagalbos (dažniausiai - antrinės) teikimas. Kaip žinia, valstybės garantuojama teisinė pagalba ją gaunančiam asmeniui yra nemokama arba tik iš dalies mokama. Todėl reikėtų sutikti su I. Montvydienės nuomone, kad Lietuvos įstatymai teisinės pagalbos ir teisinių paslaugų sąvokas iš esmės atskiria tik apmokėjimo požymio pagrindu⁴⁷. Pavyzdžiui, viename iš LR teisingumo ministro įsakymų⁴⁸ pateikiama formuluotė „teisinė pagalba (paslaugas)“, tokiu būdu sutapatinant šias sąvokas. Savo turiniu praktikoje tiek teisinė pagalba, tiek teisinės paslaugos turėtų būti suprantamos vienodai, tačiau teoriškai teisinė pagalba yra labiau sietina su valstybės garantuojama teisine pagalba bei neatlygintinumu, bet tuo pačiu ir su jos ypatinga socialine reikšme bei dideliu poreikiu⁴⁹, o teisinės paslaugos – su apmokama teisininkų ir advokatų tiesiogine veikla. Todėl darytina išvada, kad sutartinio atstovavimo tikslas yra tiek tinkamų teisinių paslaugų, tiek teisinės pagalbos suteikimas atstovaujajam, nes abi šios sąvokos yra vartotinos kalbant apie sutartinio atstovo veiklą.

⁴⁶ Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese – svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Tarptautinė mokslinė – praktinė konferencija „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“. – Vilnius: MRU, 2006. P. 236.

⁴⁷ Montvydienė I. Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose: daktaro dis.soc.mokslai: teisė (01 S)/ MRU, Vilnius, 2010. P. 22.

⁴⁸ LR teisingumo ministro įsakymas „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1845.

⁴⁹ Pecherskij V. V. Legal Aid and Legal Services: the Formation and Comparison of Conception. Journal „Problems of the Bar“. – 2004, No. 36. Prieiga per internetą: < <http://www.russian-lawyers.ru/pecherskiy.shtml>>; prisijungimo laikas 2012-07-23.

Jeigu įstatyminis atstovavimas nepriklauso nuo atstovaujamojo valios, tai sutartinis atstovavimas yra daugiausiai savanoriškas. Tačiau yra ir situacijų, kai asmuo privalo pasirūpinti savo atstovu, nors yra visiškai pajėgus pats ginti savo interesus teisme. Dėl to sutartinis atstovavimas dar yra skirstomas į savanorišką sutartinį ir privalomąjį sutartinį, o pagal atstovo kvalifikaciją – į profesionalų ir neprofesionalų atstovavimą. Savanoriškas atstovavimas yra situacija, kai atstovaujamas nors ir galėdamas pats ginti savo interesus teisme, nusprendžia dėl vienokių ar kitokių priežasčių tą pavesti daryti sutartiniam atstovui (dažniausiai advokatu). Privalomasis sutartinis atstovavimas yra įstatymuose išimtinai numatyti atvejai, kai asmuo privalo turėti atstovą – profesionalą, t.y. advokatą. Ši atstovavimo rūšis kartu yra ir išimtinai profesionalusis atstovavimas, nes tokiose bylose atstovauti asmenims teisė suteikiama tik advokatams.

2.2 Privalomas advokato dalyvavimas Lietuvos civiliniame procese

Nors atstovavimas Lietuvos civiliniame procese, kaip jau buvo minėta, nėra privalomas (LR CPK 51 str. 1 d. nurodo, kad asmenys gali vesti savo bylas teisme patys arba per atstovus), galiojantys teisės aktai (2001 m. įsigaliojęs LR CK ir 2003 m. įsigaliojęs LR CPK) imperatyviai nustato atvejus, kai visiškai veiksnus asmuo, norėdamas apginti savo interesus teisme, privalo pasirūpinti advokatu. Pastebėtina, kad iki šių kodeksų įsigaliojimo jokie Lietuvos teisės aktai nenumatė privalomojo advokato dalyvavimo civiliniame procese atvejų, tačiau šio instituto atkeliavimas į Lietuvos teisinę sistemą buvo tik laiko klausimas, kadangi daugumoje Vakarų Europos valstybių⁵⁰ privalomas advokato dalyvavimas yra galias tradicijas turintis teisės institutas.

Privalomas advokato dalyvavimas civiliniame procese neabejotinai prisideda prie šalių interesų apsaugos lygio didinimo, o taip pat padeda teismams įstatymo numatytose kategorijose bylų vykdyti teisingumą, operatyviau ir kvalifikuočiau išnagrinėti bylos medžiagą. Advokatas, kaip profesionalus teisininkas, yra vienintelis asmuo, gebantis tinkamai ginti asmens interesus tam tikrose

⁵⁰ Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese – svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Tarptautinė mokslinė – praktinė konferencija „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“. – Vilnius: MRU, 2006. P. 239; *Europos Sąjungos Komisijos puslapyje pateikiama informacija, kad advokato dalyvavimas tam tikrose kategorijose bylų numatytas Graikijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, Lenkijoje, Belgijoje, Vengrijoje, Austrijoje ir kt.* European Judicial Network in civil and commercial matters. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/case_to_court/case_to_court_pol_en.htm>; prisijungimo laikas 2012-10-08.

bylose. LR CK ir LR CPK numato tris atvejus, kai civilinėje byloje yra būtinas advokato dalyvavimas. Apie kiekvieną iš jų – atskirai:

1) LR CK 2 knygos IX skyrius numato privalomąjį advokato dalyvavimą priverstinio akcijų (dalių, pajų) (*toliau – akcijų*) pardavime ar išpirkime. Šiuo atveju įstatyme numatyti juridinio asmens dalyviai gali kreiptis į teismą su ieškiniu, reikalaudami, kad jiems priverstinai būtų parduotos juridinio asmens akcijos (dalys, pajai) iš kito juridinio asmens dalyvio, kurio veiksmai prieštarauja juridinio asmens veiklos tikslams (LR CK 2.115 str. 1 d.) arba reikalaudami, kad toks juridinio asmens dalyvis nupirktų jų turimas akcijas (dalis, pajus), nes jie negali vykdyti juridinio asmens steigimo tikslų (LR CK 2.123 str. 1 d.). Tokį ieškinį pareikšti ir teisme vesti bylą gali tik advokatas. Akivaizdu, kad tokios bylos turi viešojo intereso elementų, nes jose sprendžiami visai visuomenei, kai kuriais atvejais - net šalies ekonomikai svarbūs klausimai. Netinkamas savo interesų gynimas iš ieškovo pusės gali nulemti tai, kad įmonėje kenkėjišką ar savanaudišką veiklą vykdančias juridinio asmens dalyvis liks nesustabdytas ir netrukdomai atliks savo veiksmus, taip prisidėdamas prie juridinio asmens veiklos nuostolių ir kitų neigiamų procesų, galbūt net bankroto. Tuo tarpu atsakovas, neatstovaujamas advokato, gali neefektyviai įrodinėti savo veiklos teisėtumą, nepateikti reikiamų įrodymų ir tokiu būdu be realaus pagrindo prarasti savo turimas akcijas (dalis, pajus). Dėl to įstatymų leidėjas pasirūpino, kad šių bylų eiga būtų sklandi ir kvalifikuota, pateikti ir ištirti visi reikalingi įrodymai ir būtų kaip įmanoma teisingiau atstatyta civilinių teisinių santykių pusiausvyra.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs⁵¹, kad kreipimasis į teismą dėl priverstinio akcijų (dalių, pajų) pardavimo ar išpirkimo yra išimtinis juridinio asmens akcininko teisių gynimo būdas, kai šis asmuo negali tinkamai įgyvendinti savo teisių dėl kito juridinio asmens dalyvio neteisėtų veiksmų ir negalima pagrįstai manyti, kad tie veiksmai ateityje pasikeis. Pastaroji sąlyga yra konstatuotina, kad neteisėtiems veiksams būdingas trunkamasis arba tęstinis pobūdis. Kitoje byloje LAT nurodė⁵², kad atsakovo, kaip akcininko, pareigos veikti sąžiningai ir protingai bendrovės ir kito akcininko atžvilgiu nevykdymas; lojalumo pareigos nesilaikymas pažeidžia LR CK 2.87 str. 1, 2 d. nustatytas akcininko, kaip juridinio asmens organo nario, pareigas. O tai yra pagrindas pagal LR CK 2.115 str. priverstinai išpirkti iš jo akcijas. Taigi, būdamas galutine priemone akcininko teisių apgynimui, kreipimasis dėl priverstinio akcijų pardavimo (išpirkimo) yra svarbi ir atsakinga teisinė užduotis, kurios realizavimas pagrįstai patikėtas savo srities ekspertams – advokatams.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2008 m. birželio 13 d. nutartis Nr. 3k-3-323/2008

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2007 m. lapkričio 12 d. nutartis Nr. 3k-3-483/2007

2) LR CK 2 knygos X skyrius įtvirtina privalomąjį advokato dalyvavimą juridinio asmens veiklos tyrimo bylose. Savo teisine paskirtimi ir reikšme šios kategorijos bylos yra artimos priverstinio akcijų pardavimo ar išpirkimo byloms. Juridinio asmens veiklos tyrimą gali inicijuoti įstatyme numatytas sąlygas atitinkantys juridinio asmens akcininkai, kurie įtaria, kad juridinis asmuo ar jo organai veikia netinkamai. Tam nustatyti teismas paskiria ekspertus, kurių rekomendacine ataskaita remdamasis teismas priima sprendimą skirti vieną iš LR CK 2.131 str. numatytų poveikio priemonių. Išanalizavus LAT praktiką⁵³, galima daryti išvadą, kad pagrindas kreiptis dėl juridinio asmens veiklos tyrimo iniciavimo yra „pagrįsta abejonė dėl atsakovo veiklos teisėtumo ir galimumo tęsti juridinio asmens veiklą“, o privalomojo advokato dalyvavimo reikalavimo kreipiantis į teismą nesilaikymas nulemia termino trūkumams pašalinti nustatymą. Pastebėtina, kad teismas gali priimti ypač reikšmingas teises pasekmes sukeltantį sprendimą likviduoti juridinį asmenį arba sprendimą pašalinti asmenį iš valdymo organo narių, taip pat siekiama išvengti šalies piktnaudžiavimo⁵⁴, todėl tokiose bylose reikšminga šaliai savo teises ginti kvalifikuotai ir tinkamai, kas suformuoja būtinumą dalyvauti advokatui rengiant kreipimąsi ir pareiškimą dėl veiklos tyrimo bei teisiniame bylos nagrinėjime.

3) Trečiasis privalomojo advokato dalyvavimo civiliniame procese atvejis numatytas LR CPK 347 str. 3 d. - kasacinį skundą surašo advokatas. Nors vertinant tokią formuluotę galima būtų teigti, kad kasacinio skundo surašymo teisė suteikta išimtinai advokatui, toje pačioje normoje numatytos išimtys verčia tuo suabejoti – kasacinį skundą taip pat surašyti gali juridinio asmens darbuotojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kai kasatorius yra tas juridinis asmuo; fizinis asmuo (kasatorius), turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą; nuo 2011 m. spalio 1 d. - LR CPK 56 straipsnio 1 dalies 4, 5, 6 ir 7 punktuose nurodyti asmenys, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (artimieji giminaičiai, antstolio padėjėjai, profesinės sąjungos, asociacijos ir kiti viešieji juridiniai asmenys). Atstovavimui Lietuvos Aukščiausiajame Teisme numatytas analogiškas galimų atstovų ratas, taip pat suteikiant teisę atstovauti atstovams pagal įstatymą (LR CPK 354 str.). Autoriaus nuomone, toks platus atstovų ratas, kurie gali surašyti kasacinį skundą ar atsiliepimą į kasacinį skundą bei atstovauti asmenims kasaciniame teisme, yra ydingas. Privalomas advokato dalyvavimas surašant kasacinį skundą ar atsiliepimą į jį yra paaiškinamas kasacijos prigimtimi ir tikslais⁵⁵. Kasacija nėra laikoma trečiąja instancija Lietuvos teismų sistemoje, tai išimtinė instancija,

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis Nr. 3k-3-16/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2002 m. spalio 23 d. nutartis Nr. 3k-3-1233/2002; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2010 m. birželio 28d. nutartis Nr. 3k-3-299/2010.

⁵⁴ Lietuvos Respubliko civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. – Vilnius: Justitia, 2002. P. 237-238.

⁵⁵ Žalėnienė I. Some problems of obligatory advocate's participation in civil procedure. Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis. – Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008. P. 353.

skirta užtikrinti teisės taikymo ir aiškinimo vienodumą ir pastovumą valstybės mastu, taip pat ginti viešąjį interesą. Galima pagrįstai teigti, kad būtinojo advokato dalyvavimo surašant kasacinį skundą ar atsiliepimą į jį nustatymas jokia būdu neriboja asmens teisės kreiptis į teismą, o priešingai – iš esmės užtikrina, kad teismas sulauks tik kvalifikuotų ir visus formalius reikalavimus atitinkančių skundų, besikreipiančio asmens teisės bus tinkamai ginamos, o procesas vyks operatyviai ir sklandžiai.

Svarbu pažymėti ir palaikyti I. Žalėnienės poziciją⁵⁶, kad pirmi du LR CK numatyti būtinojo advokato dalyvavimo atvejai gali nulemti tokias teises situacijas, kai asmuo negalės kreiptis į pirmos instancijos teismą, kaip pirminę savo teisių gynimo instanciją, vien dėl to, kad finansiškai nesugebės pasisamdyti advokato, o dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos ydingumo nesulaukti ir tinkamos nemokamos teisinės pagalbos⁵⁷ – tokiais atvejais galima kalbėti apie nepagrįstą asmens teisės kreiptis į teismą ribojimą. Būtent dėl šios priežasties, autoriaus nuomone, svarbu akcentuoti būtinajį advokato dalyvavimą kasaciniame procese (surašant kasacinį skundą ar atsiliepimą į jį) kaip institutą, nekeliantį abejonių dėl jo atitikties asmens teisės kreiptis į teismą principui.

LAT formuoja vieningą praktiką, kurioje pabrėžia, kad „kasacinio teismo paskirtis yra spręsti teisės aiškinimo ir taikymo klausimus, <...> kasacine tvarka gali būti nagrinėjami tik tie kasaciniame skunde ir atsiliepime į skundą išdėstyti kasacijos pagrindai ir teisiniai argumentai, kuriuose yra formuluojamos teisės taikymo ir aiškinimo problemos, reikšmingos vienodinant teismų praktiką“⁵⁸. Natūralu, kad kasacinio skundo ar atsiliepimo į jį parengimas yra sudėtingas ir specialių teisinių žinių turėjimo reikalaujantis procesas. Pažymėtina A. Driuko pozicija, kad kasaciniame skunde privalu išdėstyti išsamius teisinius motyvus, atsižvelgiant į esamą teismų praktiką ir pagrindžiant, kuo konkrečios bylos nagrinėjimas gali pasitarnauti teismų praktikos plėtrai ir vienodinimui, tas skundas turėtų būti surašytas itin kvalifikuotai⁵⁹. Be to, kasacinis skundas turi svarbią procesinę reikšmę, nes apibrėžia kasacinio nagrinėjimo ribas, o dauguma kasacinių bylų nagrinėjama rašytinio proceso tvarka. Visi šie argumentai suformuoja vieningą poziciją, kad su tokiomis teisinėmis užduotimis sėkmingai susitvarkyti gali tik kvalifikuoti teisės profesionalai – advokatai. Tačiau, įstatymų leidėjas užėmė kitokią poziciją ir nustatė platų asmenų ratą, galinčių vykdyti aptariamus veiksmus. Toks teisinis reglamentavimas neužtikrina kvalifikuotumo reikalavimų kasaciniame instancijoje bei sudaro sąlygas įvairaus pobūdžio neigiamiems padariniams kilti: papildomu apkrovimu teismui nagrinėjant

⁵⁶ Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese – svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Tarptautinė mokslinė – praktinė konferencija „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“. – Vilnius: MRU, 2006. P. 241.

⁵⁷ Drakšas R. Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012. P. 140-144.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis Nr. 3k-3-133/2005

⁵⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009. T. 4. P. 245.

netinkamai surašytus kasacinius skundus (LAT metiniuose pranešimuose pateikiami duomenys, kad per 2010 m. iš 1751 gautų kasacinių skundų atsisakyta priimti net 1090 (62,25 proc.), atitinkamai per 2011 m. – iš 2041 gauto skundo - net 1372 skundai (67,22 proc.)⁶⁰), asmenys nesugeba apginti savo interesų kasacinėje instancijoje vien dėl teisinių žinių stokos ir kt. Todėl, autoriaus nuomone, advokatas, kaip vienintelis profesionalaus teisininko reikalavimus atitinkantis asmuo, neturėtų būti įtrauktas į tą patį sąrašą, kaip ir daugelis atstovų pagal pavidimą, kuriems būtų suteiktos vienodos teisės surašant kasacinius skundus ir atsiliepiamus į juos bei atstovaujant kasaciniame teisme.

Toliau darbe bus nagrinėjamas advokato profesijos specifiškumas ir jo profesionalumą sukuriantys veiksniai, reglamentuojami Lietuvoje ir užsienio valstybėse, kurių visuma sukuria prielaidas privalomo advokato dalyvavimo civiliniame procese institutui.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo metiniai informaciniai pranešimai 2010, 2011.. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/lt/veikla/metiniai-informaciniai-pranesimai.html>>; prisijungimo laikas 2012-07-01.

3. ADVOKATAS – TEISININKAS PROFESIONALAS IR JO VAIDMUO ASMENŲ TEISINIUOSE SANTYKIUOSE

3.1 Advokatas ir kiti atstovai pagal pavidimą Lietuvos civiliniame procese

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas žodį advokatas apibūdina kaip „šalių atstovą, gynėją teisme“ arba „kieno nors užtarėją ar patarėją“⁶¹. Tačiau pati žodžio advokatas (lot. *advocatus* – „pašauktasis, pakviestasis“ arba „teisės žinovas, teismo konsultantas“⁶²) prigimtis glūdi romėnų teisėje. Kita vertus, teisinėje literatūroje galima rasti nuomonių⁶³, kad advokato profesija atsirado dar senovės Graikijos laikais ir tik vėliau perėjo į romėnų teisę. Taip pat verta pastebėti, kad dar Romos respublikos laikotarpiu (510 – 27m. pr. m. e.) advokatas buvo labiau šalių ir teismo pagalbininkas procese ir jokiū būdu negalėdavo pakeisti atstovaujamojo procese. Ir tik bėgant laikui, palaipsniui, įsitvirtino procesinis atstovavimas atstovo vardu⁶⁴. Tai parodo, kad dabartinė advokato, kaip profesionalaus atstovo civiliniame procese, samprata nebuvo tokia iš pat pradžių, ji keitėsi, evoliucionavo ir tobulėjo.

Advokato profesijos apibrėžimas nėra pateikiamas Lietuvo teisės aktuose. Daugelyje Lietuvos įstatymų ir poįstatyminių aktų advokatas apibūdinamas per jo vykdomos veiklos, principų, reikalavimų tapti advokatu bei procesinės teisinės padėties ypatumų prizmę. Tarp tokių teisės aktų paminėtini svarbiausi: Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, Lietuvos advokatūros įstatai, Lietuvos advokatūros statusas, Advokatų profesinės etikos kodeksas, Europos Sąjungos advokatų etikos kodeksas⁶⁵, o taip pat LR CPK ir kiti teisės aktai. Tačiau kai kurių užsienio šalių įstatymuose advokato apibrėžimą galima atrasti. Rusijos federacijos advokato veiklos ir advokatūros įstatymo 1 skyriaus 2 straipsnis, kuriame gana lakoniškai reglamentuota, kad advokatas yra asmuo, kuriam įstatymai suteikia advokato statusą ir teisę vykdyti advokato veiklą⁶⁶. Vokietijos Federalinio advokatūros įstatymo (vok. *Bundesrechtsanwaltsordnung*, toliau sutrumpintai – *BRAO*) 1 skyriaus 3 straipsnyje⁶⁷ nurodyta, kad advokatas yra laisvas ir nepriklausomas asmens patarėjas ir atstovas visais

⁶¹ Keinys S. ir kiti. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. – Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 2.

⁶² Kuzavinis K. Lotynų – Lietuvių kalbų žodynas. – Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996. P. 27.

⁶³ Drakšas R. Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012. P. 30-31.

⁶⁴ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2007. P. 55-56.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo ir kitų išvardintų teisės aktų tekstą žr. oficialiame Lietuvos advokatūros interneto puslapyje // <http://www.advoco.lt/?item=advist&aktoid=72101&lang=1>; prisijungimo laikas: 2012-05-08.

⁶⁶ Закон «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в РФ» 2002 года. Prieiga per internetą: <<http://advokated.ru/sparg1/265-zakon-ob-advokatskoj-deyatelnosti-i-advokature-v-rf-2002.html>>; prisijungimo laikas: 2012-07-08.

⁶⁷ „Bundesrechtsanwaltsordnung“. Vokietijos Federalinis advokatūros įstatymas, galiojanti 2011 12 06 redakcija. Prieiga per internetą: <<http://www.gesetze-im-internet.de/brao/index.html>>; prisijungimo laikas 2012-07-12.

teisinais klausimais, turintis teisę atstovauti asmenims teismuose, kuri gali būti apribota tik Federaliniu įstatymu. Šie pavyzdžiai rodo, kad advokato apibrėžimas įstatymuose pateikiamas gana abstrakčiai, akcentuojant advokato veiklą reglamentuojančių normų buvimą, kaip tam tikrą visumą, kurių pagalba galima suformuluoti atsakymą į klausimą, kas yra advokatas.

Teisinėje literatūroje galima rasti gana tikslių advokato apibrėžimų: E.Kolokolova nurodo, kad advokatas yra profesionalus teisininkas, dėl turimo išsilavinimo, valstybės suteikto statuso ir sukauptų teisinių žinių sugebantis profesionaliai ir efektyviai atstovauti atstovaujamajam, laikydamasis įstatymo ir veikdamas kliento interesų labui, išmanantis ir tinkamai bei laiku panaudojantis savo procesines teises ir pareigas⁶⁸; P.Baranovas savo knygoje pateikia gana siaurą advokato apibrėžimą ir teigia, kad advokatas yra teisininkas, atstovaujамajam teikiantis įvairias profesionalias teises paslaugas (konsultacijas, rekomendacijas) bei profesionalią teisinę pagalbą teisme⁶⁹; V. N. Burobinas pateikia tokią advokato sampratą – tai asmuo, teikiantis profesionalią teisinę pagalbą savo klientui, konsultuojantis jį teisiniais klausimais, ginantis jo interesus teisme bei santykiuose su kitais asmenimis ar institucijomis⁷⁰; Oksfordo (angl. *Oxford*) universiteto teisininkai, kalbėdami apie advokato profesiją Prancūzijoje, pažymi, kad advokatas (pranc. *avocat*) turi išimtinę teisę ginti asmenų interesus teisme, o taip pat gali teikti teises konsultavimo, tarpininkavimo, teisinių dokumentų rengimo paslaugas⁷¹. Anglijoje advokatas nėra vienareikšmis terminas, kadangi šioje šalyje įtvirtintas teisinės profesijos dvilypumas – išskiriami solisitoriai (angl. *solicitors*) ir baristeriai (angl. *barristers*). Solisitoriai yra profesionalūs teisininkai, kurių pagrindinė veikla yra teisinių dokumentų rengimas, teisinės konsultacijos. Jiems keliami mažesni išsilavinimo, teisinio darbo praktikos reikalavimai. Baristeriai yra profesionalūs teisininkai, kurie turi išimtinę teisę atstovauti asmenims Anglijos teismuose, gina savo klientų interesus, ruošia procesinius dokumentus⁷². Būtent pastarieji savo prigimtimi ir atliekamomis funkcijomis yra artimesni advokatams kontinentinės teisės požiūriu. Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) advokato (angl. *attorney*) veiklą reglamentuoja kiekviena valstija individualiai, t.y. nėra bendro federalinio įstatymo⁷³. Todėl nėra ir bendro advokato apibrėžimo, kuris būtų pateikiamas visose valstijose. Kita vertus, amerikiečių teisinės literatūros analizė leidžia daryti išvadą, kad advokatą, kaip atstovą civiliniame procese, apibūdina panašūs, jau minėti profesijos kriterijai: veiklos reglamentavimas, procesinė padėtis, išsilavinimas ir kiti reikalavimai.

⁶⁸ Колоколова Э. Е. Адвокат – представитель в гражданском процессе. - Москва: Закон и право, 2004. С. 36

⁶⁹ Баранов Д. П. Адвокатское право. – Москва, Академцентр, 2011. С. 7.

⁷⁰ Буробин В. Н. Адвокатское деятельность. – Москва: ИКФ Экмос, 2003. С. 109.

⁷¹ Bell J., Boyron S., Whittaker S. Principles of French law. Second edition. – Great Britain: Oxford university press, 2008. P. 73.

⁷² Martin J. The English legal system. 5th edition. – London: Hodder Arnold, 2007. P. 228-232.

⁷³ Johns Z. M. The United States legal system. An introduction. Second edition. –Durham, North Carolina: CAP,2007.P.33.

Iš pateiktų apibrėžimų akivaizdu, kad su advokato vardu sietini bent keli bendri bruožai – advokato veiklai būdingas atstovavimas teismuose, asmenų interesų gynimas, teisinių paslaugų suteikimas. Autoriaus nuomone, nėra praktinio poreikio vieno universalaus advokato profesijos apibrėžimo egzistavimui. Priklausomai nuo kiekvienos valstybės teisinės sistemos, advokato veiklos ribos, teisinė procesinė padėtis ir kiti svarbūs profesijos aspektai gali varijuoti, todėl advokato samprata nėra vienoda. Jeigu kalbėtume tik apie Lietuvos teisinę sistemą, išanalizavus atitinkamas Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo, LR CPK ir kitų Lietuvos teisės aktų nuostatas, galėtume teigti, kad Lietuvoje *advokatas – tai įstatymuose numatytus išsilavinimo, kvalifikacinio egzamino išlaikymo bei teisinės praktikos atlikimo reikalavimus atitinkantis, savo civilinę atsakomybę apdraudęs, į Lietuvos praktikuojančių advokatų sąrašą įrašytas ir Lietuvos advokatūrai priklausantis teisininkas, kurio pagrindinė įstatymais reglamentuota veikla yra profesionalus asmenų atstovavimas teismuose, teisinių dokumentų rengimas, teisinių konsultacijų ir kitų teisinių paslaugų teikimas.*

Pažymėtina, kad vienas pagrindinių kriterijų, atskiriančių advokatą nuo kitų asmenų, kurie gali būti atstovais teisme, yra *profesionalumas*. Svarbu išsiaiškinti, ką reiškia būti teisininku profesionalu. Žodis profesionalumas reiškia „gerą kvalifikaciją, profesinį meistriškumą“⁷⁴, savo srities profesionalas yra „ypatingai kvalifikuotas, pragyvenantis iš savo profesijos asmuo“⁷⁵. Akivaizdu, kad ypač aukštą kvalifikaciją dažniausiai turi tik advokatai (arba bent jau tokias sąlygas sukuria galiojantys teisės aktai), kuriems advokato veikla yra pagrindinis pragyvenimo šaltinis. Autoriaus nuomone, šiame skyriuje svarbu atlikti atstovų pagal pavidimą rato analizę ir pokyčius Lietuvoje. Tai leistų visus atstovus pagal pavidimą suskirstyti į tam tikras grupes, žvelgiant per profesionalumo prizmę.

Iki 2003 m. sausio 1 d. įsigaliojusio LR CPK Lietuvos Respublikos teritorijoje galiojo 1964 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos civilinio proceso kodeksas⁷⁶, kurio 48 str. iš esmės atstovu pagal pavidimą leido būti bet kam. Toks reglamentavimas daugelį metų kėlė pakankamai daug neigiamų pasekmių visai teisei sistemai, nes nebuvo užtikrinamas kvalifikuotas atstovų pagal pavidimą ratas. Atitinkamai asmenys, kurių interesus teisme gindavo teisinio išsilavinimo neturintys atstovai, nesulaukdavo reikiamos teisinės pagalbos ir likdavo nepilnai įgyvendinę savo teisę į teisminę gynybą. Pastarąją teisę kiekvienam žmogui garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁷⁷ 30 str. 1

⁷⁴ Keinys S. ir kiti. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. – Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 324.

⁷⁵ Babcock Gove Ph. Webster's third new international dictionary. – Springfield, USA: Könemann, 1993. P. 1486.

⁷⁶ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas dėl LTSR civilinio proceso kodekso patvirtinimo // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-139.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

d. ir LR CPK 5 str., o taip pat tarptautiniai teisės aktai ⁷⁸. Prie šios teisės tinkamo įgyvendinimo didžiąja dalimi prisideda ir atstovas. Būtent sutartinis atstovas turi pasirūpinti, kad atstovaujamojo ieškinys atitiktų LR CPK keliamus reikalavimus, aiškiai suformuluoti atstovaujamojo poziciją bei atlikti kitus procesinius veiksmus. Kadangi remiantis tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo ⁷⁹, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija ⁸⁰, teisė kreiptis į teismą, kaip ir bet kuri kita subjektinė teisė, yra realizuojama ne bet kaip, o tik įstatymų nustatyta tvarka, galimi šios teisės apribojimai, „nes teisės kreiptis į teismą pobūdis (prigimtis) lemia valstybinio reguliavimo poreikį“. Todėl 2002 m. LR CPK numatytas siauresnis atstovų pagal pavedimą sąrašas, panaikinantis ydingą „tarybinę“ tvarką, yra ypač pozityvus pokytis, darantis šalių atstovavimą labiau kvalifikuotą bei palengvinantis teismų darbą įgyvendinant teisingumą.

Tokiu būdu buvo pereita prie labiau kokybinio atstovavimo – teisė pagal pavedimą atstovauti asmenims LR CPK 56 str. iš esmės palikta dviems asmenų grupėms – advokatams ir advokatų padėjėjams bei asmenims, kuriuos su atstovaujamoju sieja tam tikri teisiniai bei pasitikėjimo santykiai. Reikėtų pritarti A. Driuko ir V. Valančiaus nuomonei, kad jeigu atstovo ir atstovaujamojo nesieja jokie teisiniai ryšiai, tai tokio asmens atstovu teisme gali būti tik advokatas ar advokato padėjėjas ⁸¹. Tai paaiškinama tuo, kad tik advokatai, kaip profesionalūs atstovai, privalo apdrausti savo civilinę atsakomybę, taip pat advokatams gali būti taikomos drausminio poveikio priemonės, jiems keliami aukštesni kvalifikaciniai reikalavimai (plačiau apie advokato teisinio statuso specifiką tolimesniuose skyriuose). Advokato padėjėjas yra toje pačioje grupėje kaip ir advokatas ir su tam tikromis išimtimis gali atstovauti asmenims, su kuriais neturi jokio teisinio ryšio, nes už jį pilnai atsako jo praktikai vadovaujantis advokatas, jam taip pat gali būti skiriamos drausminio poveikio priemonės ⁸². Tai bent iš dalies užtikrina, kad atstovaujamojam patyrus tam tikrą žalą dėl prasto atstovo funkcijų atlikimo, pastarasis turės atlyginti šią žalą bei sulaukti tinkamos drausminės nuobaudos.

Vertinant kitą grupę asmenų, kurie su atstovaujamoju yra susiję tam tikrais glaudžiais teisiniais ir pasitikėjimo ryšiais, ir gali būti atstovais pagal pavedimą, aktualu pabrėžti naujausius įstatymų pakeitimus, kuriais buvo pakoreguotas šių asmenų sąrašas. Kaip jau buvo minėta, iki 2003 m. sausio 1

⁷⁸ 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas 2 str. 3 d. // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288; 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija 6 str. ir 13 str. // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

⁷⁹ *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, judgment of 21 February 1975; *Guérin v. France*, no. 25201/94, judgment of 29 July 1998.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės kolegijos 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis Nr. 3k-7-470/2009; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis Nr. 3k-3-203-2000.

⁸¹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 19.

⁸² Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymo 54 str. // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.

d. galiojęs 1964 m. civilinio proceso kodeksas atstovauti pavedimo pagrindu leido be didesnių apribojimų visiems asmenims. 2002 m. vasario 28 d. civilinio proceso kodeksas padarė esminius pakeitimus dėl sutartinių atstovų. Šioje vietoje svarbu pažymėti, kad nuo 2011 m. spalio 1 d. įsigalioję naujausi LR CPK pakeitimai šiek tiek papildė ir pakoregavo sutartinių atstovų sąrašą. Nepakitę liko tik du sutartinio atstovavimo, kai atstovą ir atstovaujamąjį dar iki atstovavimo santykių teisme pradžios sieja tam tikri glaudūs teisiniai ryšiai, atvejai – bendrininkavimo santykiuose bylą vesti gali būti patikima vienam iš bendrininkų (teisinis išsilavinimas nesvarbus) ir giminystės bei partnerystės santykiuose, t.y. asmuo gali atstovauti savo artimiesiems giminaičiams arba sutuoktiniui, sugyventiniui (reikalingas aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas). Norma dėl profesinių sąjungų galimybės atstovauti savo nariams teisme darbo santykių bylose buvo papildyta – nurodyta, kad tokias bylas veda profesinių sąjungų valdymo organai arba darbuotojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.

Atsirado dvi naujos atstovų kategorijos. Pirmoji kategorija yra viešieji juridiniai asmenys, kurių steigimo dokumentuose kaip vienas iš tikslų yra nurodytas tam tikros grupės asmenų gynimas teisme (jeigu byla yra susijusi su atstovautinų juridinio asmens dalyvių veiksmis, kurie atitinka juridinio asmens deklaruojamus veiklos tikslus). Juridinio asmens vardu bylas veda valdymo organai arba atstovai pagal pavedimą - darbuotojai, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (analogiškai kaip ir dėl profesinių sąjungų). Antroji kategorija yra antstolių padėjėjai, kuriems privalomas aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas, o atstovavimas galimas tik dėl antstolio vykdomų funkcijų. Įdomu pastebėti, kad dar 2004 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino ⁸³, kad antstolio padėjėjas savarankiškai be advokato ar advokato padėjėjo negali atstovauti antstoliui civiliniame procese. Minimoje konsultacijoje iš esmės buvo pasisakyta tik dėl to, kad antstoliui yra atstovaujama kaip fiziniam asmeniui ir todėl jo atstovavimui reikalingas advokatas arba advokato padėjėjas. Argumentacijos ir racionalumo stoka turėjo įtakos aptariamam LR CPK pakeitimui. Akivaizdu, kad antstolį ir antstolio padėjėją sieja tokio paties pobūdžio teisiniai ir pasitikėjimo santykiai, kaip ir kitas kategorijas subjektų, kurie išvardyti LR CPK 56 str. ir jiems suteikta teisė būti atstovais pagal pavedimą, todėl būtų sunku suprasti tokio atstovavimo draudimą antstolio padėjėjui, juo labiau, kad atstovavimo kvalifikuotumas užtikrinamas atitinkamo teisinio išsilavinimo reikalavimu, o atstovaujama antstoliui išimtinai dėl jo vykdomų funkcijų .

Galiausiai, pakeistos atstovavimo juridiniam asmeniui normos – iš LR CPK 55 str. į 56 str. perkeltos nuostatos dėl juridinio asmens darbuotojų galimybės atstovauti juridiniam asmeniui. Taip pat

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 16 d. konsultacija Nr. A3-117.

įtraukti ir anksčiau įstatyme neminėti valstybės tarnautojai, galintys atstovauti valstybinėms įstaigoms ir institucijoms. Tačiau tai ne tik techninio pobūdžio pakeitimai – kartu buvo nustatyta, kad juridinių asmenų darbuotojai ar valstybės tarnautojai turi turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kai tuo tarpu iki tol galiojusi įstatymo redakcija minėto išsilavinimo reikalavo tik apeliacinėje instancijoje. Tokią poziciją savo praktikoje⁸⁴ yra išdėstęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pažymėjęs, kad apeliaciniam ar atskirajam skundai paruošti reikalingos atitinkamos teisinės žinios, kurių turėjimą patvirtinti geriausiai gali aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo faktas. Akivaizdu, kad įstatymų leidėjas nusprendė šį kvalifikacinį „barjerą“ pritaikyti jau pirmojoje instancijoje siekdamas išvengti situacijų, kai darbdaviams teismuose atstovauja tik bendras žinias apie civilinį procesą turintys ir dažnai netinkamai darbdavio interesus ginantys darbuotojai.

Toks išsilavinimo reikalavimas darbuotojams ar valstybės tarnautojams, kurie nori atstovauti juridiniam asmeniui, yra neatsitiktinis. Lengva pastebėti, kad įstatymų leidėjas koncentruojasi į atstovų pagal pavedimą teisinę kvalifikaciją. Jeigu iki 2002 m. LR CPK galiojusiose įstatymo redakcijose teisinis išsilavinimas nebuvo labai svarbus kriterijus, tai naujausi pakeitimai praktiškai visus atstovus pagal pavedimą įpareigoja turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (išskyrus bendrininkavimo atvejų). Dėl minėto išsilavinimo svarbos ir reikšmės savo nutarimuose yra pasisakęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris konstatavo, kad aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas yra „būtina profesionalios ir efektyvios teisinės praktikos sąlyga“⁸⁵. Su šia pozicija negalima nesutikti. Visgi, autoriaus nuomone, griežtas minėto išsilavinimo reikalavimas pirmojoje instancijoje, ypač juridinių asmenų darbuotojams bei asmenims, kurie siekia atstovauti savo giminaičiams, nepagrįstai riboja atstovaujamųjų teises. Paruošti ieškinį (LR CPK 135 str.) ar pareiškimą dėl teismo įsakymo (LR CPK 433 str.), kuriuose nereikia nurodyti teisinio reikalavimo pagrindo, o pakanka išdėstyti faktines aplinkybes, dauguma atvejų sugebėtų ir teisinio išsilavinimo neturintys subjektai.

Taip pat kyla klausimas – kodėl tuomet išsilavinimo reikalavimas nėra nustatytas ir bendrininkavimo atveju? Juk vienas iš bendrininkų, kaip ir, pavyzdžiui, darbuotojas įmonėje, yra su potencialiais atstovaujamaisiais susijęs panašaus pobūdžio teisiniais ir pasitikėjimo santykiais, todėl nevienodas tokių asmenų santykių reglamentavimas kelia neaiškumų. Bendrininkai, pavesdami civiliniame procese juos atstovavauti vienam iš savo narių, pagrįstai tikisi, kad toks asmuo juos

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 23 d. nutartis 3k-3-63/2010;

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 23-852; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl advokatų aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 67-1628.

atstovaus tinkamai, bus rūpestingas ir atidus, išvengs esminių bylos vedimo klaidų⁸⁶. Nesuprantama atrodo aptariamų 2011 m. spalio 1 d. įsigaliojusių LR CPK pakeitimų logika – įstatymų leidėjui akivaizdžiai stengiantis užtikrinti labiau kvalifikuotą atstovavimą pagal pavedimą civiliniame procese ir tuo tikslu numatant naujus teisinio išsilavinimo reikalavimus juridinio asmens darbuotojams ar valstybės tarnautojams jau pirmojoje instancijoje, taip pat analogiškus reikalavimus nustatant ir profesinėms sąjungoms, asociacijoms ir kitiems viešiesiems juridiniams asmenims, antstolių padėjėjams, teisinio išsilavinimo reikalavimai nėra pritaikomi vienintelei, niekuo neišsiskiriančiai asmenų grupei – bendrininkams civiliniame procese. Nors teisinėje literatūroje ar teismų praktikoje šis klausimas dar nėra paliestas, autoriaus nuomone, tokia teisinė reglamentacija yra vienareikšmiškai ydinga ir keistina. Kadangi įstatymo leidėjo siekis užtikrinti kuo kokybiškesnį atstovavimą pagal pavedimą civiliniame procese yra sveikintinas ir pilnai pateisinamas, teisinio išsilavinimo reikalavimo panaikinimas kitoms grupėms asmenų, galinčių būti atstovais pagal pavedimą, būtų neracionalus. Tokiu atveju vienintelis nuoseklus situacijos sprendimas būtų universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimo nustatymas ir procesinių bendrininkų grupei, koreguojant LR CPK 56 str. 1 d. 3 p. ir išdėstant šią normą taip: „vienas iš bendrininkų, turinčių aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kitų bendrininkų pavedimu“.

Galima dar kartą pabrėžti, kad kvalifikuoto, t.y. bent jau aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turinčio atstovo bylos vedimas dažniausiai lemia operatyvesnį ir ekonomiškesnį, o taip pat ir teisingesnį civilinį procesą, kur ir krypsta įstatymų leidėjas. Kadangi dėl aptariamų pakeitimų dar nespėjo susiformuoti vieninga teismų praktika, sunku vienareikšmiškai pasakyti, ar reguliavimo pakeitimai jau pasiekė norimą rezultatą.

Išanalizavus atstovų pagal pavedimą rato Lietuvoje pokyčius ir dabartinę padėtį galima visus atstovus pagal jų kvalifikaciją ir teisinį profesionalumą sąlyginai suskirstyti į 3 grupes:

1. Atstovai pagal pavedimą, neturintys teisinio išsilavinimo;
2. Atstovai pagal pavedimą, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą;
3. Advokatai – profesionalūs teisininkai.

Pirmoji grupė atstovų nėra įgyję reikiamo teisinio išsilavinimo. Į šią grupę patenka siauras ratas asmenų: LR CPK 56 str. 1 d. 3 p. numatytas bei aptartas atvejis bendrininkavimo teisiniuose

⁸⁶ Žalėnienė I. Kai kurie atstovo atsakomybės civiliniame procese taikymo teoriniai aspektai. Jurisprudencija, T. 52 (44), 2004. P. 142.

santykiuose ir LR CPK 56 str. 3 d. numatyta galimybė dalyvauti kitiems asmenims, kartu su advokatais ar jų padėjėjais, arba su LR CPK 55 str. ar 56 str. 2 d. nurodytais asmenimis. Tokiu būdu procese atstovais gali dalyvauti specialiujų, techninių žinių turintys asmenys (pavyzdžiui, buhalteriai, inžinieriai), tačiau faktas, kad savarankiškai tokie asmenys negali vesti bylos teisme, apsunkina vienos iš pagrindinių atstovo pagal pavedimą funkcijų atlikimą. Taip pat paminėtinos profesinės sąjungos, kurių atitinkamas valdymo organas gali atstovauti profesinės sąjungos nariams darbo teisinių santykių bylose (LR CPK 56 str. 1 d. 5 p.) bei asociacijos ir kiti viešieji juridiniai asmenys, kurių atitinkamas valdymo organas gali atstovauti šių juridinių asmenų dalyviams (jeigu tai numatyta jų steigimo dokumentuose) (LR CPK 56 str. 1 d. 6 p.). Galiojantys Lietuvos teisės aktai nenumato galimybės kitiems asmenims, neturintiems aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo, atstovauti pagal pavedimą teismuose. Tokiu atveju galima sakyti, kad bendrininkas, kitų bendrininkų pavedimu paskirtas atstovauti juos teisme ir minėtų juridinių asmenų atitinkami valdymo organai, įstatymų numatyta tvarka atstovaujantys jų nariams, yra bene vienintelės teisinės situacijos Lietuvoje, kai atstovui nėra reikalingas atitinkamas teisinis išsilavinimas. Kadangi kalbame tik apie atstovavimą pagal pavedimą, tai įstatyminio atstovavimo atvejai, kai teisinis išsilavinimas nėra reikalingas, čia neaptariami.

Antroji asmenų grupė, kurios nariai turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, LR CPK numatytais atvejais gali atstovauti asmenims pagal pavedimą. Visų pirma paminėtini asmenys, kurie atstovauja savo artimiesiems giminaičiams ar sutuoktiniui (sugyventiniui), o taip pat – antstolio padėjėjai, atstovaujantys antstolį teisme dėl antstolio vykdomų funkcijų; juridinių asmenų darbuotojai ar valstybės tarnautojai, atstovaujantys šį juridinį asmenį; profesinių sąjungų darbuotojai, atstovaujantys sąjungos narius darbo teisinių santykių bylose; asociacijų ir kitų viešųjų juridinių asmenų darbuotojai, atstovaujantys tam tikras grupes asmenų, numatytas tokio juridinio asmens steigimo dokumentuose. Dar kartą pažymėtina, kad įstatymų leidėjas priimdamas įstatymų pakeitimus palaipsniui perėjo prie kokybinio atstovavimo, numatydamas aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimą iš esmės visais atstovavimo pagal pavedimą atvejais (šis reikalavimas, be abejo, apima ir advokatų bei advokatų padėjėjų kategoriją). Svarbu pažymėti, kad ne bet koks, o būtent universitetinis aukštasis teisinis išsilavinimas yra akcentuojamas naujesnėse teisės aktų redakcijose. Tam nemažą įtaką padarė jau minėti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. „Dėl advokatų aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas“ nutarimai. Juose teismas pakankamai tiksliai ir pagrįstai nurodo universitetinio išsilavinimo pranašumus, lyginant jį su kitokiu aukštesniu teisiniu išsilavinimu

(įgytu kolegijose, akademijose, institutuose ir pan.). Dėl to aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo būtinumas advokatams, kaip šios srities profesionalams, kuriems taikytini padidinti išsilavinimo cenzo reikalavimai (bei jų padėjėjams) iš esmės yra nekvestionuotinas.

Trečioji grupė yra advokatai. Į advokato, kaip *profesionalaus* teisininko, sąvoką įeina ne vien aukščiausi teisinio išsilavinimo reikalavimai. Profesionalumas, kaip jau minėta, byloja apie ypač aukštos profesinės kvalifikacijos buvimą, apie vykdomos veiklos (šiuo atveju advokato) buvimą pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu. Advokato profesionalumą teisinėje srityje taip pat patvirtina priklausymas specialiai šios srities teisininkus vienijančiai ir jų veiklos aspektus organizuojančiai institucijai – Lietuvos Respublikos advokatūrai, o taip pat Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 20 str. numatytas reikalavimas advokatams drausti savo civilinę atsakomybę. Pastarasis reikalavimas taikytinas tik advokatams ir užtikrina, kad advokatai vykdydami savo teisinę veiklą nekompetentingais ar neteisėtais veiksmais nepadarys žalos atstovaujamesiems. Advokato *profesionalumą* taip pat sukuria šios aplinkybės: visi pretendentai į advokatus turi laikyti kvalifikacinį egzaminą; advokatams yra nustatyti reikalavimai nuolat kelti savo kvalifikaciją; advokatai dažniausiai specializuojasi tam tikrose teisės srityse ir kiekvieną dieną gilina savo teorines bei praktines žinias; advokatai privalo laikytis jiems nustatytų profesinės etikos reikalavimų, kurių pažeidimas sukelia drausminę atsakomybę; advokatas turi turėti atitinkamas asmenines savybes, kurios leistų sėkmingai vykdyti advokato veiklą. Visos šios aplinkybės, kurių visuma sukuria advokato - profesionalaus teisininko statusą, toliau bus nagrinėjamos detaliau.

3.2. Advokatams taikomi teisinio išsilavinimo reikalavimai ir kvalifikacinis advokato egzaminas

Reikia sutikti su A.Drakšu, kad svarbiausia advokato vykdoma užduotis yra žmogaus teisių apsauga, kuri suformuoja atsakingą požiūrį į jo profesinę veiklą⁸⁷. Advokatas turi turėti aukštesnę nei pakankamą kvalifikaciją, nes asmens konstitucinės teisės į gynybą įgyvendinimas ypač priklauso nuo advokato profesinio pasirengimo lygio, nuo jo įgytos kvalifikacijos ir teisinio darbo įgūdžių. Pabrėžtina, kad kalbant apie advokato kvalifikaciją, skirtingai nei kitų asmenų, kurie turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir gali atstovauti teisme pagal pavedimą, kartu reikia paminėti ir

⁸⁷ Drakšas R. Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012. P. 201.

advokato kvalifikacinio egzamino išlaikymo reikalavimą. Asmenims, siekiantiems tapti advokatais Lietuvoje, Advokatūros įstatymo 7 str. numato visą eilę reikalavimų, tarp kurių yra ir aptariamasis teisinės kvalifikacijos reikalavimas bei kvalifikacinio egzamino išlaikymas. Reikia pastebėti, kad šiame straipsnyje nėra nurodytas reikalavimas turėti ir teisės bakalauro, ir teisės magistro laipsnius, kas leidžia į advokatus pretenduoti ir asmenis, kurie, pavyzdžiui, turi ne teisės mokslų bakalauro laipsnį. Šį įstatymo ydingumą savo monografijoje pagrįstai ir išsamiai kritikuoja A. Drakšas. Belieka pritarti tokiai pagrįstai kritikai, nes advokatui, kaip profesijai, prisidedančiai prie teisingumo vykdymo ir esminių žmogaus teisių gynimo, būtinas plataus profilio teisinis pasirengimas, kurį gali užtikrinti tik visavertės teisės studijos, t.y. vien tik universitetinio teisės magistro laipsnio turėjimas siekiant tapti advokatu turėtų būti laikomas išsilavinimo trūkumu.

Prieš pradėdant analizuoti užsienio valstybių reikalavimus advokato teisiniam išsilavinimui ir kvalifikacinio advokato egzamino ypatumus, būtų tikslinga trumpai pristatyti Lietuvoje šiuo metu nustatytą kandidatų į advokatus egzaminavimo tvarką. Pagal galiojančius teisės aktus⁸⁸, egzaminas susideda iš dviejų dalių – testo raštu ir egzamino žodžiu. Pretendentams sudaromos kaip įmanoma labiau vienodos sąlygos laikyti egzaminą, pateikiami vienodi testo klausimai visiems tą dieną egzaminą laikantiems pretendents. Tik teigiamai išlaikę testinę egzamino dalį (teisingai atsakę į ne mažiau kaip 23 iš 30 klausimų) pretendentai kviečiami į žodinį egzamino etapą, kur jie turi atsakyti į penkis žodinius klausimus arba išspręsti praktines užduotis. Nors kaip rodo naujausia Lietuvos advokato kvalifikacinį egzaminą laikančių kandidatų statistika⁸⁹, keliama reikalavimai Lietuvoje yra pakankamai aukšti ir dauguma kandidatų nesugeba bent jau iš pirmo karto išlaikyti egzamino (gauti ne mažesnę nei 7 balų įvertinimą), galima atrasti valstybių, kur kvalifikacinių advokato egzaminų laikymo tvarka yra dar sudėtingesnė.

Kaip jau buvo rašyta šio skyriaus pradžioje, JAV advokatų veiklą reglamentuoja kiekviena valstija individualiai. Nors ir egzistuoja visas valstijas vienijanti, 1878 m. šimto advokatų įsteigta advokatų organizacija ABA (angl. *American Bar Association*), ji nėra lygiavertis atitikmuo, pavyzdžiui, Lietuvos advokatūrai. Bene svarbiausia ABA įtaka yra teisininkų išsilavinimo srityje – teisininkai, norintys tapti advokatais, turėtų baigti ABA patvirtintą aukštojo mokslo įstaigą (šiuo metu yra 202 tokios įstaigos). 18 iš 50 valstijų pripažįsta tik ABA patvirtintas įstaigas baigusius kandidatus

⁸⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. spalio 6 d. įsakymo Nr. 1R-380 „Dėl advokato kvalifikacinių egzaminų laikymo ir apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 117-4462.

⁸⁹ 2012 04 20 Visuotinio advokatų susirinkimo metu pristatytos Lietuvos advokatų tarybos veiklos ataskaitos medžiaga. Ataskaitoje pažymima, kad per ataskaitinį laikotarpį iš 185 asmenų, laikusių kvalifikacinį advokato egzaminą, net 117 kandidatų egzaminą neišlaikė, t.y. išlaikiusiųjų buvo tik 36,7 %. Kita vertus, praėjusį ataskaitinį laikotarpį išlaikiusiųjų procentas siekė vos 28,6, taigi, užfiksuotas egzaminą išlaikiusių kandidatų skaičiaus padidėjimas. Prieiga per internetą: <<http://www.advoco.lt/default.aspx?item=news&id=17500>>; prisijungimo laikas: 2012-07-14.

tapti advokatais, o, pavyzdžiui, tik 25 % kandidatų, baigusių ABA nepatvirtintą aukštojo mokslo instituciją 2009 m., tapo advokatais, ir net 74 % kandidatų, baigusių ABA patvirtintas institucijas, tapo advokatais⁹⁰. Iš šių duomenų akivaizdu, kad ABA vardas užtikrina aukštą kvalifikacijos lygį aukštosiose mokslo institucijose JAV. Autoriaus nuomone, taip sureguliuota situacija JAV aukštosiose mokslo institucijose yra sektinas pavyzdys. Aktyvesnis advokatūros dalyvavimas jaunųjų teisininkų rengimo procese yra teigiamas reiškinys. Advokatūra, tvirtindama arba netvirtindama tam tikros aukštojo mokslo institucijos, įneša tam tikro aiškumo, užtikrintumo. Aukštosios mokyklos turi stengtis, rūpintis savo destytojų kvalifikacija ir visos mokymo bazės, programos kokybe, norėdamos atitikti advokatūros keliamus reikalavimus ir taip gauti atitinkamą patvirtinimą, kuris iš dalies garantuoja šios įstaigos prestižą, stojančiųjų kiekį ir kokybę. Būsimieji advokatai savo ruožtu žino, į kurias aukštasias mokyklas turėtų stoti, jeigu rimtai galvoja apie advokato profesiją. Esant tokiai situacijai, visi laimi.

JAV advokato profesija antroje XIX a. pusėje išgyveno teisinio nuopolio laikus. Prasta reglamentacija ir netinkamas valdžios dėmesys leido advokatais tapti menką kvalifikaciją įgijusius asmenis. Aukštosios teisės mokyklos buvo netinkamai prižiūrimos, o kvalifikacinis advokato egzaminas – nesudėtingas ir neatliekantis savo paskirties⁹¹. Todėl, iš dalies ABA iniciatyva, XX a. JAV buvo iš esmės pertvarkyta procedūra tapti advokatu, sugriežtinant keliamus reikalavimus dėl įgyto aukštojo mokslo bei kvalifikacinio advokato egzamino. Nors kiekviena valstija (dažniausiai valstijos aukščiausiasis teismas arba įstatymų leidėjas, arba kartu) šiai dienai nustato savus reikalavimus kandidatams tapti advokatais, apibendrintai galima teigti, kad pretendentams visose valstijose reikalingas aukštasis teisinis išsilavinimas (kai kuriose valstijose patvirtinamas tik toks išsilavinimas, kuris įgytas vienoje iš ABA patvirtintų aukštojo mokslo institucijų) – absoliuti dauguma koledžų ir universitetų visoje JAV numato ketverių metų studijas bakalauro diplomui gauti, o būsimi advokatai turi dar trejus metus studijuoti specializuotame teisės universitete (angl. *law school*)⁹²; pretendentai turi išlaikyti valstijos advokato egzaminą, o taip pat turi atitikti moralinius ir etikos reikalavimus, nustatytus toje valstijoje advokato profesijai.

Kvalifikacinis advokato egzaminas JAV yra svarbus aspektas palyginimui, kalbant apie advokatų kvalifikacijos lygį Lietuvoje. Šis egzaminas nustatytas visoje JAV, išskyrus Viskonsino (angl. *Wisconsin*) valstiją. Kiekvienoje valstijoje yra egzamino reikalavimų savireguliacija, bet galima nustatyti bendrus bruožus: egzaminas dažniausiai trunka 2-3 dienas; 48 iš 50 valstijų pirma dalis egzamino yra *MBE* testas (angl. *The Multistate Bar Examination*), trunkantis šešias valandas ir

⁹⁰ Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. Fifth edition. – USA: WEST, 2011. P.129.

⁹¹ Ten pat. P. 128.

⁹² Ten pat. P. 137.

apimantis 200 bendrinių klausimų teisės tema; antroji egzamino dalis yra 6-9 atviri klausimai valstijos teisės tematika, sutrumpintai *MEE* (angl. *The Multistate Essay Examination*), kurių tikslas – patikrinti pretendento teisinį mąstymą ir teisinių situacijų įvertinimo galimybes; trečioji egzamino dalis – 47 iš 50 valstijų taikomas *MPRE* testas (angl. *The Multistate Professional Responsibility Examination*), susidedantis iš 50 klausimų advokato profesijos tematika⁹³. Kai kurios valstijos (21 iš 50) papildomai yra nustačiusios ketvirtąją egzamino dalį – praktinį žinių patikrinimą (*MPT*), kurio metu reikia paruošti tam tikrus procesinius dokumentus, parengti baigiamąją advokato kalbą ir pan. (angl. *The Multistate Performance Test*). Akivaizdu, kad pateikta teisinio išsilavinimo reikalavimų ir kvalifikacinio advokato egzamino laikymo tvarka JAV yra pakankamai griežta, reikalaujanti advokato profesijai keliamų įgūdžių ir teisinių žinių visumos bei laikytina sektinu pavyzdžiu kitoms teisinėms valstybėms, tarp kurių reikėtų paminėti ir Lietuvą.

Išanalizavus JAV, kaip bendrosios teisės atstovės, taikomą advokatų atrankos mechanizmą, tikslinga būtų trumpai aptarti vienos iš kontinentinės teisės valstybių – Vokietijos – taikomą reglamentaciją.

Nors Vokietija, kaip ir JAV, yra federacinė respublika, susidedanti iš 16 autonominių vienetų (žemių), visoje jos teritorijoje veikia jau minėtas Vokietijos Federalinis advokatūros įstatymas (BRAO) bei Vokietijos Federalinis civilinio proceso kodeksas⁹⁴ (vok. *Zivilprozessordnung*, toliau sutrumpintai – ZPO). Tačiau kalbant apie teisinio išsilavinimo reglamentavimą Vokietijoje svarbiausias yra Vokietijos Federalinis teismų įstatymas⁹⁵ (vok. *Deutsches Richtergesetz*, toliau sutrumpintai – DRiG), kuris nustato pagrindines gaires dėl universitetinio teisinio išsilavinimo visiems teisininkams ir kartu palieka teisę kiekvienos žemės atsakingai institucijai (įstatymų leidėjui, teismams) įgyvendinti savireguliacijos funkciją detalizuojant šiuos reikalavimus. Svarbu pastebėti, kad Vokietijoje, skirtingai nei Lietuvoje ar JAV, teisinio išsilavinimo reikalavimai advokatui yra neatsiejamai surišti su kitomis teisinėmis profesijomis – teisėjo, prokuroro, notaro. Vokiečių teisės mokslininkai tokį reglamentavimą visų pirma aiškina tuo, kad Vokietijos teisinės sistemos pirminis tikslas yra paruošti „*visapusišką advokatą*“ (vok. *Volljurist*), t.y. advokatą, kuris būtų įgyjęs reikiamą teorinę ir praktinę kvalifikaciją visose svarbiausiose teisės sferose ir institucijose bei galėtų dirbti

⁹³ National conference of Bar examiners. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/groups/legal_education/resources/bar_admissions/bartests.html>; prisijungimo laikas 2012-07-14; Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. Fifth edition. – USA: WEST, 2011. P.136-137.

⁹⁴ Vokietijos Federalinis civilinio proceso kodeksas. 2005m. gruodžio mėn. 5 d. redakcija su aktualiais papildymais ir pakeitimais. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/index.html>; prisijungimo laikas 2012-07-20.

⁹⁵ Vokietijos Federalinis teismų įstatymas. 2002 m. liepos 11 d. redakcija su aktualiais papildymais ir pakeitimais. Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/DRiG.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-07-21.

visose pagrindinėse teisinėse profesijose⁹⁶. Toks vokiečių požiūris į teisininko ir, tuo labiau, advokato profesiją yra vertintinas ypač teigiamai. Advokatas, norėdamas būti geru asmenų interesų gynimo specialistu, turėtų turėti įvairiapusiškos teisinės praktikos bei žinių iš visų pagrindinių teisinių profesijų darbo specifikos, kad galėtų tinkamai ir profesionaliai vertinti įvairias teisines situacijas savo kasdienėje veikloje bei dar geriau perprasti savo profesijos subtilumą.

Pastebėtina, kad teisinio išsilavinimo reglamentavimui Vokietijoje pasirinktas būtent DRiG (teismų) įstatymas, kuris nominaliai skirtas reglamentuoti Vokietijos teisėjų veiklą. Tokį pasirinkimą galima paaiškinti tuo, kad vokiečiai nuo seno laikosi pozicijos, jog asmuo, atitinkantis visus keliamus reikalavimus tapti teisėju Vokietijoje (teisėjui būnant viena iš labiausiai vertinamų ir gerbiamų teisinių profesijų), automatiškai atitinka ir reikalavimus, keliamus kitoms svarbiausioms teisinėms profesijoms⁹⁷. Tokiu būdu nustatoma, kad nei vienai teisei profesijai nebus taikomi žemesnio lygio reikalavimai, negu teisėjams. Tai sukuria aukštą kvalifikacijos ir kompetencijos barjerą visiems asmenims, norintiems tapti advokatais.

Nors skirtingose Vokietijos žemėse taikoma skirtinga teisinė reglamentacija, didžiojoje dalyje šalies vyrauja pozicija, kad advokato statusui gauti reikalingas teisinis išsilavinimas susideda iš teisės mokslo studijų universitete bei teisinės veiklos praktikos. DRiG įstatymo 5a str. 1 p. numato, kad teisės studijos universitete trunka ketverius metus ir yra baigiamos tam tikrų egzaminų serija (penkių valandų trukmės testu, atvirų klausimų egzaminu raštu, egzaminu žodžiu bei 4 savaičių trukmės baigiamuoju darbu, kurį studentas rengia namuose), kurią sėkmingai išlaikęs asmuo įgija teisę atlikti „parengiamuosius apmokymus“ (vok. *Vorbereitungsdienst*), kaip tai numatyta DRiG 5b str. – praktinio teisinio darbo etapą, dažniausiai trunkantį dvejus metus, kurio metu asmuo atlieka praktiką teismo civilinių bylų skyriuje (bent 6 mėnesius), teismo baudžiamųjų bylų skyriuje arba prokuratūroje (bent 3 mėnesius), administracinėje institucijoje susijusioje su viešąja teise (bent 7 mėnesius), advokato kontoroje (bent 4 mėnesius) bei pasirinktinai dar bent vienoje teisinėje institucijoje, kuri suteiktų reikiamų teisinio darbo įgūdžių (notaro biure, žemės savivaldos institucijoje, teisme).

Antrasis etapas baigiamas valstybiniais egzaminais (jų gali būti iki 12), organizuojami atitinkamos žemės teisingumo ministerijos, trunkantys bent po tris valandas ir laikomi tiek raštu, tiek žodžiu (DRiG 5d str.). Šie egzaminai gali būti laikomi atitikmeniu Lietuvos advokatūros egzaminui, tačiau yra išskaidyti į atskiras teisės sritis. Kiekvienos Vokietijos žemės teisė nustato skirtingą šių egzaminų laikymo ir organizavimo tvarką. Praktikantas, sėkmingai išlaikęs šiuos baigiamuosius

⁹⁶ Foster Nigel G. *German legal System & Laws*. Third edition. – London: Oxford University Press, 2005. P. 83.

⁹⁷ Ten pat.

egzaminus, pripažįstamas *Volljurist* ir turi teisę rinktis norimą teisinę profesiją – advokato, teisėjo, notaro ir t.t. Teisinėje literatūroje galima rasti kritikos tokio vokiečių teisinio išsilavinimo modelio atžvilgiu – Belfasto universiteto profesorius Filipas Leifas (angl. Philip Leith) nurodo ⁹⁸, kad reikalavimas studijuoti plačią studijų programą bei atlikti praktiką visų pagrindinių teisinių profesijų darbo vietose nesikoncentruojant į advokato profesiją yra ydingas: būsimas teisininkas dažniausiai nesugeba aprėpti didelės apimties mokymo programos, studijos trunka ilgai bei brangiai kainuoja, o taip pat asmuo neįsigilina į skirtingas teisinių profesijų subtilybes. Su tokia pozicija negalima vienareikšmiškai sutikti. Advokatas, būdamas teisininku profesionalu, privalo išmanyti ne tik savo profesijos specifiką bei siaurą teisės sritį, bet visą teisės sistemą, teismų, notarų ar anstolių darbo specifiką, būti visapusiškai kvalifikuotas. Išsamios teisės žinios bei įvairiapusė teisinė praktika, sudėtingas studijų kursas ir išlaikyti baigiamieji egzaminai yra tinkamiausias būdas užtikrinti pakankamą advokato kvalifikacinį pasirengimą. Todėl galima teigti, kad „visapusiško advokato“ modelis, nors ir turintis tam tikrų trūkumų, gali būti sėkmingas pavyzdys kitoms teisinėms valstybėms.

Aukšti teisinio išsilavinimo reikalavimai taikomi ir, pavyzdžiui, Prancūzijoje: asmenys, norintys tapti advokatais (pranc. *avocat*), turi pereiti trejus metus trunkančias bakalauro studijas bei vienus metus trunkančias magistro laipsnio studijas, o įgijęs magistro diplomą išlaikyti specialų egzaminą, kurio pagrindu asmuo įrašomas į regioninį advokatūros mokymo centrą (pranc. *Centre Régional de Formation à la Profession d'Avocat*), kur vyksta metus trunkantys teoriniai ir praktiniai užsiėmimai, kurios sėkmingai baigęs asmuo gauna advokato išsilavinimą patvirtinantį sertifikatą (pranc. *Certificat d'aptitude à la profession d'avocat*, sutrumpintai – *CAPA*). Nuo šio momento kandidatas turi atlikti dvejus metus trunkančią advokato praktiką ⁹⁹ (kurios metu kandidatas turi visas advokato teises, išskyrus teisę steigti advokato kontorą) ir tik sėkmingai ją atlikęs bei išlaikęs dar vieną baigiamąjį egzaminą asmuo gauna *Certificat de fin de stage* (sutrump. *CFS*) ¹⁰⁰, kuris, kartu su atitikimu kitiems advokato profesijai keliamiems reikalavimams, leidžia asmeniui pilnai vykdyti advokato veiklą Prancūzijoje.

Anglijoje ir Velse, kaip jau buvo minėta, advokato profesija išskirta į dvi dalis – solisitorius ir baristerius. Solisitoriai turi būtų įgiję teisinio išsilavinimo diplomą, kuris dažniausiai suteikiamas po 3 metų teisės studijų universitete, o taip pat sėkmingai atlikę vienerius metus trunkančią kandidato – solisitoriaus praktiką (angl. *Legal Practise Course*) bei dvejus metus trunkantį „profesinės praktikos

⁹⁸ Leith P. Legal Education in Germany: becoming a Lawyer, Judge, and Professor. – Belfast: Reader in Law, 1995. Prieiga per internetą: < <http://webjcli.ncl.ac.uk/articles4/leith4.html> >; prisijungimo laikas 2012-07-30.

⁹⁹ Bell J., Boyron S., Whittaker S. Principles of French law. Second edition. – Great Britain: Oxford university press, 2008. P. 73.

¹⁰⁰ Rusinas E. Prancūzijos advokatūra. Lietuvos advokatūra. 2009, 2 (31).

kursą“ (angl. *Professional Skills Course*), ko pasekoje, kandidatas – solisitorius įrašomas į šios profesijos valdymo organą (angl. *The Law Society*) ir gali pilnai vykdyti savo veiklą¹⁰¹. Atitinkamai, kandidatai į baristerius turi įgyti tą patį teisinį išsilavinimą, pereiti metus trunkančius profesinius mokymus, kurie baigiami advokatūros egzaminu. Po sėkmingo egzamino išlaikymo asmuo įrašomas į advokatūrą (angl. *The Bar*)(prieš tai kandidatas turi prisiregistruoti vienoje iš keturių Londono advokatūros asociacijų) ir atlieka metus trunkančią praktiką (angl. *pupillage*)¹⁰², kurios metu mokosi iš savo advokato - vadovo profesijos subtilybių ir darbo specifikos, įgija naudingos patirties. Atlikęs šią praktiką, asmuo tampa pilnaverčiu baristeriu – advokatu.

Apibendrinant, galima teigti, kad daugelyje teisinių valstybių nustatyta gana griežti išsilavinimo ir kvalifikacinio egzamino reikalavimai kandidatams tapti advokatais. Tai pateisinama ir pagrindžiama būtinybe užtikrinti pakankamą būsimojo advokato kompetencijos laipsnį, kaip vieną pagrindinių garantų siekiant, kad asmenų teisės būtų kvalifikuotai ginamos. Pastebėtina, kad Lietuvoje šiuo metu galiojantys įstatymai numato gana vidutiniško sudėtingumo reikalavimus kandidatams į advokatus, lyginant su kitomis vakarų pasaulio valstybėmis. Ypač tai pasireiškia kalbant apie kvalifikacinį egzaminą, kurio ydingumą yra pažymėjęs ir savo monografijoje šį klausimą nagrinėjęs R. Drakšas¹⁰³. Nors naujausia Lietuvos advokato kvalifikacinio egzamino laikymo statistika (pateikta šio poskyrio pradžioje) rodo, kad dauguma kandidatų nesugeba sėkmingai išlaikyti šio egzamino, tai anaipol nereiškia, kad dabartinė egzamino forma ir taip yra labai sudėtinga ir nekeistina. Kaip matyti iš advokato kvalifikacinio egzamino laikymo tvarkos ir formos JAV ar Vokietijoje, kurios gali pasigirti gerokai gilesnėmis advokatų ruošimo tradicijomis, egzaminas turi susidėti ne vien iš testo ar atsakinėjimo žodžiu į teorinius klausimus. Visavertis egzaminas, remiantis šių valstybių pavyzdžiu, galėtų būti platesnis, susidedantis iš 3 - 4 dalių ir trukti atitinkamai 3 - 4 dienas, jame turėtų būti praktinė dalis, t.y. tam tikrų procesinių dokumentų ar advokato baigiamosios kalbos parengimo užduotis. Egzamino komisijos nariams tai leistų nustatyti pilnavertiškesnį egzaminuojamojo asmens teisinių žinių bei jo praktinių įgūdžių, nuovokumo ir mąstymo lygį. Lietuvoje šiai dienai vyrauja formalus, neišsamus, neretai nuo sėkmės ir egzamino komisijos narių valios priklausantis kvalifikacinis advokato egzaminas.

¹⁰¹ Slapper G., Kelly D. *The English legal system*. 8th edition. – Great Britain: TJ International, 2006. P. 588-594.

¹⁰² Martin J. *The English Legal system*. 5th edition. – London: Hodder Arnold, 2007. P. 226-232.

¹⁰³ Drakšas R. *Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos*. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012. P. 227-228.

3.3. Advokato narystės advokatūroje reikšmė

Nepriklausoma ir autoritetinga advokatūra yra kiekvienos išsivysčiusios demokratinės visuomenės požymis¹⁰⁴. Ši mintis labai tiksliai apibūdina advokatūros institucijos reikšmę dabartinei teisinei valstybei. Advokatams, kaip ir kiekvienai profesijai, tiesiog būtinas tam tikras centralizacijos lygis, institucija, kuri būtų įgaliota koordinuoti įvairialypę advokatų bendruomenę ir padėti jai spręsti įvairias profesines šių dienų problemas. Tik aktyvi advokatų savivalda gali garantuoti šios profesijos atstovų laisvę ir nepriklausomumą. Lietuvos Respublikos advokatūra yra advokatų savivaldą Lietuvoje įgyvendinantis viešasis juridinis asmuo, kurio pagrindinės funkcijos yra advokatų veiklos koordinavimas ir kontroliavimas, advokatų atstovavimas valstybinėse institucijose ir įvairiose organizacijose, advokatų kvalifikacijos kėlimo organizavimas ir kt. Advokatūra savo veiklą vykdo per organus – visuotinį advokatų susirinkimą, advokatų tarybą, Advokatų garbės teismą ir revizijos komisiją (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 56-58 str.; Lietuvos Respublikos advokatūros įstatų 1-3 str.). Lietuvos advokatūra nuo 1992 m. rugsėjo 20 d. yra Tarptautinės advokatų asociacijos (IBA), o nuo 2004 m. gegužės 1 d. – ir Europos advokatūrų ir teisininkų draugijų tarybos (CCBE), narė.

Pažymėtina, kad Lietuvos advokatūra išgyveno daugybę pokyčių ir reformų, tačiau šiame darbe istorinis aspektas detaliau nagrinėjamas nebus, nes ši tema gana plačiai išnagrinėta kitų autorių darbuose¹⁰⁵. Todėl tikslinga tik trumpai paminėti, kad po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje buvo priimti trys advokatūros įstatymo redakcijos (1992 m., 1998 m. ir 2004 m.), kurios palaipsniui pertvarkė iki tol vyravusį sovietinį teisinį režimą bei, atsižvelgiant į naujausią 2012 m. sausio 1 d. įsigaliojusią įstatymo redakciją, įtvirtino dabartinį advokatūros modelį Lietuvoje. Kiekvienas Lietuvos advokatas yra laikomas advokatūros nariu, kuris turi teisę dalyvauti ir balsuoti visuotiniame advokatų susirinkime, eiti pareigas advokatų taryboje, o už drausminius nusižengimus atsako prieš Advokatų garbės teismą. Natūralu, kad Lietuvos advokatūra sprendžia ir dėl advokatų išbraukimo iš Lietuvos praktikuojančių advokatų sąrašo.

Analizuojant JAV advokatūrą iš karto susiduriame su tam tikrais skirtumais. Jau minėtas kiekvienos valstijos autonomiškumas nulemia ir atitinkamą JAV advokatūros - ABA – padėtį. ABA yra daugiau savanoriška organizacija, skirta advokato profesijos tobulinimui ir tam tikrų veiklos

¹⁰⁴ Žalėnienė I., Stauskienė E. „Advokatūros raida Lietuvoje 1990-2009 m.“. Regnum Est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. – Vilnius: MRU, 2010. P. 531.

¹⁰⁵ Ten pat; Čivilis J. Lietuvos advokatūra ir advokatai Lietuvoje. Lietuvos advokatūra. 2008, 4 (29).

aspektų administravimui, kurios priimami sprendimai yra daugiau rekomendacinio, orientacinio pobūdžio ¹⁰⁶. Iš ABA pateikiamos statistikos matyti, kad 2010 - 2011 m. šiai organizacijai priklausė beveik 400 tūkst. advokatų ¹⁰⁷, tuo tarpu bendras veiklą vykdančių advokatų skaičius (su tam tikromis paklaidomis) JAV 2011 m. ABA duomenimis buvo 1 225 452 ¹⁰⁸. Nesunku paskaičiuoti, kad iš visų 2011 m. JAV veiklą vykdančių advokatų vos 32,6 % priklausė ABA organizacijai. Taigi, skirtingai nei Lietuvoje, kur kiekvienas veiklą ketinantis vykdyti advokatas turi būti įrašytas į ABA atitikmenį Lietuvoje - Lietuvos advokatūrą, JAV advokatūra veikia kaip fakultatyvi, pagalbinė organizacija tiems advokatams, kuriems jos reikia, nors pastaraisiais metais galima išvelgti vis didėjančią ABA įtaką teisinėje JAV visuomenėje. Taip pat pažymėtina, kad kai kuriose valstijose (pavyzdžiui, Kalifornijoje, Nevadoje, Teksase, Oregone ir kt.) yra numatytas reikalavimas advokatams priklausyti bei mokėti rinkliavą vietinei valstijos advokatūrai ¹⁰⁹ (angl. *State Bar Association*), tačiau bendros organizacijos, kuri apimtų visą JAV ir turėtų imperatyvų poveikį visos šalies advokatams nėra ir, bent jau netolimoje ateityje neturėtų būti, nes kiekvienoje valstijoje vyrauja labai skirtinga ir nesuderinama teisinė reglamentacija. Tokia situacija, suprantama, sukelia problemų JAV advokatams, kuriems dažnai tenka atstovauti savo klientams skirtingose valstijose. Didžioji dalis valstijų nepripažįsta advokatų iš svetimų valstijų, todėl tokiais atvejais advokatas arba apskritai negali padėti savo klientui svečiose valstijose, arba turi papildomai pereiti įvairias advokato pripažinimo procedūras.

Vokietijoje, priešingai nei JAV, kiekvienas advokatas privalo kartu būti ir advokatūros nariu. Tačiau skirtingai nei Lietuvoje, Vokietijoje advokatas priklauso vieniems iš 28 advokatų rūmų (vok. *Rechtsanwaltskammer*) (27 advokatų rūmai suformuoti pagal atitinkamų Vokietijos žemių aukščiausiųjų teismų rajonus, o vieneri – Vokietijos Federalinio Teisingumo teismo teritorijoje), kurie kartu sudaro Vokietijos Federalinius advokatų rūmus ¹¹⁰, nuo 1959 m. atstovaujančius Vokietijos advokatūrai tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Regioninių advokatų rūmų formavimu užsiima atitinkamos žemės teisingumo valdyba (vok. *Landesjustizverwaltung*), kuri pagal BRAO 61 str. 1 d. turi teisę žemės apygardos teismo rajone steigti regioninius advokatų rūmus tada, kai tame rajone yra registruoti daugiau nei 500 advokatų. Kiekvieni regioniniai advokatų rūmai yra nepriklausomas juridinis vienetas, užtikrinantis tos teritorijos advokatų veiklos autonomiškumą ir

¹⁰⁶ Johns Z. M. The United States legal system. An introduction. Second edition. – Durham, North Carolina: CAP, 2007. P. 33.

¹⁰⁷ Geller P. The American Thinker. „The ABA’s Jihad“. Prieiga per internetą: <http://www.americanthinker.com/2011/02/the_abas_jihad.html>; prisijungimo laikas 2012-07-13.

¹⁰⁸ National Lawyer Population by State. ABA Market Research Department. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/marketresearch/PublicDocuments/2011_national_lawyer_by_state.authcheckdam.pdf>; prisijungimo laikas 2012-07-25.

¹⁰⁹ Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. Fifth edition. – USA: WEST, 2011. P.141.

¹¹⁰ European Judicial Network in civil and commercial matters. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_prof/legal_prof_en.htm>; prisijungimo laikas 2012-08-06.

nepriklausomumą, o taip pat suteikiantis teisę advokatui verstis advokato praktika, konsultuojantis bei atstovaujantis savo narius santykiuose su trečiasiais asmenimis bei vykdamas advokatų profesinį lavinimą ir veiklos kontrolę.

Pažymėtina, kad savo prigimtimi Vokietijos advokatūra yra artimesnė Lietuvos advokatūrai, lyginant su JAV. Vokietijos advokatų rūmai iš esmės atlieka tas pačias funkcijas, kaip ir Lietuvos advokatūra, tiesiog yra pritaikytas kitoks struktūrinis advokatūros modelis, ką iš dalies nulemia tai, jog Vokietija yra federacinė respublika, susidedanti iš skirtingų žemių, bei tai, jog Vokietijos advokatūra įkurta gerokai anksčiau negu Lietuvoje (pirmieji advokatų rūmai įkurti dar 1879 m.). Taip pat pastebėtina, kad Vokietijoje dar nuo 1871 m. veikia nemažą Vokietijos advokatų dalį (68 000 advokatų) vienijanti privati organizacija – Vokietijos advokatų sąjunga (DAV)¹¹¹, padedanti jos nariams efektyviau organizuoti ir vykdyti advokato veiklą bei prisidedanti prie profesijos probleminių klausimų sprendimo, rengianti įvairius seminarus ir kasmetines konvencijas. Šią organizaciją pagal atliekamas funkcijas ir reikšmę galima palyginti su JAV advokatūra (ABA).

Taigi, iš pateiktų valstybių advokatūrų analizės matyti, kad atsižvelgiant į tai, ar advokato priklausymas tam tikros šalies advokatūrai yra imperatyvus reikalavimas, advokatūra valstybėje užima daugiau arba mažiau reikšmingą vietą. Lietuvoje ir Vokietijoje (taip pat Anglijoje ir daugelyje kitų Europos valstybių), kur advokato priklausymas profesiją vieninančiam organui – advokatūrai – yra būtinas, advokatūros svarba yra ženkli: išrinkti valdymo organai priima norminius aktus, nustato tam tikrą politiką, koordinuoja bei unifikuoja advokatų veiklą, padeda advokatams spręsti profesinius ginčus bei atstovauja juos įvairiose instancijose. Tuo tarpu tokiose valstybėse kaip JAV, kur priklausymas nacionalinei advokatūrai yra savanoriškas, šios institucijos reikšmė yra daugiau reprezentacinė, pagalbinė. Advokatūra čia gali priimti tik rekomendacinius sprendimus ar teisės aktus. Nors negalima vienareikšmiškai kritikuoti tokio advokatūros modelio, akivaizdu, kad šių dienų teisinėje visuomenėje advokato profesijai būtina stipri, visus advokatus vienijanti ir reikiamas galias turinti institucija – advokatūra.

¹¹¹ Vokietijos advokatų sąjungos interneto svetainė. Prieiga per internetą: <<http://anwaltverein.de/english-information>>; prisijungimo laikas 2012-08-25.

3.4. Advokato prievolė apdrausti savo civilinę atsakomybę

Visi advokatai Lietuvos Respublikoje privalo drausti savo civilinę atsakomybę privalomuoju profesiniu draudimu, kaip tą imperatyviai numato Lietuvos advokatūros įstatymo 20 straipsnis. Draudimo objektas yra advokato civilinė atsakomybė už advokato, advokato padėjėjų ir kitų advokato ar advokatų profesinės bendrijos darbuotojų neteisėtais veiksmais vykdant advokato veiklą padarytą žalą. Šios draudimo rūšies atsiradimą galima sieti su 1992 m. gruodžio 1 d. įsigaliojusiu Lietuvos Respublikos notariato įstatymu, kurio 6 straipsnis įpareigojo asmenis, tapusius notarais, ne vėliau kaip per 3 mėnesius apdrausti savo civilinę atsakomybę¹¹². Kadangi advokato, kaip ir notaro, profesija yra susijusi su didesne žalos atsirado rizika, palaipsniui ši draudimo rūšis buvo pritaikyta ir advokato profesijai.

Šio draudimo paskirtis – užtikrinti advokatų neteisėtais veiksmais padarytos klientui žalos atlyginimą. Neteisėti veiksmai šiame kontekste neturėtų būti laikomi vien tik advokatų padaromi nusikaltimai ar administracinės teisės pažeidimai. Reikėtų sutikti su V. Mikėlėno nuomone, kad neteisėtumo samprata civilinėje teisėje iš esmės skiriasi nuo jos sampratos kitose teisės šakose¹¹³. Neteisėti advokato veiksmai gali būti ir tam tikrų veiksmų, numatytų įstatymo ar sutarties su klientu, neatlikimas bei atlikimas veiksmų, kurie įstatymu ar sutartimis su klientu yra uždrausti¹¹⁴. Taip pat pažymėtina, kad LR CK 6.246 str. 1 d. numato bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Profesinių veiksmų atlikimas (pvz. advokato teisinės konsultacijos suteikimas) sukuria pagrindą tikėti šių paslaugų atlikimo kokybe. Kokybiškumas preziumuojamas, nes jas suteikia ne paprastas asmuo, o profesionalas., kuris privalo veikti pagal jo kvalifikacijai keliamų reikalavimų standartus¹¹⁵. Todėl advokato, kaip savo srities profesionalo, veiklai keliami ne tik bendro pobūdžio reikalavimai, bet ir specifiniai, aukštesnio lygio reikalavimai būti atidžiam, atsargiam ir rūpestingam. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos apeliacinis teismas 2010 m. vasario 8 d. nutartyje Nr. 2A-17/2010 konstatavo, kad advokato procesiniai veiksmai, kuriuos jis atliko neturėdamas rašytinės atstovavimo sutarties su savo klientu ir kurie sukėlė žalą jo klientui, pažeidžia advokato profesines pareigas, įtvirtintas Lietuvos advokatūros įstatymo 39 str., bei patvirtina advokato nekvalifikuotą ir nerūpestingą elgesį, kas yra pagrindas atsirasti profesinei civilinei atsakomybei. Kartu su šiuo pagrindu kiekvienu atveju turi būti

¹¹² 1992 09 15 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.

¹¹³ Mikėlėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 106.

¹¹⁴ Drakšas R. Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012. P. 181.

¹¹⁵ Bulka S. Profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratos ir tiesioginės paskirties įgyvendinimo problema. Jurisprudencija. 2001, t. 19 (11), P. 60.

įrodytas priežastinis ryšys tarp advokato veiksmų ar neveikimo bei atsiradusios žalos jo klientui. Teismų praktikoje taip pat galima rasti išaiškinimų, kad advokatas privalo elgtis „kaip patyręs ir savo darbą išmanantis profesionalas“¹¹⁶. Šioje apeliacinėje byloje advokatas, pagal pavedimo sutartį atstovavęs savo klientui skyrybų byloje, netinkamai vykdė savo pareigas ir nesikreipė į teismą dėl turto dalinimo objektu buvusio sutuoktinių buto rinkos vertės nustatymo, ko pasekoje jo klientas patyrė nuostolių, nes buvo priteista mažesnė pinigų suma. Teismas konstatavo, kad advokatas pažeidė CK 6.718 str. 1 d. įtvirtintą pareigą veikti sąžiningai ir protingai, stengiantis labiausiai atitikti kliento interesus, nesilaikė nusistovėjusios praktikos ir profesijos standartų, elgėsi neprofesionaliai, dėl ko jo klientas patyrė nuostolių. Profesinės civilinės atsakomybės pagrindu advokato klientui priteista draudiminė išmoka.

Kitose valstybėse taip pat galima rasti panašaus pobūdžio reikalavimų advokatams kaip ir Lietuvoje. Dauguma jų pakankamai abstrakčiai išdėstyti advokatų etikos kodeksuose ir yra detalizuojami bei aiškinami teismų praktikoje, kai kyla ginčai tarp advokato ir jo kliento: Anglijoje ir Velse baristerių etikos kodeksas¹¹⁷ numato pareigą būti kompetentingam, sąžiningam, nediskredituoti profesijos vardo, Prancūzijos advokatų etikos kodeksas įpareigoja advokatą būti kruopščiu, kompetentingu ir elgtis protingai¹¹⁸, Kanados advokatų etikos kodeksas – kad advokatas turi būti kompetentingas, veikti efektyviai ir suteikti tokio lygio paslaugas, kokių pagrįstai galima tikėtis iš vidutinio advokato¹¹⁹. JAV advokatų pavyzdinės profesinio elgesio taisyklės¹²⁰, kurios su nežymiais pakeitimais yra patvirtintos visose valstijose, ir kurių pagrindu atskiros valstijos nustato advokatams reikalavimus dėl profesinės civilinės atsakomybės taikymo, numato, kad advokatas klientui turi teikti kompetentingas atstovavimo paslaugas, turėti atitinkamas teisinės žinias ir įgūdžius, būti kruopštus ir tinkamai pasiruošęs bylos nagrinėjimui (1.1 taisyklė). Šios taisyklės pagrindu visiems advokatams JAV kyla bendro pobūdžio pareiga būti kompetentingiems ir neveikti aplaidžiai, tačiau JAV teismuose registruojami ieškiniai dėl advokatų aplaidumo sudaro didžiąją dalį visų ieškinių, reiškiamų prieš advokatus¹²¹. Aplaidus advokato elgesys (angl. *negligence*) gali pasireikšti svarbių procesinių terminų praleidimu, nepasirengimu teismo posėdžiui, pavėlavimu pateikti ieškinį, teismo nurodymų nevykdymu. Kaip ir Lietuvoje, tariamai nukentėjęs nuo advokato veiksmų asmuo turi įrodyti advokato

¹¹⁶ Vilniaus apygardos teismo CBS 2012 m. balandžio 5 d. nutartis Nr. 2A-627-160/2012.

¹¹⁷ 8th Edition of the Code of Conduct of the Bar of England & Wales. Prieiga per internetą: <<http://barstandards.board.org.uk/regulatory-requirements/the-code-of-conduct/>>; prisijungimo laikas 2012-09-02.

¹¹⁸ Rusinas E. Prancūzijos advokatūra. Lietuvos advokatūra. 2009, 2 (31).

¹¹⁹ Canadian Bar Association Code of Professional Conduct. Prieiga per internetą: <<http://www.cba.org/CBA/activities/pdf/codeofconduct.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-09-02.

¹²⁰ Model Rules of Professional conduct. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: <http://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents.html>; prisijungimo laikas 2012-09-11.

¹²¹ Drakšas R. Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012. P. 154-155.

pareigos pažeidimo faktą, patirtą žalą, priežastinį ryšį. Visais tokiais atvejais teismas bando nustatyti, kaip analogiškomis aplinkybėmis būtų pasielgęs „vidutinis kompetentingas advokatas“¹²², bei atskirti advokato aplaidumą ar nerūpestingumą nuo klaidos, padarytos gera valia, vadovaujantis savo nuomone¹²³. Galima teigti, kad reikalavimai advokato elgesiui profesinės civilinės atsakomybės aspektu tiek Lietuvoje, tiek JAV yra pakankamai panašūs.

JAV advokatams, skirtingai nei Lietuvoje, civilinės atsakomybės draudimas (angl. *Lawyer's malpractice insurance*) nėra privalomas. Dar XX a. septintajame dešimtmetyje JAV ženkliai pagausėjo atveju, kai nepatenkinti savo advokatų aplaidžiu darbu klientai juos paduodavo į teismą dėl žalos atlyginimo. Į tai reaguodami advokatai ir įvairios advokatų organizacijos, tame tarpe ABA, ilgus metus bandė rasti būdų, kaip išspręsti šią sudėtingą situaciją. JAV teisininkai susiskaldė: vieni palaikė privalomojo advokato civilinės atsakomybės draudimo idėją, kiti – ne¹²⁴. Palaipsniui daugelyje valstijų (27 iš 50) atsirado tam tikrų reikalavimų dėl šios rūšies draudimo advokatams¹²⁵: Alaskos, Ohajo, New Hampširo, Kalifornijos ir daugumoje kitų valstijų advokatai turi raštiškai informuoti klientus, jeigu jie neturi profesinės civilinės atsakomybės draudimo arba jeigu maksimali draudiminė išmoka vienam įvykiui yra mažesnė nei 100 tūkst. dolerių; Virdžinijos, Nebraskos, Š. Karolinos valstijose advokatai privalo kasmet informuoti valstijos advokatūrą arba Aukščiausiąjį teismą apie profesinės civilinės atsakomybės draudimo buvimą arba nebuvimą. Kai kurios valstijos (Teksaso, Indianos) ir jų advokatai ypač aršiai priešinosi ir iki šiol nėra įteisinosios jokių griežtesnių reikalavimų dėl advokato profesinės civilinės atsakomybės.

Šiai dienai vienintelė Oregono valstija (šioje valstijoje numatyta privaloma advokato narystė advokatūroje) yra nustačiusi pilnavertį privalomą civilinės atsakomybės draudimą advokatams¹²⁶. Oregono advokatūra yra įsteigusi Profesinės civilinės atsakomybės fondą, į kurį jos nariai advokatai

¹²² *Suing Your Lawyer*. Prieiga per internetą: < <http://legal-malpractice.lawyers.com/Suing-Your-Lawyer.html>>; prisijungimo laikas 2012-09-01.

¹²³ Mičigano valstijos apeliacinio teismo jurisprudencija. Bylos *Webber v. Hilborn* No. 286861 Mich. Ct. App. Aug. 17, 2006; *Harris v. Farmer* No. 288968 Mich. Ct. App. Feb. 4, 2010; *Reesor v. Norman Yatooma & Associates*, P. C. No. 289400 Mich. Ct. App. May 13, 2010. Prieiga per internetą: < <http://waynelawreview.org/?tag=professional-responsibility>>; prisijungimo laikas 2012-09-01.

¹²⁴ Cunitz A. N. *Mandatory malpractice insurance for lawyers: is there a possibility of Public protection without compulsion?* - *The Georgetown Journal of Legal Ethics*, Spring, 1995. Prieiga per internetą: <<http://www.cobar.org/docs/Georgetown%20Journal%20of%20Legal%20Ethics.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-08-15.

¹²⁵ *State by state, mandatory malpractice disclosure gathers steam*. *Bar leader magazine*, Volume 28, No 4, 2004. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: <http://www.americanbar.org/publications/bar_leader_home/volume28/2804/malpractice.html>; Casey R. *Lawyers respond on malpractice insurance disclosure issue*. *The Houston Chronicle*, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.estateofdenial.com/2010/04/30/lawyers-respond-on-malpractice-insurance-disclosure-issue/>>; Fusaris J. *Mandatory disclosure of malpractice coverage may be coming for CT attorneys* – *University of Connecticut article*, 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.law.uconn.edu/content/mandatory-disclosure-malpractice-coverage-may-be-coming-ct-attorneys>>; prisijungimo laikas 2012-08-22.

¹²⁶ *Ten pat*; Oregon State Bar Professional liability fund website. Prieiga per internetą: <http://www.osbplf.org/index.asp?page=login>; prisijungimo laikas 2012-08-15.

kasmet moka atitinkamus civilinės atsakomybės draudimo mokesčius, kurių dydis priklauso išimtinai nuo klientų skundų dėl advokato profesinės veiklos istorijos ir vidutiniškai sudaro apie 1800-2000 JAV dolerių. Šio fondo lėšomis atliekamos išmokos klientams, kurie yra nukentėję nuo aplaidžios advokato veiklos. Tokiu būdu Oregono valstijoje yra monopolizuota advokatų profesinės civilinės atsakomybės draudimo tvarka, kadangi privačių draudimo bendrovių siūlomas analogiškos draudimo paslaugos neatitinka Oregono valstijos advokatūros nustatytos reglamentacijos. Autoriaus nuomone, tai bene vienintelis Oregono valstijoje taikomos reglamentacijos trūkumas, kadangi nepagrįstai monopolizuojama tam tikra rinka, privačios draudimo bendrovės nebegali konkuruoti šiose sferoje, o nuo to visada nukenčia vartotojai, šiuo atveju - advokatai.

Gana griežti reikalavimai taikomi ir Kalifornijos valstijoje. Kalifornijos advokatūra, įgaliota Kalifornijos Aukščiausiojo Teismo, taiko privalomą advokatų registraciją, kaip tai numatyta Kalifornijos advokatūros taisyklių 4 dalies 1 skyriuje ¹²⁷. Tai reiškia, kad visi advokatai, norintys praktikuoti Kalifornijos valstijoje, turi būti šios valstijos advokatūros nariai. Skirtingai nei Oregono valstijoje, Kalifornijoje privalomas civilinės atsakomybės draudimas pagal Kalifornijos advokatūros advokatų profesinių bendrijų taisyklių 4 dalį ¹²⁸ taikomas tik advokatų profesinėms bendrijoms (angl. *Law corporation*), o pavieniai advokatai neprivalo būti apsidraudę šios rūšies draudimu, tačiau privalo raštiškai informuoti savo klientus apie tai, ar yra apsidraudę savo civilinę profesinę atsakomybę. Šį reikalavimą 2009 m. rugpjūčio 26 d. įtvirtino Kalifornijos Aukščiausiasis Teismas, priimdamas naują profesinės advokato veiklos taisyklę ¹²⁹. Tokia reglamentacija vertintina teigiamai, nes asmuo, prieš pasirašydamas teisinių paslaugų sutartį su advokatu, turi galimybę įvertinti galimą riziką, atsižvelgiant į tai, ar advokatas yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę, ar ne. Iš kitos pusės, nėra suvaržoma advokatų teisė rinktis, ar jiems reikalingas profesinės civilinės atsakomybės draudimas. Kalifornijos advokatūra taip pat yra įsteigusi Klientų apsaugos fondą (angl. *Client Security Fund*), kaip tam tikrą papildomą advokatų paslaugomis besinaudojančių asmenų apsaugos elementą, kurio lėšomis kompensuojami nuostoliai, atsirandantys dėl nesąžiningo advokatų elgesio (angl. *dishonest conduct*)¹³⁰. Asmenys, besikreipiantys dėl kompensacijos, pagal Kalifornijos advokatūros taisyklių 3 dalies 1 skyriaus 2 ir 3 straipnius, privalo įrodyti, kad dėl nesąžiningos advokato veiklos (apgaulės,

¹²⁷ Rules of the State Bar of California, Title 4, Division 1 (adopted July, 2007). Prieiga per internetą Kalifornijos advokatūros internetinėje svetainėje: <<http://rules.calbar.ca.gov/LinkClick.aspx?fileticket=-2KV5j0w6Cw%3d&tabid=1227>>; prisijungimo laikas 2012-08-18

¹²⁸ Law Corporation Rules of the State Bar of California, Rule 4 (last amended 1994). Prieiga per internetą Kalifornijos advokatūros internetinėje svetainėje: <<http://calbar.org/2cer/lawcorp/rules4.htm>>; prisijungimo laikas 2012-08-18.

¹²⁹ California Professional Liability Insurance Disclosure Rule of Professional Conduct 3-410. The Supreme Court of California. Prieiga per internetą: <<http://blog.legalmalpracticeinsuranceservices.com/california-professional-liability-insurance-disclosure-rule/>>; prisijungimo laikas 2012-08-30.

¹³⁰ California state Client Security Fund. Prieiga per internetą Kalifornijos advokatūros internetinėje svetainėje: <<http://www.calbar.ca.gov/Attorneys/LawyerRegulation/ClientSecurityFund.aspx>>; prisijungimo laikas 2012-09-09.

turto pasisavinimo, avansinio mokėjimo negražinimo, kai paslaugos nebuvo suteiktos ir pan.) jie prarado pinigus ar turtą. Šis fondas neabejotinai prisideda prie advokatų paslaugomis besinaudojančių asmenų interesų apsaugos bei skatina advokatus elgtis apdairiai, teisėtai.

Galima daryti išvadą, kad JAV advokatų profesinis civilinės atsakomybės draudimas yra prigijęs dalinai. Privalomas šios rūšies draudimo reikalavimas advokatams visose valstijose yra sunkiai įgyvendinama užduotis, tam priešinasi tiek daugumos valstijų advokatai, tiek advokatūros. Tačiau, autoriaus nuomone, pakankamas advokatų klientų apsaugos lygis yra pasiekiamas įtvirtinant advokato pareigą raštiškai informuoti savo klientus (arba valstijos advokatūrą) apie neapdraustą advokato civilinę atsakomybę. Tokia yra ir oficiali JAV advokatūros (ABA) pozicija¹³¹. Asmuo tokiu atveju turi galimybę pats įsivertinti riziką prieš pradėdamas bendradarbiavimą su konkrečiu advokatu, o advokatui nėra prievarta nustatomas reikalavimas mokėti draudimo bendrovėms už civilinės atsakomybės draudimą.

Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje, visiems praktikuojantiems advokatams profesinės civilinės atsakomybės draudimas (vok. *Berufshaftpflichtversicherung*) yra privalomas. Apie šio draudimo sutarties sudarymą, nutraukimą, sąlygų pakeitimą, pasibaigimą advokatas turi nedelsiant informuoti savo veiklos teritorijos žemės teisingumo valdybą ir advokatūrą. Šie reikalavimai numatyti Vokietijos Federalinio advokatūros įstatymo (BRAO) 51 str. Šio straipsnio pirma dalis taip pat numato, kad draudimas turi padengti ir nuostolius tretiesiems asmenims, kurie atsirado dėl atitinkamos advokato (kaip įgalioto atstovo Vokietijos Civilinio kodekso 278 str. ir 831 str.¹³² numatytais atvejais) veiklos. Įstatymo 4 dalis nustato, kad maksimali draudiminė išmoka vienam draudimui įvykiui negali būti mažesnė nei 250 tūkst. eurų. Palyginimui, Lietuvoje ši suma yra 100 tūkst. litų, o JAV – rekomendacinė norma daugelyje valstijų nustatyta ties 100-150 tūkst. dolerių. BRAO taip pat numato, kad advokato atsakomybė pagal šį draudimą nekils tais atvejais, kai teisinės paslaugos buvo teikiamos netiesiogiai (t.y. pasitelkiant į pagalbą kitus advokatus ar advokatų kontorą svečiose šalyse, dėl kurių veiksmų ir kilo nuostoliai), kai teisinės paslaugos buvo suteiktos dėl ginčo, kurį reguliavo ne Europos valstybės teisė, kai teisminis ginčas vyko ne Europos valstybės teisme, ar kai nukentėjusiojo asmens pinigus ar turtą pasisavinimo advokato giminaičiai, partneriai ar darbuotojai (advokato padėjėjai, kontoros darbuotojai ir pan.). Pastebėtina, kad įstatyme numatytas gana siauras ratas išimčių, kai yra netaikoma advokato civilinė atsakomybė, o dauguma jų susiję su užsienio elementu.

¹³¹ ABA Standing committee on Client Protection. Proposed Amendments for Malpractice Coverage Disclosure. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: <http://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/committees_commissions/commission_on_multijurisdictional_practice/mjp_comm_sccp2.html>; prisijungimo laikas 2012-09-02.

¹³² Vokietijos Federacijos Civilinis kodeksas. „Zivilgesetzbuch“, aktuali 2008-12-04 redakcija. Prieiga per internetą: <<http://www.f.d.ul.pt/LinkClick.aspx?fileticket=KrijHyaFOkMw%3D&tabid=505>>, prisijungimo laikas 2012-09-10.

Pažymėtina, kad Vokietijos teismai, sprenddami dėl advokatų profesinės civilinės atsakomybės taikymo, advokatų elgesiui taiko ypač aukštus standartus - galimai prasižengusio advokato veiksmus lygina su aukščiausios kvalifikacijos ir didžiausio rūpestingumo bei atidumo elgesio standartu ¹³³. Tokios nuostatos nestebina, nes, kaip jau buvo nustatyta šiame darbe, Vokietijos advokatams taikomi ypač aukšti išsilavinimo, kompetencijos reikalavimai – advokatais norintys tapti asmenys turi įgyti tą patį teisinį išsilavinimą, atitikti tuos pačius etikos ir moralės reikalavimus, kurie taikomi kandidatams tapti teisėjais – prestižiškiausia ir labiausiai vertinama teisine profesija Vokietijoje. Kaip ir Lietuvoje, Vokietijos teismai klientų ieškinius dėl advokatų veiklos tenkina tik tada, kai besikreipiantiems asmenims pavyksta įrodyti priežastinį ryšį tarp advokato veiksmų ir patirtos žalos. Toks reikalavimas yra nustatytas tiek Lietuvoje, tiek JAV ir yra pilnai pateisinamas, siekiant išvengti nepagrįstų skundų ir ieškinių teismams dėl tariamai advokato veiksmais sukeltos žalos.

Apibendrinant galima teigti, kad privalomas civilinės atsakomybės draudimas advokatams yra svarbus teisinis institutas, prisidedantis prie advokato profesionalumo sukūrimo, užtikrinantis asmenų, besinaudojančių advokatų paslaugomis, turtinių interesų apsaugą bei prisidedantis prie šių teisinių santykių stabilumo ir pasitikėjimo, skatinantis advokatus elgtis rūpestingai ir kompetentingai. Autoriaus nuomone, negalima būtų kategoriškai teigti, kad advokatai visame pasaulyje turėtų privalėti drausti savo civilinę atsakomybę, nes kaip rodo JAV pavyzdys, įtvirtinus tam tikrą teisinę reglamentaciją, iš esmės gali pakakti ir tinkamo asmenų informavimo, t.y. advokatai privalo informuoti savo esamus ar būsimus klientus, arba nacionalines advokatūras ar kitas įgaliotas institucijas apie savo civilinės atsakomybės draudimo egzistavimą arba jo nebuvimą. Tokiu būdu advokatams paliekama laisvė spręsti, ar jiems būtina drausti savo civilinę atsakomybę, o jų klientai informuojami apie atitinkamą riziką tuo atveju, jeigu advokatas nėra apdraudęs savo profesinės civilinės atsakomybės, todėl jie visada gali kreiptis į kitą, apsidraudusį, advokatą. Modelis, geriausiai tinkantis tam tikrai valstybei, turėtų priklausyti ir nuo tos šalies teisinės kultūros bei tradicijų, teisinės sistemos.

3.5. Advokato pareiga tobulinti savo kvalifikaciją ir teisė specializuotis

Kiekvienas advokatas, siekiantis būti konkurencingas šių dienų teisinėje valstybėje ir teikti kvalifikuotas bei kokybiškas teisines paslaugas, privalo nuolatos tobulinti savo profesinę kvalifikaciją bei specializuotis. Besikeičiantis teisinis reglamentavimas, socialinė ir politinė valstybės padėtis ar net

¹³³ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. - Vilnius: Justitia, 1995. P. 297.

naujų technologijų plėtra advokato kasdienėje veikloje – tai tik kelios priežastys, kodėl tiek patyrusiems, tiek neseniai advokatais tapusiems asmenims yra reikalinga nuolatos tobulinti savo teisinės profesines žinias. Kita vertus, teisinių santykių įvairovė ir gausa nulemia, kad statistinis advokatas negali būti labai geras visų teisės sričių ekspertas, todėl, norėdamas užtikrinti savo klientams kvalifikuotas paslaugas, advokatas turėtų koncentruotis į vieną ar kelias teisės sritis, t.y. specializuotis. Būtent todėl LR advokatūros įstatymo 6 str. yra numatyta advokato teisė pasirinkti teisės sritį, kurioje jis teikia teisinės paslaugas. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje šiam institutui nėra teikiama tiek dėmesio, kiek Vokietijoje ar JAV (bus aptariama skyriaus pabaigoje).

Europos advokatūrų ir teisinių draugijų tarybos (CCBE), kurios nare nuo 2004 m. gegužės 1 d. yra ir LR advokatūra, išleisto Europos Sąjungos advokatų elgesio kodekso 5.8 p. nustatyta pareiga advokatams išlaikyti ir tobulinti savo teisinės profesines žinias¹³⁴. Atitinkamai LR advokatūros įstatymo 39 str. 1 d. 5 p. kaip vieną iš advokato pareigų numato reikalavimą nuolat tobulinti profesinę kvalifikaciją, šio proceso organizavimą ir kontroliavimą pavedant LR advokatūrai. Dar 1999 m. spalio 1 d. priimto LR advokatūros statuto¹³⁵ 60 str. įtvirtinta, kad advokatų kvalifikacijos kėlimo tvarką nustato LR advokatūros taryba, atsižvelgdama į advokato darbo stažą bei specializaciją. Statute taip pat išvardijama, kas yra laikoma kvalifikacijos kėlimu – tai „teisės krypties pedagoginis, mokslinis darbas, straipsnių teisės klausimais skelbimas, dalyvavimas įstatymų rengimo darbo grupėse bei rengiant kitus norminius aktus, dalyvavimas seminaruose, konferencijose ir kituose renginiuose teisės klausimais“. LR advokatūros taryba, įgyvendindama jai nustatytą pareigą detalizuoti ir kontroliuoti advokatų kvalifikacijos kėlimo tvarką, priima sprendimus „Dėl kvalifikacijos tobulinimo“. Naujausia sprendimo redakcija, įsigaliojusi 2012 m. sausio 1 d.¹³⁶, patvirtina LR advokatūros statute numatytą sąrašą būdų, kaip advokatai turėtų tobulinti savo kvalifikaciją, o taip pat detalizuoja ir pakeičia tam tikras nuostatas (lyginant su anksčiau galiojusia 2006 m. sausio 19 d. sprendimo redakcija): pagrindiniu pokyčiu galima įvardinti prailgintą advokatų praktikos trukmės reikalavimą, kurį įvykdę advokatai sąlyginai priskiriami prie labiau patyrusių – nuo 2012 m. sausio 1 d. visi advokatai, praktikuojantys mažiau nei 5 metus, turi surinkti 6 kvalifikacinius balus (ankstesnėje redakcijoje ši riba buvo 3 metai), o praktikuojantys ilgiau nei 5 metus – 3 balus. Galima pastebėti, kad tokiu pakeitimu advokatų taryba siekia prailginti intensyvesnę neseniai advokato praktiką pradėjusių asmenų kvalifikacijos kėlimo laikotarpį. Tai neabejotinai teigiamas pokytis, nes neseniai tapusiems advokatais asmenims būtina

¹³⁴ CCBE Charter for Core principles of the European Legal Profession and the Code of Conduct for European Lawyers. Last amended 19th May, 2006. Prieiga per internetą CCBE internetinėje svetainėje: <http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_Code_of_conductp1_1306748215.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-11.

¹³⁵ Lietuvos Respublikos advokatūros statusas // Valstybės žinos. 1999, Nr. 95-2753.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos advokatūros tarybos 2011 m. lapkričio 17 d. sprendimas „Dėl kvalifikacijos tobulinimo“. Prieiga per internetą: <<http://www.advoco.lt/default.aspx?item=news&id=17330>>; prisijungimo laikas 2012-09-11.

aktyviau negu kitiems advokatams gilinti savo teorines bei praktines profesines žinias, semtis patirties iš ilgiau advokato praktiką atliekančių kolegų.

Pastebėtina, kad reikalingų kvalifikacinių balų surinkimas advokatams nėra labai sudėtingas. Pavyzdžiui, už dalyvavimą LR advokatūros patvirtintuose seminaruose, konferencijuose ir kituose teisės renginiuose advokatams ir toliau skiriamas 1 balas už renginį, trunkantį iki 4 valandų bei 2 balai už renginį, trunkantį visą dieną; pranešimo šiuose renginiuose rengimas ir skaitymas – 5 balai; kompetentingų straipsnių teisės klausimais publikavimas žiniasklaidoje – nuo 1 iki 6 balų; naujai numatytos nuostatos - monografijų, vadovėlių teisės klausimais publikavimas ar LR advokatūros renginių organizavimas – 12 balų. Analizuojamo sprendimo 4 punktą taip pat numato, kad kvalifikacinių balų neprivalo rinkti advokatai, dirbantys kitų institucijų teisės aktų projektų darbo grupėse ar dirbantys pedagoginį teisės krypties darbą ir kt. R. Drakšas savo monografijoje teisingai nurodo, jog pastarąjį punktą norintys atitikti advokatai turėtų būti apgynę socialinių mokslų teisės krypties daktaro disertaciją arba bent jau dėstyti aukštosiose mokyklose¹³⁷. Priešingu atveju, advokatams ar jų padėjėjams sudaroma galimybė piktnaudžiauti šia lengvata, pavyzdžiui, dėstant teisės pagrindus vidurinėse mokyklose, kas, greičiausiai, neatitiktų aptariamo reglamentavimo tikslų ir neprisidėtų prie aukštos advokato kvalifikacijos palaikymo ar tobulinimo.

Atlikus kasmetinių Lietuvos advokatų visuotinių susirinkimų, vykusių pastaraisiais metais, medžiagas¹³⁸, galima konstatuoti, kad LR advokatūra sėkmingai organizuoja kvalifikacijos kėlimo seminarus advokatams ir jų padėjėjams. Nuo 2010 m. daugelis seminarų organizuojami pagal ES struktūrinių fondų finansuojamą projektą „Advokatų ir advokatų padėjėjų kvalifikacijos tobulinimas“. Per ketverių paskutinių metų ataskaitinius laikotarpius (nuo 2008 m. gegužės 7 d. iki 2012 m. balandžio 13 d.) buvo suorganizuoti 325 seminarai (pastarąjį ataskaitinį laikotarpį – 111 seminarų), taip pat įvairios konferencijos bei daugiašalės stažuotės. Ataskaitose pastebima, kad seminarų dalyvių skaičius pastaraisiais metais yra aukštas ir stabilus – tai liudija apie advokatų bendruomenės susidomėjimą rengiamais seminarais bei jų vertingumą. Tačiau reikia pastebėti, kad absoliuti dauguma seminarų ir konferencijų yra rengiami didžiuosiuose šalies miestuose – Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje, todėl mažesniuose miestuose veiklą vykdančios advokatai susiduria su tam tikrais sunkumais. Nors ir negalima kategoriškai teigti, jog šie seminarai suteikia didelę naudą visiems jų dalyviams, LR advokatūra sukuria reikiamas sąlygas tam, kad suinteresuoti advokatūros nariai galėtų tobulinti savo

¹³⁷ Drakšas R. Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012. P. 233.

¹³⁸ 2009 m. gegužės 8 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 11; 2010 m. gegužės 7 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 9; 2011 m. balandžio 22 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 10; 2012 m. balandžio 20 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 12-13. Prieiga per internetą: < <http://www.advoco.lt/default.aspx?item=news&id=17330>>; prisijungimo laikas 2012-09-12.

kvalifikaciją jiems priimtinu būdu, nes daugelis praktikuojančių advokatų dėl laiko stokos ar kitų profesinių aplinkybių negali užsiimti pedagogine veikla, dalyvauti teisės aktų projektų rengime ar advokatūros savivaldos institucijų veikloje, publikuoti įvairius straipsnius, vadovėlius ir monografijas teisės tematika. Todėl dalyvavimas LR advokatūros rengiamuose seminaruose yra bene populiariausias advokatų kvalifikacijos tobulinimo būdas.

Advokatų profesinės kvalifikacijos tobulinimo reikalavimas imperatyviai numatytas ir JAV, kur absoliuti dauguma valstijų (2012 m. jų buvo 45 iš 50) yra įtvirtinusios privalomą tęstinį advokatų kvalifikacijos tobulinimą (angl. *Mandatory Continuing Legal Education*, sutrumpintai – *MCLE*)¹³⁹. JAV advokatūra (ABA) dar 1986 m. priėmė pavyzdines, rekomendacinio pobūdžio taisykles dėl profesinės kvalifikacijos tobulinimo (paskutinė redakcija – 2004 m.¹⁴⁰)(toliau šiame skyriuje – Taisyklės), kurių pagrindu visos valstijos su tam tikrais pakeitimais (atsižvelgiant į teisinio reglamentavimo skirtumus kiekvienoje valstijoje) įdiegė Taisyklėse numatytą advokatų kvalifikacijos tobulinimo mechanizmą bei tvarką, todėl būtent Taisyklių analizė yra ypač svarbi kalbant apie advokatų kvalifikacijos tobulinimo reglamentavimą JAV.

Taisyklių 1 dalyje nurodoma, kad kiekvienos valstijos Aukščiausiasis Teismas turėtų suformuoti advokatų kvalifikacijos tobulinimo komitetą (CLEC), susidedantį iš 9 asmenų (teisininkų, advokatų), kuriame būtų bent 1 ne teisės srities atstovas. CLEC komitetas, kurio nariai išsirenka savo prezidentą ir viceprezidentą, organizuoja advokatų kvalifikacijos tobulinimo tvarką ir įgyvendinimą atitinkamoje valstijoje. Taisyklių 2 dalyje nustatytas svarbus skirtumas, lyginant su teisine reglamentacija Lietuvoje – valstijose visi praktikuojantys advokatai kvalifikacijos tobulinimo aspektu skirstomi į aktyvius (angl. *active*) ir neaktyvius (angl. *inactive*). Neaktyvaus advokato apibrėžimą kiekviena valstija interpretuoja skirtingai, bet apibendrinant galima teigti, kad toks advokatas veiklą vykdo nereguliariai, per tam tikrą laikotarpį (skirtingose valstijose tai laikoma nuo vienerių iki penkerių metų) nėra teikęs atstovavimo paslaugų teismuose. Neaktyvūs advokatai JAV neprivalo tobulinti savo kvalifikacijos, tuo tarpu Lietuvoje visi praktikuojantys advokatai, neatsižvelgiant į jų faktiškai teikiamų paslaugų pastovumą ar pobūdį, privalo tobulinti kvalifikaciją (išskyrus išimtis dėl pedagoginio darbo ir kt.). JAV reglamentacijos naudingumas Lietuvoje, autoriaus nuomone, yra abejotinas. Faktiškai veiklos nevykdantys advokatai bet kada gali pasitraukti iš praktikuojančių advokatų sąrašo ir tokiu būdu išvengti įvairių advokato pareigų vykdymo, šiuo atveju – kvalifikacijos tobulinimo.

¹³⁹ MCLE Information by State. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: < http://www.americanbar.org/publications_cle/mandatory_cle/mcle_states.html>; prisijungimo laikas 2012-09-14.

¹⁴⁰ ABA Model Rule for Continuing Legal Education with Comments. Last amended n February 2004. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: < http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/2011_build/cle/mcle/aba_model_rule_cle.authcheckdam.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-14.

Taisyklėse taip pat numatyta rekomenduotina 15 valandų (arba atitinkamų balų) kvalifikacijos tobulinimo norma advokatui kiekvienais metams. Norėdami pasiekti šią normą, panašiai kaip ir Lietuvoje, advokatai gali dalyvauti kvalifikaciniuose seminaruose, vesti paskaitas ar skaityti pranešimus teisės klausimais, publikuoti mokslinius straipsnius. Taip pat numatyti ir Lietuvoje netaikomi būdai – individualus kvalifikacijos tobulinimas (angl. *self-study*), mokymai, susiję su naujų technologijų panaudojimu advokato veikloje arba mokymai, kuriuos savo nariams advokatams vykdo advokatų kontoros ir firmos (angl. *law firms*), seminarų ar kitos mokomosios medžiagos išsklausymas nuotoliniu būdu ir pan. Pastebėtina, kad pastarosios priemonės gali sudaryti tik tam tikrą, kiekvienos valstijos nustatomą dalį visų kvalifikacinių valandų (balų). Visos priemonės turi būti iš anksto patvirtintos CLEC komiteto, t.y. jų organizatoriai, Taisyklėse įvardijami kaip *sponsoriai*, turi būti akredituoti (arba kreiptasi į CLEC komitetą dėl tam tikros priemonės akreditavimo). Pastaroji nuostata yra analogiška LR advokatūros tarybos sprendimo „Dėl kvalifikacijos tobulinimo“ 3.8 p., todėl šia apimtimi reglamentacija sutampa.

Dar viena svarbi nuostata įtvirtinta Taisyklių 3 dalyje – CLEC komitetai visose valstijose numato terminą (dažniausiai kalendorinių metų laikotarpis), kurio pabaigoje advokatai privalo pateikti atitinkamos formos įrodymus apie atliktą kvalifikacijos tobulinimą. Jeigu advokatas iki nustatyto termino nepateikia reikalaujamų įrodymų, CLEC komitetas įspėja bei suteikia papildomas 90 dienų advokatui atlikti reikiamą kvalifikacijos tobulinimo kursą, o po šio termino, jeigu advokatas vis dar nėra įvykdęs savo pareigos, informuoja valstijos Aukščiausiąjį Teismą, kuris automatiškai suspenduoja advokato licenciją ir advokatas praranda teisę vykdyti savo veiklą. Palyginimui, Lietuvoje už pareigos nuolatos tobulinti advokato kvalifikaciją pažeidimą LR advokatūros įstatymo 53 str. numato drausmines nuobaudas – pastabą, papeikimą, viešai paskelbiamą papeikimą arba pripažinimą negaliojančiu LR advokatūros sprendimą pripažinti asmenį advokatu (dėl drausminių nuobaudų skyrimo tvarkos ir tendencijų Lietuvoje detaliau bus kalbama kitame poskyryje).

Kiekviena valstija aptartas Taisykles adaptavo su tam tikromis išimtimis arba pakeitimais, nes tokia galimybė buvo numatyta pačiose Taisyklėse, tačiau dauguma valstijų¹⁴¹ nustatė nemažai panašių reglamentavimo tendencijų – atskaitiniai laikotarpiai (vieneri arba dveji metai metai), reikalingų kvalifikacijos tobulinimo valandų (balų) skaičius – 12 arba 15 per metus, kvalifikacijos tobulinimo priemonės (atkartojamas ABA Taisyklėse pateikiamas sąrašas), dėmesys advokato etikos ir profesinės atsakomybės tobulinimui, individualaus kvalifikacijos tobulinimo galimybių (*self-study*) sudarymui ir

¹⁴¹ Atlikta analizė teisės aktų, reglamentuojančių advokatų kvalifikacijos tobulinimo tvarką, šiose valstijose: Arizonos, Alabamos, New York, Kentukio, Montanos, Kalifornijos, Teksaso, New Jersey, Džordžijos, Ohajo, Virdžinijos, Š. Karolinos. Naudotos valstijų advokatūrų internetinėse svetainėse pateikiamos taisyklių ir reglamentų redakcijos dėl kvalifikacijos tobulinimo šiose valstijose, o taip pat ABA internetinėje svetainėje pateikiami duomenys.

kt. Kaip skirtingo reglamentavimo pavyzdžius galima paminėti: Kalifornijos valstijos CLEC komitetas yra nustatęs ¹⁴², kad advokatų kvalifikacijos tobulinimo periodas yra 3 metai, per kuriuos privaloma surinkti sąlyginai nedaug – 25 įskaitines valandas (balus), iš kurių bent 4 turi būti profesinės etikos tematika, o tarp kvalifikacijos tobulinimo priemonių – seminarų ir paskaitų lankymas, dėstytojavimas, individualus darbas, specializavimasis tam tikroje teisės srityje; Montanos valstijoje per metus advokatus turi surinkti 15 įskaitinių valandų (balų), iš kurių bent 10 turi sudaryti dalyvavimas seminaruose ir paskaitose, o iki 30 „perteklinių“ valandų (balų) advokatas gali panaudoti ateinantiems įskaitiniams kvalifikacijos tobulinimo metams ¹⁴³ (pastebėtina, kad daugumoje kitų valstijų šis principas netaikomas); New York valstijoje per pirmus dvejus praktikos metus advokatai turi surinkti 32 įskaitines valandas (balus), o vėliau – po 12 per metus ¹⁴⁴ – pastebimas siekis įpareigoti naujai tapusius advokatus aktyviai tobulinti savo kvalifikaciją ir taip įsilieti į patyrusių advokatų gretas. Įdomu pastebėti, kad Kentukio valstijoje numatyta originali kvalifikacijos tobulinimo galimybė ¹⁴⁵ – vienerių metų įskaitines valandas (balus) advokatai gali surinkti Kentukio valstijos CLEC komiteto organizuojamo kasmetinio seminaro (angl. *Kentucky Law Update*) metu. Seminaras apima 12,5 įskaitinių kvalifikacijos tobulinimo valandų ir yra nemokamas bei organizuojamas įvairiuose valstijos regiuonuose, visiems advokatams sudarant vienodas galimybes dalyvauti. Tokio reglamentavimo reikšmė, autoriaus nuomone, yra dvejopa – iš vienos pusės, advokatai gali patogiai, nemokamai ir skirdami tam vos vieną darbo dieną atlikti visų metų kvalifikacijos tobulinimo procedūrą, tačiau iš kitos pusės tenka suabejoti šio seminaro naudingumu – vargu ar per vieną dieną išklaudyta informacija gali tinkamai atstoti visus metus trunkantį, nuoseklų advokato kvalifikacijos tobulinimo procesą.

Vokietijos BRAO įstatymo 43a str. 6 p. deklaratyviai įtvirtina kiekvieno praktikuojančio advokato Vokietijoje pareigą tobulinti savo profesinę kvalifikaciją. Tačiau ši pareiga daugiau nedetalizuojama jokiuose galiojančiuose Federaliniuose teisės aktuose, todėl darytina išvada, kad bendro pobūdžio advokatų kvalifikacijos tobulinimo reikalavimams Vokietijoje jokia centralizuota teisinė reglamentacija nėra numatyta. Tačiau Vokietijoje akcentuojamas kitas svarbus, prie advokato profesionalumo prisidedantis elementas, glaudžiai susijęs su kvalifikacijos tobulinimo institutu – tai

¹⁴² Rules of the State Bar of California, Division 4, Chapter 1 (adopted July, 2007). Prieiga per internetą Kalifornijos advokatūros internetinėje svetainėje: <<http://rules.calbar.ca.gov/LinkClick.aspx?fileticket=-2KV5j0w6Cw%3d&tabid=1227>>; prisijungimo laikas 2012-09-17.

¹⁴³ Rules for continuing legal education in the Supreme Court of the State of Montana. Prieiga per internetą Montanos advokatūros internetinėje svetainėje: <<http://www.montanabar.org/associations/7121/files/clerules.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-09-17.

¹⁴⁴ Mandatory CLE New York requirements. Prieiga per internetą New York advokatūros internetinėje svetainėje: <http://www.nysba.org/Content/NavigationMenu/CLE/MandatoryCLERules/Mandatory_CLE.htm>; prisijungimo laikas 2012-09-17.

¹⁴⁵ Kentucky Bar Association rules on CLE. Prieiga per internetą Kentukio advokatūros internetinėje svetainėje: <http://kybar.org/Documents/SCR/SCR3/SCR_3.651.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-17.

advokato specializavimasis. Paminėtina žymaus vokiečių advokato, Tarptautinės advokatų asociacijos nario (angl. *The International association of Lawyers*) dr. Martino Nebelingo nuomonė, kad „Vokietijoje iš esmės nėra jokio bendro reikalavimo tobulinti advokato kvalifikaciją nuo to momento, kai advokatas išlaiko kvalifikacinius egzaminus ir yra įrašomas į advokatūrą“¹⁴⁶. Autorius nurodo, kad kvalifikacijos tobulinimo ir palaikymo reikalavimai numatyti advokatams, kurie specializuojasi tam tikrose teisės srityse. Vokietijoje advokatai gali specializuotis 20 pagrindinių teisės sričių (administracinėje, mokesčių, darbo, šeimos, baudžiamojoje, paveldėjimo ir kt.), o tam tikrą specializaciją įgijusiems advokatams suteikiamas specialus vardas (vok. *Fachanwalt*) bei nustatomas reikalavimas nuolatos kelti savo kvalifikaciją toje srityje, kaip tą numato Vokietijos Federalinių advokatų rūmų priimtas reglamentas „Dėl advokatų specializacijos“ (vok. *Fachanwaltsordnung*, sutrumpintai – *FAO*)¹⁴⁷. Pagal reglamento 3 - 4 str., kiekvienas advokatas, norintis tapti *Fachanwalt*, privalo turėti bent 3 metų (iš paskutinių 6 metų) veiklos praktiką, o taip pat įrodyti teorines bei praktines žinias konkrečioje teisės srityje - būti atlikęs 120 kvalifikacinių valandų teorinių žinių kursą, o taip pat dalyvavęs tam tikrame skaičiuje bylų nagrinėjimų teisme, kuris priklauso nuo pasirinktos specializacijos krypties (nuo 10 iki 60 bylų per 3 metus). Šias valandas (balus) advokatas gali surinkti panašiais advokatų kvalifikacijos tobulinimo principais ir būdais, numatytais Lietuvoje ar JAV – Vokietijos Federalinių advokatų rūmų patvirtintų seminarų ir paskaitų lankymu, dėstytojavimu mokslo įstaigose ar renginiuose, straipsnių pasirinktos teisės srities tematika publikavimu ir pan.

Advokato specialisto statusas (*Fachanwalt*) nėra suteikiamas neribotam laikui. Advokatas, siekdamas išlaikyti šį vardą privalo nuolat tobulinti savo kvalifikaciją pasirinktoje teisės srityje bei laikytis Vokietijos Federalinių advokatų rūmų išleistų taisyklių „Dėl specializacijos sertifikato gavimo“¹⁴⁸, kaip teisės akto, papildančio *FAO* reglamentaciją. Taisyklių 1.2 - 1.4 punktuose nurodyta, kad advokatas specialistas turi per 3 metų laikotarpį surinkti 360 įskaitinių kvalifikacijos balų (arba 36 valandas) pagal keturis modulius teisės srityje, kurioje yra specializuojamasi, iš kurių svarbiausi yra materialioji teisė (bent 240 balų) bei profesinė atsakomybė ir etika (bent 60 balų). Kvalifikacijos tobulinimui šios taisyklės numato identiškas priemones, kaip ir *FAO* reglamente, bei jas detalizuoja. Analogiškai kaip ir Lietuvoje bei JAV, advokatai privalo teikti informaciją bei įrodymus apie atliktą

¹⁴⁶ Nebeling M. Some wording regarding the German concept of becoming/remaining a *Fachanwalt*. 2012, Prieiga per internetą Tarptautinės advokatų asociacijos internetinėje svetainėje adresu: < <http://www.uianet.net/newsletter/documents/2012-05-16-5-The-German-CLE-approach.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-09-18.

¹⁴⁷ Vokietijos Federalinių advokatų rūmų reglamentas „Dėl advokatų specializacijos“ (*FAO*). Paskutinė redakcija 2011 m. liepos 1 d. Prieiga per internetą Vokietijos Federalinių advokatų rūmų internetinėje svetainėje adresu: < http://www.brak.de/w/files/02_fuer_anwaelte/berufsrecht/fao_01_07_2011.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-18.

¹⁴⁸ Vokietijos Federalinių advokatų rūmų taisyklės „Dėl specializacijos sertifikato gavimo“. Prieiga per internetą Vokietijos Federalinių advokatų rūmų internetinėje svetainėje adresu: < http://www.brak.de/w/files/02_fuer_anwaelte/merkblatt.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-18.

kvalifikacijos tobulinimą advokatūrai - regioniniams advokatų rūmams arba Vokietijos Federaliniams advokatų rūmams.

Pažymėtina, kad advokato specialisto statusas bei atitinkamas sertifikatas ir spaudas (prierašas advokato vardo spaude), kuriuos visiems advokatams specialistams suteikia advokatų rūmai, Vokietijoje yra labai vertinami. Tiek Vokietijos Federaliniai advokatų rūmai, tiek Vokietijos advokatų asociacija laikosi nuomonės, kad advokato specializaciją patvirtinantis sertifikatas potencialiam jo klientui yra tinkamas aukštos advokato kvalifikacijos įrodymas, o advokatams išduodamas specializaciją patvirtinantis spaudas įvardijamas kaip naudinga reklamos priemonė kiekvienam advokatui ¹⁴⁹. Kai kuriose teisės srityse (pavyzdžiui, darbo teisėje) dėl didelės advokatų konkurencijos turėti specialisto statusą yra rekomenduotina. Natūralu, kad asmuo, kuriam reikia teisinių paslaugų tam tikroje konkrečioje situacijoje, ieško advokato, kuris būtų tos srities ekspertas ir puikiai išmanytų siauresnę teisės sritį.

JAV, kaip ir Vokietijoje, advokato specializacija yra svarbus institutas. ABA pateikiamos naujausios advokatų demografinės ataskaitos duomenimis 2012 m. JAV buvo kiek daugiau 1,245 mln. advokatų, iš kurių net 75 % užsiima privačia praktika (49 % iš jų – individualia veikla). Šie kasmet proporcingai didėjantys skaičiai JAV priskiria prie didžiausių advokatų skaičiaus ir šalies populiacijos (kiek daugiau nei 314,4 mln. gyv.) santykį turinčių valstybių – vidutiniškai vienas advokatas 253 gyventojams, 2009 m. – 260 gyventojų ¹⁵⁰. Palyginimui Lietuvoje 2012 m. buvo 1796 praktikuojantys advokatai ir beveik 3 mln. gyventojų ¹⁵¹ – vidutiniškai vienas advokatas 1670 gyventojų. Mažesnis nei JAV santykis aptinkamas ir daugelyje kitų šalių: Vokietijoje – vidutiniškai vienas advokatas 516 gyventojų, Prancūzijoje – 1222 gyventojų ¹⁵². Akivaizdu, kad esant tokiai advokatų tarpusavio konkurencijai kaip JAV, advokatų specializavimasis yra vienas iš nedaugelio būdų pritraukti klientus. Advokatų gausa galima iš dalies paaiškinti ir tų valstybių teikiamą svarbą ir dėmesį advokatų specializacijos procesams bei teisinei reglamentacijai.

¹⁴⁹ Vokietijos Federalinių advokatų rūmų ir Vokietijos advokatų asociacijos internetinėse svetainėse pateikiama informacija dėl advokatų specializacijos. Prieiga per internetą: < <http://www.brak.de/fuer-anwaelte/qualitaet-durch-foerderung/foerderungszertifikat/> > ir < <http://anwaltverein.de/praxis/spezialisierung/> >; prisijungimo laikas 2012-09-18.

¹⁵⁰ ABA research of Lawyer Demographics 2012. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: < http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/marketresearch/PublicDocuments/lawyer_demographics_2012_revised.authcheckdam.pdf >; prisijungimo laikas 2012-09-19; Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. Fifth edition. – USA: WEST, 2011. P.143.

¹⁵¹ Visuotinio Lietuvos advokatų susirinkimo 2012 m. balandžio 20 d. medžiaga. P. 8. Prieiga per internetą LR advokatūros internetinėje svetainėje: < <http://www.advoco.lt/default.aspx?item=news&id=17500> >; Lietuvos statistikos departamento išankstiniai 2011 m. gyventojų surašymo rezultatai. Prieiga per internetą: < http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/surasyimas_lt.pdf >; prisijungimo laikas 2012-09-19.

¹⁵² CCBE Lawyers statistics 2012. Prieiga per internetą CCBE internetinėje svetainėje: < http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/2012_table_of_lawyer1_1347864103.pdf >; prisijungimo laikas 2012-09-19.

Nors dar praėjusio amžiaus aštuntame ir devintame dešimtmečiuose valstijos iš esmės draudė advokatams įgyti advokato specialisto vardą ir jį publikuoti, 1990 m. po rezonansinės *Peel v. Attorney Registration and Disciplinary Comm. of Illinois* bylos, JAV Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad valstijos negali drausti advokatams specializuotis bei skelbti savo specializacijos informaciją visuomenei¹⁵³. Nuo to laiko tiek regioninės valstijų advokatūros ir Aukščiausieji teismai, tiek ABA plėtojo teisinę advokatų specializavimosi reglamentaciją ir skatino šį procesą. Šiai dienai advokatai įvairiose JAV valstijose gali specializuotis iš viso net 49 teisės srityse, iš jų populiariausios – civilinė, baudžiamoji, darbo, paveldėjimo ir nekilnojamojo turto teisės sritys¹⁵⁴. ABA priimtos standartinės advokato specializacijos sertifikato išdavimo sąlygos¹⁵⁵ yra pavyzdinis teisės aktas, kurio pagrindu didžioji dalis valstijų įtvirtino atitinkamą teisinę reglamentaciją dėl advokatų specializavimosi. Bendri reikalavimai numatyti šių sąlygų 4.06 punkte – bent 3 metai advokato praktikos, iš kurių bent 25 % praktikos laiko sudaro teisinių paslaugų teikimas ir atstovavimas teismuose tam tikros teisės srityje bylose; bent 5 rašytinės rekomendacijos iš pripažintų tos teisės srityje specialistų advokatų arba teisėjų; rašytinio egzamino apie pasirinktą teisės sritį išlaikymas – egzaminą sudaro materialinė ir procesinė teisė, profesinė atsakomybė ir etika; bent 36 valandos kvalifikacijos tobulinimo tam tikroje teisės srityje per pastaruosius 3 metus. Advokato specialisto sertifikatas yra terminuotas, šį statusą advokatas turi atnaujinti kas 3-5 metus. Sertifikatą gali išduoti tik ABA akredituotos valstijų institucijos (advokatūros, aukštosios mokyklos ir kt.).

Akivaizdu, kad ABA įtvirtinti bendrieji reikalavimai yra pakankamai panašūs į Vokietijoje numatytus reikalavimus advokatams specialistams, todėl galima būtų konstatuoti, kad abiejų šalių patirtis ir nustatyta teisinė reglamentacija (atsižvelgiant į advokatų specializacijos svarbą šiose valstybėse) būtų sektinas pavyzdys Lietuvos teisinei sistemai, plėtojant advokatų specializavimąsi. Aptariamas institutas yra neabejotinai svarbi priemonė, kartu su advokato kvalifikacijos tobulinimo institutu prisidedanti prie kokybiškų advokatų teikiamų paslaugų, advokato profesijos prestižo ir pasitikėjimo didinimo bei geresnio klientų lūkesčių pateisinimo kasdienėje advokato veikloje.

¹⁵³ *Peel v. Attorney Registration and Disciplinary Comm. of Illinois*. The Supreme Court of the USA. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/496/91/>>; prisijungimo laikas 2012-09-19.

¹⁵⁴ ABA 2012 National roundtable on Lawyer Specialty Certification. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/professional_responsibility/2012_national_certification_census.authcheckdam.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-19.

¹⁵⁵ ABA Standards for Specialty Certification Programs for Lawyers. Last amended 6 August, 2012. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/specialization/ABA_Standards_for_Accreditation.authcheckdam.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-19.

3.6. Advokato etikos svarba profesionalumui

Kiekvienas savo profesiją gerbiantis advokatas privalo laikytis duotos advokato priesaikos, nediskredituoti advokato vardo, gerbti profesinę advokato etiką, garbę ir orumą. Advokato elgsena tiek profesiniame, tiek privačiame gyvenime turi būti suderinama su aukštais šios profesijos etikos ir orumo reikalavimais. Advokatas turi būti tinkamos elgsenos pavyzdys, nes jo elgesys tapatinamas su visų advokatų elgsena ir poelgiais ¹⁵⁶. Vertėtų sutikti su A.Driuko nuomone, kad „atsižvelgiant į advokatų teikiamų paslaugų svarbą ir specifiką, jų veiklą reglamentuoja ne tik įstatymas, bet ir profesinės etikos kodeksai ir taisyklės, kurias tvirtina advokatų profesinės organizacijos“ ¹⁵⁷. Profesinės advokato etikos laikymąs Lietuvoje iš esmės apima 2005 m. balandžio 8 d. visuotiniame advokatų susirinkime priimto Lietuvos advokatų etikos kodekso ¹⁵⁸ normų tinkamą vykdymą. Šis kodeksas pakeitė iki tol Lietuvoje galiojusį 1999 m. gegužės 21 d. priimtą Advokatų profesinės etikos kodeksą, atnaujinant bei suderinant tam tikras kodekso normas su Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksu ¹⁵⁹, kurio pagrindu daugelis Europos valstybių yra priėmę savo šalies advokatų veiklos etikos kodeksus.

Lietuvos advokatų etikos kodekse numatytos šios pagrindinės advokato pareigos, kurias sąlyginai galima išskirti į 4 grupes:

1) Santykiuose su klientais laikytis įstatymų ir profesinės etikos, vengti interesų konflikto, t.y. nekonsultuoti ar neatstovauti dviejų ar daugiau klientų tuo pačiu klausimu ar toje pačioje byloje, jei jų interesai yra priešingi; laikytis konfidencialumo (advokato paslapties), kaip svarbiausios advokato pareigos; būti sąžiningas savo klientui ir veikti jo interesų vardu, bet kartu būti nepriklausomas nuo kliento įtakos ar bet kokio kito išorinio poveikio ar asmeninių interesų; atsižvelgti į kliento nuomonę, o esant esminiams nesutarimams dėl bendros pozicijos informuoti klientą apie galimybę atsisakyti advokato paslaugų; nepriimti pavedimų, kurių negali tinkamai ar laiku atlikti ir kt.;

2) Santykiuose su teismais ir kitomis institucijomis advokatas privalo laikytis teisme ar kitose institucijose taikomų elgesio taisyklių, gerbti proceso dalyvius;

¹⁵⁶ Drakšas R. Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012. P. 172.

¹⁵⁷ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2. P. 62.

¹⁵⁸ Lietuvos advokatų etikos kodeksas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 130-4681.

¹⁵⁹ CCBE Charter for Core principles of the European Legal Profession and the Code of Conduct for European Lawyers. Last amended 19th May, 2006. Prieiga per internetą CCBE internetinėje svetainėje: < http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_Code_of_conductp1_1306748215.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-11.

3) Santykiuose su kitais advokatais elgtis sąžiningai, korektiškai, puoselėti tarpusavio pasitikėjimą ir bendradarbiavimą, kylančius tarpusavio ginčus stengtis išspręsti abipusiu sutarimu;

4) Santykius su advokatūra grįsti pagarba ir geranoriškumu, bendradarbiauti bei vykdyti advokatūros organų sprendimus ir nutarimus.

Svarbu paminėti, kad advokato etikos reikalavimai, skirtingai nei etikos nuostatos bendraja, buitine prasme (tam tikros moralės normos, elgesio reikalavimai kiekvienam bendruomenės nariui, kurių nesilaikymas dažniausiai nesukelia jokių teisinių pasekmių), yra imperatyvūs, o už šių reikalavimų nesilaikymą advokatui (advokato padėjėjui) gali būti iškelta drausminė byla. Drausmės bylas Lietuvoje, kaip jau buvo minėta, nagrinėja Advokatų garbės teismas, o sprendimą iškelti drausmės bylą priima LR advokatūra arba teisingumo ministras (LR advokatūros įstatymo 52 str. 1–3 d.). Advokatų bendruomenėje Lietuvoje jau seniai didelį susirūpinimą kelia nemažėjančios advokatų profesinės etikos nesilaikymo tendencijos ir šių procesų įtaka advokato profesijos prestižui¹⁶⁰. Atlikus paskutinių ketverių metų Advokatų garbės teismo ataskaitų analizę¹⁶¹, konstatuotina, kad advokatų etikos ir profesinės veiklos pažeidimų tendencijos išlieka panašios. Tokią pačią nuomonę pateikia ir Advokatų garbės teismas nurodantis, kad „profesinės veiklos ir etikos pažeidimų tendencijos nekinta, o advokatų drausmės bylų kasmet daugėja“. Advokatai dažniausiai nepaiso konfidencialumo ir interesų konflikto vengimo reikalavimų, elgiasi nesąžiningai ir neetiškai tiek su klientais, tiek su teismais ar kitomis institucijomis. Tuo pačiu reikia pažymėti, kad dauguma drausmės bylų kyla dėl advokatų neatidumo ir nebendradarbiavimo su advokatūros organais: advokatų įmokų nemokėjimo laiku, privalomos profesinės civilinės atsakomybės draudimo poliso ar sveikatos pažymėjimo nepateikimo. Iš viso išnagrinėtos 167 drausmės bylos (per paskutinius metus – 38, o iškeltų bylų – net 115). Dažniausios nuobaudos – pastaba (49 atvejai), nuobaudos neskyrimas ir apsiribojimas bylos svarstymu (39 atvejai), viešai paskelbiamas papeikimas (19 atvejų). Pastebėtina, kad griežčiausią nuobaudos rūšį – LR advokatūros sprendimo pripažinti asmenį advokatu pripažinimą negaliojančiu - Lietuvos advokatų garbės teismas taikydavo ypač retai - vos 7 kartus. Advokatų garbės teismas naujausiai paskirtas nuobaudas motyvuoja advokato elgesiu, kuris yra *iš esmės nesuderinamas su advokato profesija*: nerūpestingumas ir nesąžiningumas, veiklos nepraktikavimas registruotoje advokato darbo vietoje, korespondencijos priėmimo neužtikrinimas, reikalingų dokumentų nepateikimas ir įmokų

¹⁶⁰ Kukaitis M. Kai kurie advokatai nesupranta, kad jų profesijai taikomi griežtesni elgesio standartai. Lietuvos advokatūra, 2004. Nr. 1 (11). P. 3; Sauliūnas D. Advokatų konferencijoje susirūpinta advokatūros įvaizdžiu. Lietuvos advokatūra, 2003. Nr. 2 (8). P. 2.

¹⁶¹ 2009 m. gegužės 8 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 11; 2010 m. gegužės 7 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 9; 2011 m. balandžio 22 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 10; 2012 m. balandžio 20 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 12-13. Prieiga per internetą: < <http://www.advoco.lt/default.aspx?item=news&id=17330>>; prisijungimo laikas 2012-09-12.

nemokėjimas LR advokatūrai bei bendradarbiavimo pareigos pažeidimas ¹⁶². Šių veiklos pažeidimų daugetas nulėmė griežčiausios drausminės naubaudos pritaikymą advokatams. Paminėtina, kad LR teisingumo ministro 2012 m. birželio 15 d. įsakyme ¹⁶³ „Dėl advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarkos aprašo paskelbimo“ 62.4 p. buvo nustatytas naujas advokatų garbės teismo įgalinimas – išspręsti drausmės bylą laikinai uždraudžiant advokato veiklą. Nors neseniai priimto įsakymo normos pagrindu teismo praktika dar nesusiformavusi, manytina, kad tokia nuostata yra reikalinga ir veiksminga, ypareigojanti advokatą kaip įmanoma greičiau pašalinti profesinės veiklos ir etikos pažeidimus bei bendradarbiauti su LR advokatūra.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neretai ginčai tarp advokatų ir advokatūros organų dėl advokatų profesinės veiklos ir etikos pažeidimų persikelia ir į bendrosios kompetencijos teismus, todėl paminėtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktika šiuo klausimu. Vienoje iš senesnių nutarčių LAT civilinių bylų skyriaus kolegija išaiškino ¹⁶⁴, kad advokato veiklą būtina vertinti ne tik įstatymų aspektu, bet ir profesinę etiką reguliuojančių normų kontekste: „Konstatavimas fakto, kad baudžiamosios teisės prasme advokato veiksmai yra nepriekaištingi, automatiškai dar nereiškia, kad nebuvo pažeisti ir profesinės etikos reikalavimai“. Tokiu būdu teismas pabrėžė principą, kad advokato etikos normų pažeidimas gali būti savarankiškas advokato pareigų nesilaikymo aktas, užtraukiantis drausminę atsakomybę. Kitose bylose LAT išaiškino, kad advokato profesinio elgesio ir etikos pažeidimu taip pat laikytinas advokato nesugebėjimas suderinti savo užimtumo, neatvykstant į paskirtą ir iš anksto numatytą posėdį, taip trukdant teismui operatyviai vykdyti teisingumą; privalomo advokato mėnesinio mokesčio bendriems profesiniams reikalams nemokėjimas, esant sunkiai advokato finansinei padėčiai ir sveikatos būklei, nesudaro profesinės etikos pažeidimo pagrindų ¹⁶⁵.

JAV advokatų profesinio elgesio ir etikos teisinis reguliavimas yra veikiamas trijų aspektų: JAV teismų praktikos, advokatūros ir netiesiogiai – advokatams reiškiamų ieškinių dėl advokatų aplaidžios veiklos (angl. *malpractice*) ¹⁶⁶. Aukščiausieji Teismai kiekvienoje valstijoje turi nemažai galių skiriant drausmines nuobaudas advokatams, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais pastebimas profesijos kontrolės perdavimas į advokatų savivaldos institucijų – advokatūrų – rankas. Advokatams klientų reiškiami ieškiniai dėl jų aplaidžios veiklos taip pat skatina nepažeidinėti advokatų profesinės veiklos ir etikos

¹⁶² 2012 m. balandžio 20 d. visuotinio advokatų susirinkimo medžiaga. P. 12-13. Prieiga per internetą: <<http://www.advoco.lt/default.aspx?item=news&id=17330>>; prisijungimo laikas 2012-09-12.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas „Dėl advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarkos aprašo paskelbimo“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 69-3545.

¹⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 1999 m. lapkričio 4 d. nutartis Nr. 3k-584/1999.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2003 m. gruodžio 3 d. nutartis Nr. 3k-3-1163/2003; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2007 m. sausio 30 d. nutartis Nr. 3k-2-26/2007.

¹⁶⁶ Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. Fifth edition. – USA: WEST, 2011. P.160

reikalavimų – kadangi advokatams nėra privaloma drausti savo civilinės atsakomybės, neapsidraudę advokatai už aplaidžią, advokato etiką pažeidžiančią veiklą atsako asmeniškai. Visgi, pagrindinį advokatų profesinės veiklos ir etikos reglamentavimą vykdo ABA ir valstijų advokatūros.

1983 m. ABA priimtos Pavyzdinės advokatų elgesio taisyklės (angl. *Model Rules of Professional Conduct*)¹⁶⁷, nors ir neturėdamos imperatyvaus poveikio valstijoms, buvo plačiai jų pripažintos ir šiai dienai būtent ABA pavyzdinių taisyklių pagrindu visos valstijos yra priėmusios savo advokatų etikos kodeksus. Taisyklių 1 skyrius, pavadinimu „kliento-advokato santykiai“, yra labai panašus į Lietuvos advokatų etikos kodekso normas, skirtas advokato ir jo klientų santykiams sureguliuoti: nustatytos advokato interesų konflikto vengimo, konfidencialumo, lojalumo, kompetetingumo, nepriklausomumo pareigos. Kaip ir Lietuvoje, ypač didelė svarba suteikiama advokato konfidencialumo pareigai – advokatas negali atskleisti jokios informacijos, gautos iš kliento, vykdant pavedimą. ABA pavyzdinių taisyklių 1.6 punkte numatytos vos kelios šios pareigos išimtys – advokatas gali informuoti atitinkamas institucijas apie jo kliento realius ketinimus nužudyti ar sunkiai sužaloti kitą asmenį; advokatas gali pasiremti konfidencialia informacija advokato ir jo kliento ginče teisme; advokatas gali informuoti atitinkamą teisminę instituciją apie kliento ketinimus suklastoti įrodymus ir kt. Rezonansinė *People v. Belge*¹⁶⁸ byla, geriausiai atspindi advokato konfidencialumo pareigos JAV svarbą – du advokatai, gindami savo klientą nužudymo byloje, iš kliento sužinojo apie dar kelias žmogžudystes, dėl kurių prisipažino jų klientas, tačiau viso bylos nagrinėjimo metu advokatai tylėjo. Galiausiai žmogžudystės buvo išsiaiškintos, o advokatai prisipažino sužinoję apie jas anksčiau iš savo kliento, tačiau laikydamiesi konfidencialumo pareigos, neišdavė šios informacijos. Advokatai buvo pasmerkti visuomenės, bet ypač palaikyti advokatų bendruomenės visoje JAV. Vienos iš aukų tėvai vėliau kreipėsi į New Yorko advokatūros komitetą etikos klausimams su reikalavimu iškelti advokatams drausmės bylas tačiau komitetas nurodė, kad „konfidencialumo reikalavimas užtikrina tinkamą atstovavimą, kuris galimas tik advokatui visapusiškai saugant informaciją, gautą iš savo kliento, net jeigu ta informacija yra kliento prisipažinimas įvykdžius nusikalstamą veiklą“. JAV Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs¹⁶⁹, kad „advokato – kliento tarpusavio santykių specifika ir advokato etikos reikalavimai, tame tarpe ir konfidencialumo pareiga, išlieka net ir po kliento mirties“. Todėl galima

¹⁶⁷ ABA Model Rules of Professional Conduct. Last amended August 2009. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: http://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents.html; prisijungimo laikas 2012-09-20

¹⁶⁸ *People v. Belge*, 83 Misc. 2d 186, 372 N.Y.S.2d 798 (Co. Ct. 1975), aff'd, 376 N.Y.S.2d 771 (N.Y. App. Div. 1975); aff'd, 390 N.Y.S.2d 867 (N.Y. 1976). Prieiga per internetą: [http://law.gsu.edu/ccunningham/PR/PeopleVBelge/AppDiv\).htm](http://law.gsu.edu/ccunningham/PR/PeopleVBelge/AppDiv).htm); prisijungimo laikas 2012-09-20.

¹⁶⁹ *Swidler & Berlin v. United States*, 524 U.S. 399 (1998). The U.S. Supreme Court. Prieiga per internetą: <http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=000&invol=97-1192>; prisijungimo laikas 2012-09-20

konstatuoti, kad advokato konfidencialumas yra viena iš esminių advokato profesinės etikos normų JAV.

ABA Pavyzdinės advokatų elgesio taisyklės taip pat numato advokatų pareigas teismams ir kitoms institucijoms bei santykiuose su kitais advokatais (analogiški reikalavimai kaip ir Lietuvoje) bei Lietuvos advokatų etikos kodekse nenumatytas pareigas – advokato viešąsias paslaugas (angl. *Public service*) bei advokato pareigas, paliekant advokatų profesinę bendriją ar kitą juridinį asmenį. 6.1 punktas numato, kad kiekvienas advokatas per metus turėtų suteikti bent 50 neapmokamų teisinių darbo valandų bei remti organizacijas, teikiančias nemokamą teisinę pagalbą. 5.6 punktas įtvirtina, kad advokatui pasitraukiant iš advokatų profesinės bendrijos ar kito juridinio asmens, jis negali būti įpareigotas nekonkuruoti su savo buvusia darboviete, t.y. uždraudžiami advokatų antikonkurenciniai susitarimai, kaip „prieštaraujantys visuomeninei tvarkai“¹⁷⁰. Pastaroji norma numatyta ir detalizuota daugumos valstijų etikos kodeksuose, bet viešųjų paslaugų reikalavimai advokatams, pavyzdžiui, nenumatyti Teksaso ar Kalifornijos advokatų etikos kodeksuose¹⁷¹. Autoriaus nuomone, neatlygintinių advokatų paslaugų skatinimas visais atvejais yra sektinas pavyzdys, tokiu būdu prisidedant prie visuomenės gerovės bei teisinių paslaugų prieinamumo visiems žmonėms.

Vokietija, kaip ir kitos Europos šalys, advokatų profesinei etikai reguliuoti yra priėmusi advokatų profesinės veiklos kodeksą (vok. *Berufsordnung*, arba *BORA*)¹⁷², kurio pamatinės normos glaudžiai susijusios su Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksu. Paminėtina, kad dauguma BORA kodekse numatytų profesinės etikos reikalavimų taip pat ir imperatyviai nustatyti ir Vokietijos Federaliniame advokatūros įstatyme (BRAO) – advokato konfidencialumo, interesų konflikto vengimo, nepriklausomumo, kompetentingumo ir kt. Vokietijoje šių advokato pareigų laikymosi užtikrinimui veikia trijų pakopų advokatų teismų sistema, kurią reglamentuoja BRAO įstatymo 5 dalis – advokatų teismai (vok. *Der Anwaltsgericht*), advokatų aukščiausieji teismai (vok. *Der Anwaltsgerichtshof*) ir Vokietijos Federacijos Aukščiausiojo teismo senatas advokatų reikalams (vok. *Senat des Bundesgerichtshofes in Anwaltssachen*). Advokatų teismų teisėjais 4 metų kadencijai renkami advokatai, kurie po jų paskyrimo į advokatų teismų teisėjus nebegali priklausyti jokiems

¹⁷⁰ Cohen v. Lord, Day & Lord, 550 N.E.2d 410 (N.Y. 1989). Prieiga per internetą: ABA internetinėje svetainėje <<http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/cpr/pubs/minkoff.authcheckdam.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-09-20.

¹⁷¹ California rules of professional conduct. Prieiga per internetą Kalifornijos advokatūros internetinėje svetainėje: <<http://rules.calbar.ca.gov/LinkClick.aspx?fileticket=8qtNkWP-Kjw%3d&tabid=1233>>; Texas disciplinary rules of professional conduct. Prieiga per internetą Teksaso advokatūros internetinėje svetainėje: <http://www.texasbar.com/AM/Template.cfm?Section=Ethics_Resources&Template=/CM/ContentDisplay.cfm&ContentID=14125>; prisijungimo laikas 2012-09-20.

¹⁷² Rules of professional practise. Last amended 1 April, 2011. Prieiga per internetą Vokietijos Federalinių advokatų rūmų internetinėje svetainėje adresu: <http://www.brak.de/w/files/02_fuer_anwaelte/berufsrecht/bora_engl_stand_1_11_2011.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-21.

advokatų rūmams. Aukščiausiai advokatų teismai, veikiantys kiekvienos Vokietijos žemės Aukščiausiojo Teismo apygardoje, yra apeliacinė instancija pirmosios instancijos advokatų teismų priimtiems sprendimams, o kasacinė instancija yra Vokietijos Federacijos Aukščiausiojo teismo senatas advokatų reikalams, kurį sudaro Vokietijos Federacijos Aukščiausiojo teismo pirmininkas ir trys jo teisėjai bei trys Vokietijos Federalinių advokatų rūmų deleguoti advokatai. Ši kasacinė institucija užtikrina kvalifikuotą ir teisingą advokatų profesinės drausmės pažeidimų išnagrinėjimą Vokietijos Federacijoje. Lietuvoje, palyginimui, Advokatų garbės teismo sprendimams skūsti apeliacinė instancija yra Vilniaus apygardos teismas (LR advokatūros įstatymo 55 str.), kuris, būdamas bendrosios kompetencijos teismu, nesispecializuoja advokatų profesinės etikos pažeidimų nagrinėjime ir negali garantuoti tokio kvalifikuoto bylų nagrinėjimo mechanizmo, koks yra pritaikytas Vokietijoje.

Be pagrindinių advokatų etikos reikalavimų, numatytų tiek Lietuvos, tiek JAV etikos kodeksuose, BORA kodeksas papildomai akcentuoja advokato pareigą saugoti teismo procesinius dokumentus bei atidžiai ir rūpestingai juos tvarkyti (19 str.) ir sąlygas, kurių laikydamiesi advokatai gali teikti informaciją apie save ir teikiamas paslaugas, t.y. advokato reklamą (6 str.). Advokato reklama (angl. *lawyers advertising, publicity*) yra nevienodai vertinamas ir reglamentuojamas procesas. Nors dauguma valstybių draudžia advokatams reklamuoti savo paslaugas, kiekviena valstybė yra numačiusi skirtingas šio draudimo taikymo ribas. Vokietija šiuo požiūriu taiko vienus liberaliausių ribojimų advokatams. Jau minėta BORA kodekso norma, o taip pat BRAO įstatymo 43b str. leidžia advokatams skelbti faktinę informaciją apie teikiamas teisines paslaugas, jų pobūdį. Advokatai specialistai, turintys jų specializaciją patvirtinantį sertifikatą, kartu gali nurodyti savo specializacijos sritį. Tačiau advokatams draudžiama skelbiamoje informacijoje nurodyti paslaugų įkainius, apyvartą, duomenis apie bylas, kuriose buvo atstovauta arba buvusius ar esamus klientus, jeigu nėra oficialaus šių asmenų sutikimo. Taip pat draudžiama reklamuoti advokato paslaugas per trečiuosius asmenis, kuriems negalioja advokatų etikos normos. Taigi, advokatai gali pateikti objektyvią informaciją apie teikiamas paslaugas, apie save kaip asmenį ir advokatą. Tačiau, vadovaujantis Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodekso 2.6 p., informacija negali būti klaidinanti ar nepagarbi kitų profesijos atstovų atžvilgiu. Pagrindinė problema – nustatyti, kokia advokatų teikiama informacija yra objektyvi, nešališka.

JAV advokatų reklama buvo visiškai ribojama iki JAV Aukščiausiojo Teismo išaiškinimo 1977 m., kuriame teismas nurodė, kad advokatų reklamos draudimas prieštarauja Konstitucijai: „advokatų reklama suteikia reikiamą informaciją asmenims apie šalyje teikiamas teisines paslaugas, o taip pat

prisideda prie advokatų konkurencijos ir kokybiškesnių teisinių paslaugų sukūrimo“¹⁷³. Šiai dienai advokatai gali reklamuoti savo paslaugas visoje JAV, kartu nurodant savo specializacijos informaciją. Tą numato ABA Pavyzdinių advokatų elgesio taisyklių 7.2 - 7.4 punktai. Tačiau, kaip ir Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos ir Vokietijos BORA kodeksuose, advokatams numatyta pareiga teikti tik objektyvią ir neklaidinančią informaciją.

Lietuvoje advokatų reklama yra imperatyviai uždrausta LR advokatūros 42 str. 1 d., numatant kelias išimtis – galimas informacijos (trumpi advokato biografijos duomenys (curriculum vitae), užsienio kalbų mokėjimo nurodymas, specializacija (praktikos sritys), advokato darbo vietos (buveinės) pavadinimas, jo vardu įregistruotas (pareikštas registruoti) paslaugų ženklas, darbo vietos (buveinės) adresas, telefonų ir faksų numeriai, elektroninio pašto adresai, interneto tinklalapių adresai ir kiti kontaktiniai duomenys, duomenys apie klientus (jeigu su tuo sutinka klientai) ir kita panaši informacija¹⁷⁴) pateikimas informaciniuose ar kitokiuose leidiniuose, blankuose, rekvizitinėse kortelėse, ant reprezentacinių daiktų, taip pat kai advokatas ar advokatų profesinė bendrija nurodomi kaip paramos davėjai (pažymėtina, kad tiek Vokietijoje, tiek JAV leistina informacija apie advokatų veiklą galima visose informavimo priemonėse – spaudoje, radijuje ar televizijoje). Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad tai nėra baigtinis sąrašas atvejų, kai advokatai gali pateikti tam tikrą informaciją apie save – kitus būdus gali nustatyti LR advokatūra, suderinusi su LR teisingumo ministerija (LR advokatūros 42 str. 3 d.). 2006 m. vasario 23 d. LR advokatūros advokatų taryba priėmė sprendimą „Dėl leistinos informacijos apie advokatą ar advokatų profesinę bendriją nustatymo tvarkos“, kuris pakeitė iki tol galiojusį 2000 m. gegužės 18 d. priimtą sprendimą „Dėl advokatų savireklamos kriterijų“ ir detalizavo advokatų reklamai taikomų apribojimų apimtį¹⁷⁵. 2006 m. LR advokatūros advokatų tarybos tuometinis pirmininkas R. Andrikis konferencijoje „Advokatų reklama: ar jos reikia?“ yra pareiškęs, kad Lietuvoje taikomas advokatų reklamos draudimas yra „pamatinis visos advokatūros veiklos principas“, o „LR advokatūros įstatymas leidžia teikti pakankamai informacijos, reikalingos profesinei veiklai vykdyti“¹⁷⁶. Negalima būtų nei kategoriškai sutikti, nei prieštarauti tokiai nuomonei. Visų pirma, advokato veikla pagal LR advokatūros įstatymo 4 str. 3 d. nėra

¹⁷³ Bates v. State Bar of Arizona. The U.S. Supreme Court case 433 U.S. 350, 1977. Prieiga per internetą: <http://www.law.cornell.edu/supct/html/historics/USSC_CR_0433_0350_ZS.html>; prisijungimo laikas 2012-09-22.

¹⁷⁴ LR advokatūros sprendimo „Dėl leistinos informacijos apie advokatą ar advokatų profesinę bendriją nustatymo tvarkos“ tekstas pateikiamas LR advokatūros svetainėje: <<http://www.advoco.lt>>; prisijungimo laikas 2012-09-22.

¹⁷⁵ Advokatai gali leistiną informaciją apie save ir vykdomą veiklą nurodyti knygose, monografijose bei kituose autorių teisių objektuose, kurių autoriai jie yra, taip pat skelbiamuose straipsniuose ar pareiškiant nuomones (pasisakant) spaudoje ir kitose visuomenės informavimo priemonėse, seminaruose, konferencijose ir panašiuose renginiuose. Advokatai pateikdami šią informaciją negali tiesiogiai ar netiesiogiai lyginti teikiamų paslaugų su kitais advokatais ar pateikti tikrovės neatitinkančią informaciją. *Ten pat.*

¹⁷⁶ 2006 m. lapkričio 10 d. LR advokatūros advokatų tarybos ir ELSA Lietuva konferencijos „Advokatų reklama: ar jos reikia?“ medžiaga. Teisės žinios, 2006 m. Nr. 4 (17). P. 12-13.

komercinė ūkinė, todėl bendrieji komercinės teisės principai ir dėsniai šiai reklamos rūšiai netaikytini, t.y. reklamos teisė gali būti ribojama įstatymais. Visų antra, nedraudžiama objektyvi, profesinei veiklai vykdyti būtina informacija, pateikiama įstatyme numatytuose šaltiniuose, todėl negalima teigti, kad advokato reklama yra uždrausta visiškai. Tačiau iš kitos pusės, griežti apribojimai ar visiškai reklamos draudimas apsunkina jaunųjų advokatų įsiliejimą į advokatų rinkos gretas, o taip pat gali iškreipti teisinių paslaugų rinką, nes potencialūs teisinių paslaugų gavėjai turi mažiau galimybių susipažinti su advokatais ir jų teikiamomis paslaugomis (JAV Aukščiausiojo Teismo pozicija). Taigi, advokatų reklamos draudimas negali būti įvertintas vienareikšmiškai, o teisinė reglamentacija turi atitikti valstybės politinės ir teisinės kultūros lygį bei sąmonę, atsižvelgiant į šiuolaikinės visuomenės poreikius.

Apibendrinant galima teigti, kad advokato profesinis elgesys ir etika yra svarbus veiksnys advokato profesionalumui. Nors pagrindinės advokato etikos normos yra išdėstomos įvairiuose etikos kodeksuose ir kituose teisės aktuose, o jų laikymasis yra neatsiejama advokato pareiga, reikėtų sutikti su žymios Melburno (Australija) universiteto profesorės Ch. Parker nuomone, kad „etikos taisyklės reglamentuojančių teisės aktų laikymasis yra tik viena iš sudėtinių etiško advokato elgesio dalių“¹⁷⁷ – kiekvienas advokatas turi turėti ir atitinkamas vertybes, aukštus moralinius principus, kuriais vadovaudamasis advokatas galėtų sėkmingai vykdyti savo profesinę veiklą. „Advokatas turi būti orus“¹⁷⁸ ir turi pareigą atiduoti visas jėgas atstovaujant savo klientui. Tik visų šių veiksmų vienvė gali nulemti tinkamą advokato profesinį elgesį ir etiką.

¹⁷⁷ Parker Ch., Evans A. Inside lawyers' ethics. – Australia: Cambridge university press, 2007. P. 246.

¹⁷⁸ Nekrašius J. Interviu su advokate G. Venclauskaite „Advokatas turi būti orus“. Lietuvos advokatūra, 2002, Nr. 3 (5). P. 12-13.

4. PRIVALOMAS ADVOKATO DALYVAVIMAS UŽSIENIO VALSTYBIŲ CIVILINIUOSE PROCESUOSE

Antrajame darbo skyriuje buvo išnagrinėta Lietuvoje šiuo metu taikoma teisinė privalomo advokato dalyvavimo civiliniame procese reglamentacija. Siekiant pagrįsti poziciją, kad advokatas, kaip vienintelis profesionalaus teisininko reikalavimus atitinkantis asmuo, neturėtų būti įtrauktas į tą patį sąrašą, kaip ir daugelis atstovų pagal pavedimą, kuriems būtų suteiktos vienodos teisės atstovaujant asmenis tam tikrose civilinio proceso bylų kategorijose (ypač kasaciniame teisme), autoriaus nuomone, būtina išnagrinėti darbe aptariamų užsienio valstybių – JAV ir Vokietijos – įtvirtintą teisinę reglamentaciją šioje srityje.

Analizuojant Europos valstybių teisės aktus galima pastebėti, kad privalomas advokato dalyvavimas civiliniame procese yra plačiai paplitęs institutas (pavyzdžiui, Lenkijoje, Vengrijoje, Prancūzijoje, Belgijoje): Prancūzijos civilinio proceso kodekso 973 str. ir 975 str. numato¹⁷⁹, kad visiems procesiniams veiksams Prancūzijos kasaciniame teisme atlikti reikalingas advokatas, kuris taip pat pasirašo ir kasacinį skundą (su nedidelėmis išimtimis); Lenkijos civilinio proceso kodeksas kaip ir LR CPK nustato, kad asmenys teismuose gali ginti savo interesus patys arba per atstovus, bet Lenkijos CPK 87¹ str. numato privalomą advokato dalyvavimą bylose Lenkijos Aukščiausiąjame Teisme¹⁸⁰ (nors tam tikrose kategorijose bylų – vartojimo, pramoninės nuosavybės ir kt. - advokato funkcijas gali atlikti ir kiti specifiniai asmenys, pavyzdžiui, vartotojų ar ūkininkų teisių gynimo organizacijų atstovai); Belgijoje atstovavimo teisė teismuose išimtinai suteikta advokatams, o Belgijos Teismų įstatymas nustato, kad veiksnius asmenys gali vesti bylas patys arba per advokatą, kurio dalyvavimas būtinas Belgijos Aukščiausiąjame Teisme (pranc. *cour de cassation*) (1080 str.)¹⁸¹. Pastebėtina, kad kasacines bylas vesti gali tik dvidešimt, specialų statusą turinčių advokatų, turinčių ne mažesnę nei 10 metų advokato praktiką, paskirtų Belgijos karaliaus į uždarą Aukščiausiojo Teismo advokatų (pranc. *avocat a la cour de cassation*) advokatūrą ir privalančių teikti savo paslaugas asmenims, norintiems ginti savo teises kasacinėje instancijoje.

¹⁷⁹ French Code of Civil Procedure. Prieiga per internetą: <<http://library.law.umn.edu/researchguides/france.html#IV>>; prisijungimo laikas 2012-09-25.

¹⁸⁰ Civil procedure code of Poland. Last amended 30th of January, 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.forbusinessinpoland.com/wp-content/uploads/2012/05/Polish-Civil-Procedure-Code.pdf>>; European Judicial Network in civil and commercial matters. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/case_to_court/case_to_court_pol_en.htm>; prisijungimo laikas 2012-10-08.

¹⁸¹ Judiciary code of Belgium. Prieiga per internetą: <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=264041>; prisijungimo laikas 2012-10-15; Bocken. H, De Bondt W. Introduction to Belgian Law. The Netherlands: Kluwer Law international, 2001. P. 91-92.

Vokietija yra valstybė, kurioje advokato dalyvavimas civiliniame procese yra svarbus ir galias tradicijas turintis teisės institutas. Būtinasis advokato dalyvavimas Vokietijoje kartu suprantamas ir kaip viešojo intereso gynimas¹⁸², todėl skirtingai nei Lietuvoje, Vokietijos teisės aktai numato platų spektrą atvejų, kai asmenys privalo būti atstovaujami advokatų – profesionalaus teisininko paslaugos nebūtinai tik apylinkių teismuose, specializuotuose darbo, mokesčių, socialinių reikalų ir žemių administraciniuose teismuose¹⁸³. Tuo tarpu advokato dalyvavimas imperatyviai numatytas bylose, kurios turi būti nagrinėjamos bendrosios kompetencijos žemių teismuose, aukštesniuose žemių teismuose, aukščiausiuose žemių teismuose, apylinkių teismuose baudžiamosiose bylose, kai gresianti bausmė viršija vienerių metų laisvės atėmimą, civilinėse bylose, nagrinėjant šeimos teisės bylas. Šių reikalavimų išimtis numatyta Vokietijos civilinio proceso kodekso 78 str. 2 d., kuri suteikia teisę bylas vesti ir viešųjų juridinių asmenų darbuotojams, turintiems atitinkamą teisinį išsilavinimą, kaip tų juridinių asmenų atstovams, jeigu tokia galimybė numatyta jų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose (panaši nuostata numatyta LR CPK 56 str. 1 d. 6 p.). Toks reglamentavimas parodo advokato, kaip dažnu atveju būtino civilinio proceso dalyvio Vokietijos teismuose, statusą, paliekant asmenims laisvę ginti savo interesus patiems tik žemiausios instancijos teismuose.

Atskirai aptartinas atstovavimo civiliniame procese institutas Vokietijos Federaliniame Teisingumo Teisme (vok. *Bundesgerichtshof*). Bylas šiame teisme gali vesti tik specialų statusą turintys aukščiausios kvalifikacijos advokatai (Vokietijos Civilinio proceso kodekso 78 str. 1 d.), užtikrinantys šioje instancijoje savo interesus norinčių ginti asmenų profesionalų atstovavimą¹⁸⁴ bei sudarantys nepriklausomus Federalinio Teisingumo Teismo advokatų rūmus. Šių advokatų skyrimo tvarką ir veiklos pagrindus nustato BRAO įstatymo 8 skyrius. Kandidatus atranka speciali atrankos komisija, susidedanti iš Federalinio Teisingumo Teismo ir šio teismo civilinių bylų skyriaus prezidentų, Vokietijos Federalinių advokatų rūmų ir Federalinio Teisingumo Teismo advokatų rūmų įgaliotų narių (BRAO 165 str. 1 d.). Įstatymas taip pat numato reikalavimus kandidatams būti bent 35 metų amžiaus bei praktikuoti advokato veiklą pastaruosius 5 metus. Atrankos komisija daugumos balsų principu atranka kvalifikacijos reikalavimus atitinkančius kandidatus ir teikia jų kandidatūrą Vokietijos Teisingumo ministerijai, kuri sprendžia dėl kandidatų paskyrimo į advokatus šiame teisme. Pastebėtina, kad įstatymai, priešingai nei Lietuvoje, neįtvirtina jokių išimčių dėl būtinojo advokato

¹⁸² Beck C. H. *Zivilprozeßordnung. 49 auflage.* – München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1991. P. 159-160.

¹⁸³ Vokietijos Federalinis civilinio proceso kodeksas. 2005m. gruodžio mėn. 5 d. redakcija su aktualiais papildymais ir pakeitimais. Prieiga per internetą: < http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/index.html>; European Judicial Network in civil and commercial matters. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/civiljustice/legal_prof/legal_prof_ger_en.htm> prisijungimo laikas 2012-10-15; Foster Nigel G. *German legal System & Laws.* – London: Oxford University Press, 2005. P. 92.

¹⁸⁴ Vokietijos Federalinio Teisingumo Teismo internetinė svetainė: <http://www.bundesgerichtshof.de/EN/FCoJ/Bar/bar_node.html;jsessionid=E0EA1B3C3D3FEE19AB022DC22AEF6276.2_cid344>; prisijungimo laikas 2012-10-19.

dalyvavimo šioje instancijoje. Kaip numato BRAO 171-172 str., advokatas, paskirtas į Vokietijos Federalinio Teisingumo Teismą, negali būti priskirtas jokiai kitam teismui, tačiau gali atstovauti Vokietijos Federaliniame Konstituciniame Teisme, taip pat aukščiausiuose žemių teismuose bei tarptautiniuose teismuose. Visgi, reikia pažymėti, kad toks advokatas netenka teisės atstovauti žemesnės instancijos teismuose Vokietijoje, tokiu būdu siekiant užtikrinti nenutrūkstančią advokato praktiką tik aukščiausios instancijos teismuose, specializuojantis bei kaupiant teisinę praktiką aukščiausios teisinės kvalifikacijos reikalaujančiose institucijose, o tai neabejotinai prisideda prie kvalifikuoto asmenų atstovavimo kasaciniame teisme, kaip galutinėje bendrosios kompetencijos teismų instancijoje.

JAV teisinė reglamentacija advokato dalyvavimo civiliniame procese klausimu skiriasi kardinaliai – būtinas advokato dalyvavimas civiliniame procese konstituciškai nėra numatytas, o atskiros valstijos taip pat laikosi tokio reglamentavimo ¹⁸⁵. Vienintelė sritis, kurioje advokatas yra būtinas, įtvirtinta JAV Konstitucijos 6-ojoje pataisoje ¹⁸⁶ – baudžiamosiose bylose, kuriose gresia įkalinimo bausmė, kaltinamojo teises turi ginti privatus arba valstybės deleguotas advokatas. Todėl, nors ir atrodytų, kad dėl tokio reglamentavimo advokatų dalyvavimas civiliniame procese JAV teismuose turėtų būti ne dažnas reiškinys, sudėtinga JAV teisinė sistema, įvairūs procesiniai formalumai, sparčiai besikeičianti teisminė praktika ir teisminiai precedentai bei kiti faktoriai nulemia, kad advokatas, disponuojantis praeitame skyriuje aptartais profesionalaus teisininko statusą sukuriančiais veiksniais, yra bene vienintelė priemonė asmeniui tinkamai ginti savo interesus teisme. JAV teisinėje doktrinoje pažymima, kad advokato pagalba teismuose daugeliu atvejų yra būtina, o ja nesinaudojantys asmenys yra labiau pažeidžiami ir atsiduria „nesąžiningoje“ situacijoje ¹⁸⁷. Būtent todėl JAV yra išplėtojusi teisinės pagalbos (angl. *legal services*) institutą, kurio pagalba stengiamasi užtikrinti asmenų, neišgalinčių turėti advokatą, interesų apsaugą JAV teismuose. Šiuo tikslu JAV steigiamos iš valstijų biudžetų finansuojamos teisinės pagalbos organizacijos, kurioms priklausantys advokatai teikia nemokamą teisinę pagalbą visiems asmenims, atitinkantiems tam tikrus finansinius reikalavimus kiekvienoje valstijoje.

¹⁸⁵ Johns Z. M. The United States legal system. An introduction. Second edition. – Durham, North Carolina: CAP, 2007. P. 68; pavyzdžiui, Teksaso civilinio proceso kodekso 7 taisyklė skelbia, kad asmuo turi laisvę pasirinkti ar jam reikalingas advokatas – Texas rules of Civil procedure. Prieiga per internetą Teksaso Aukščiausiojo Teismo int. svetainėje: <http://www.supreme.courts.state.tx.us/rules/TRCP/RCP_all.pdf>; prisijungimo laikas 2012-10-20.

¹⁸⁶ The Constitution of the United States of America. 6th amendment. Prieiga per internetą: <http://www.usconstitution.net/xconst_Am6.html>; prisijungimo laikas 2012-10-20.

¹⁸⁷ Burnham W. Introduction to the law and legal system of the United States. Fifth edition. – USA: WEST, 2011. P.155.

Aktyvų vaidmenį užtikrinant tinkamą asmenų atstovavimą JAV civiliniame procese atlieka ABA - jau aptartose Pavyzdinėse advokatų elgesio taisyklėse ¹⁸⁸ dar 1993 m. pakeitimu buvo įtvirtinta pareiga advokatams per metus suteikti bent 50 valandų neatlygintinų teisinių paslaugų (angl. *pro bono*), iš kurių didžioji dalis turėtų būti skiriama asmenims, neišgalintiems pasisamdyti advokato (Taisyklė 6.1). Absoliuti dauguma valstijų pritarė tokių paslaugų reikalingumui ir įtraukė šiuos reikalavimus į savo advokatų etikos kodeksus. Didžiosios advokatų kontoros, skatinamos valstijų valdžios institucijų, visoje JAV aktyviai prisideda prie šių programų įgyvendinimo ¹⁸⁹, o tokių paslaugų teikimas ilgainiui tapo ir kontorų prestižo bei įvaizdžio detale. *Pro bono* paslaugų teikimas yra skatinama ir gerbtina veikla JAV, kuri bent iš dalies užpildo nepakankamos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos nišą. Kaip savo kasmetinėje ataskaitoje ¹⁹⁰ nurodo savanorišką teisinę pagalbą JAV koordinuojanti Teisinių paslaugų korporacija (angl. *Legal Services Corporation*), per 2011 m. nemokama teisinė pagalba buvo suteikta beveik 2,3 mln. gyventojų, daugiau nei 4000 advokatų nemokamai atstovavo asmenims beveik 900 tūkst. bylų. Pastebėtina, kad savanorišką teisinę pagalbą teikiantys advokatai svariai prisideda prie tinkamo asmenų teisių įgyvendinimo JAV teismuose.

Civilinių bylų vedimas JAV Aukščiausiąjame Teisme (angl. *The United States Supreme Court*) yra specifinis procesas. Nors kaip ir visuose JAV teismuose, privalomas advokato dalyvavimas nėra nustatytas ir šiame teisme, toks reglamentavimas yra daugiau deklaratyvus, negu atitinkantis teisinę tikrovę. Teismo atrankos kolegijos patvirtinimo nagrinėti susidariusį teisinį ginčą sulaukia labai retas kreipimasis. Kaip tą numato JAV Aukščiausiojo Teismo Taisyklių 10 punktas ¹⁹¹, šiame teisme ginčas turėtų būti nagrinėjamas tik tada, kai tarpusavyje prieštarauja valstijų apeliacinių arba aukščiausiųjų teismų sprendimai, arba tam tikras ginčas buvo išspręstas pažeidžiant kompetenciją dėl to, kad toks ginčas yra priskirtinas JAV Aukščiausiojo Teismo kompetencijai. Taip pat, visais atvejais ginčas turi būti svarbus valstybės mastu, taikant kaip įmanoma pastovesnę ir neprieštraujančią federalinės teisės praktiką. Federalinės JAV teismų sistemos duomenimis ¹⁹², per 2006 – 2010 m. laikotarpį JAV Aukščiausiasis Teismas kasmet vidutiniškai išnagrinėdavo tik po beveik 78 bylas, nors perduodamų

¹⁸⁸ ABA Model Rules of Professional Conduct. Last amended August 2009. Prieiga per internetą ABA internetinėje svetainėje: <http://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents.html>; prisijungimo laikas 2012-10-20

¹⁸⁹ Devries J. D. Public sector Obstacles are Vanishing. The ABA Journal. Edition of December, 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.abajournal.com/magazine/issue/2010/12>>; prisijungimo laikas 2012-10-20.

¹⁹⁰ Legal Services Corporation Fact Book 2011. Issued on June, 2012. Prieiga per internetą: <http://grants.lsc.gov/sites/default/files/Grants/RIN/Grantee_Data/fb11010101.pdf>; prisijungimo laikas 2012-10-20.

¹⁹¹ Rules of the Supreme Court of The United States. Adopted January 12, 2010. Prieiga per internetą JAV Aukščiausiojo Teismo int. svetainėje: <<http://www.supremecourt.gov/ctrules/2010RulesoftheCourt.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-10-20.

¹⁹² Federal Judiciary report on U.S. Supreme Court cases 2006 through 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.uscourts.gov/uscourts/Statistics/JudicialBusiness/2011/appendices/A01Sep11.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-10-20.

priėmimui bylų skaičius kasmet buvo apie 9500 bylų, t.y. vos 0,82 proc. priimtų ir išnagrinėtų bylų. Savaiame suprantama, kad asmeniui, norinčiam apginti savo teises šiame teisme, tiesiog privalu turėti kvalifikuotą teisės profesionalą – advokatą, kuris sugebėtų surašyti tinkamos formos kreipimąsi į teismą bei nurodyti visas reikiamas teises ir faktines aplinkybes bylos priėmimui nagrinėti JAV Aukščiausiajame Teisme.

Papildomai JAV Aukščiausiojo Teismo Taisyklių 5 punktą nustato, kad advokatas, norėdamas atstovauti asmeniui šiame teisme civilinėje byloje, turi būti įrašytas į JAV Aukščiausiojo Teismo advokatūrą (vienintelė išimtis – 6 punkte numatyta advokato teisė bylą vesti *pro hac vice* principu, t.y. esant tam tikroms aplinkybėms suteikiamas vienkartinis leidimas atstovauti šaliai konkrečioje byloje). Kandidatas paskutinius trejus metus turi būti nepertraukiamai įregistruotas viename iš valstijų aukščiausiųjų teismų, per šį laikotarpį neturėjęs jokių drausminių nusižengimų bei atitikti geros moralės ir profesionalumo reikalavimus. Pažymėtina, kad profesionalumo reikalavimų atitikimą gali įrodyti tinkamas kvalifikacijos tobulinimas, specializavimasis, o gerą moralę – kompetentingų asmenų rekomendacijos, nepriekaištinga reputacija. Tokiu būdu siekiama užtikrinti, kad asmenys galutinėje teisminėje instancijoje JAV būtų atstovaujami tik aukščiausios kvalifikacijos advokatais, nekeliančiais abejonių dėl savo reputacijos ar kompetencijos, kurie nemažą savo veiklos dalį vykdytų JAV Aukščiausiajame Teisme ir sugebėtų tinkamai atlikti savo pareigas šioje institucijoje. Taip pat siekiama kaip įmanoma labiau spartinti bylų nagrinėjimą, nes dėl didelio kiekio bylų, gaunamų iš visų valstijų, JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjai nespėja tinkamai susitvarkyti su jiems deleguojamu darbu¹⁹³, todėl bet koks teismo nagrinėjimo vilkinimas ar neoperatyvumas dėl besikreipiančios šalies nepatyrimo arba kompetencijos trūkumo yra vengtinai.

Apibendrinant galima būtų konstatuoti, jog būtinasis advokato dalyvavimas civiliniame procese yra reikalingas ir daugelyje Europos valstybių reglamentuotas teisinis institutas. Šio instituto pagalba tam tikrose kategorijose bylų užtikrinami šalių lygiateisiškumo ir tinkamo interesų gynimo principai, advokato dalyvavimas prisideda prie proceso koncentruotumo ir operatyvumo principų įgyvendinimo, palengvinamas teisingumą vykdančių institucijų darbas. Pabrėžtina, kad tik profesionalūs teisininkai, priklausantys juos vienijančiai organizacijai – advokatūrai, nuolatos tobulindami savo kvalifikaciją, specializuodamiesi, drausdami savo civilinę atsakomybę, laikydamiesi profesinės etikos ir elgesio reikalavimų, gali tinkamai atstovauti asmenų interesus specifiniuose, profesionalių teisininko atributų turėjimo reikalaujančiuose teisminiuose procesuose. Tai ypač pažymėtina kalbant apie teisminį procesą

¹⁹³ JAV Aukščiausiajame Teisme pasitaiko atvejų, kad tam tikras bylas atsisakoma nagrinėti vien dėl to, jog yra per daug laukiančių nagrinėjimo bylų. Dėl didelės apkrovos neretai pasirenkamos tik svarbiausios ir didžiausių žmonių skaičių paveikiančios bylos. Johns Z. M. The United States legal system. An introduction. Second edition. – Durham, North Carolina: CAP, 2007. P. 90-91.

kasacinėje instancijoje – kasacinio proceso paskirtis ir specifika bei esminė teisės aiškinimo ir taikymo pareiga nulemia šalių atstovavimo kasaciniame teisme tikslą – užtikrinti tinkamą šalių subjektinių teisių apsaugą ir gynybą aukščiausioje teisminėje valstybės instancijoje. Kasacinio skundo surašymas ir atstovavimas kasaciniame teisme yra sudėtingas procesas, su kuriuo tinkamai susitvarkyti gali tik profesionalūs teisininkai – advokatai ¹⁹⁴. Blieka sutikti su A. Driuko nuomone, kad advokato dalyvavimas užtikrina reikiamą pasirengimo bylai lygį, o taip pat, jog byloje dalyvaujančių asmenų reikalavimai bus pagrįsti profesionaliu teisės aktų išmanymu ir taikymu, bus išvengta nereikalingų suinteresuoto asmens emocijų, kurios trukdytų teismo proceso eigai.

¹⁹⁴ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. – Vilnius: TIC, 2006. T. 4. P. 274.

IŠVADOS

1. Atstovavimas civiliniame procese yra tam tikras teisinis santykis, sureguliuotas tarpšakinių teisės normų, kurio viena šalis (tinkamai įgaliotas atstovas) kitos šalies (atstovaujamojo) vardu atlieka įvairius įstatymiškai numatytus procesinius veiksmus. Šio instituto tikslai yra tinkamas atstovaujamojo interesų gynimas, teisinių paslaugų (profesionalaus atstovavimo atvejais – kvalifikuotų teisinių paslaugų) suteikimas bei pagalba vykdant teisingumą, prisidedant prie tinkamo, operatyvaus ir teisingo civilinės bylos išnagrinėjimo.

2. Pastarųjų dvylikos metų Lietuvos teisės aktų pakeitimai bei teismų praktika atstovavimo civiliniame procese srityje rodo, kad buvo siekta pereiti prie labiau kokybinio asmenų atstovavimo civiliniame procese, ypatingą reikšmę suteikiant aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimui atstovams pagal pavedimą.

3. Kritikuotina įstatymų leidėjo pozicija nenustatyti aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimo vienai iš atstovų pagal pavedimą grupei – procesinių bendrininkų skiriamies jų nariams. Neegzistuoja teisiniai argumentai, kurie galėtų paaiškinti, kodėl tam tikri atstovai pagal pavedimą (pavyzdžiui, juridinių asmenų darbuotojai, artimieji giminaičiai) privalo atitikti nustatytą išsilavinimo reikalavimą, o vienas iš procesinių bendrininkų – ne. Tokiu būdu yra paneigiamas atstovavimo civiliniame procese instituto teisinės reglamentacijos nuoseklumas Lietuvoje.

4. Nors nėra vieno universalus vieno iš sutartinių atstovų – advokato – apibrėžimo, konstatuotina, kad Lietuvoje advokatas yra profesionalus teisininkas, atitinkantis įstatymuose numatytus išsilavinimo, kvalifikacinio egzamino išlaikymo bei teisinės praktikos atlikimo reikalavimus, kuris yra apdraudęs savo civilinę atsakomybę, įrašytas į Lietuvos praktikuojančių advokatų sąrašą ir priklausantis Lietuvos advokatūrai, o pagrindinę įstatymais reglamentuotą veiklą sudaro profesionalus asmenų atstovavimas teismuose, teisinių dokumentų rengimas, teisinių konsultacijų ir kitų teisinių paslaugų teikimas.

5. Advokatus nuo kitų atstovų pagal pavedimą skiria advokato *profesionalumas*, kuri sukuria daugybę veiksmų. Vieno iš jų – teisinio išsilavinimo reikalavimo, įskaitant advokato kvalifikacinio egzamino laikymą, reglamentavimas Lietuvoje yra pakankamai ydingas, jį lyginant su JAV arba Vokietija – šiose gilias teisės tradicijas puoselėjančiose šalyse numatyti kur kas griežtesni

teisinio išsilavinimo reikalavimai, advokato kvalifikacinis egzaminas yra sudėtingesnis ir ilgiau trunkantis, labiau kompleksiškas.

6. Pavyzdinėmis galėtų būti laikomos JAV taikoma nacionalinės advokatūros (ABA) vykdoma šalies teisės universitetų atestacija bei Vokietijoje įtvirtinta „visapusiško advokato“ rengimo pozicija, t.y. advokatai turi atitikti pačius aukščiausius pagrindinėms teisinėms profesijoms (įskaitant šalyje ypač vertinamą teisėjo profesiją) taikomus reikalavimus.

7. Privalomas civilinės atsakomybės draudimas advokatams užtikrina asmenų, besinaudojančių advokatų paslaugomis, turtinių interesų apsaugą bei prisideda prie šių teisinių santykių stabilumo ir pasitikėjimo, skatina advokatus elgtis rūpestingai ir kompetentingai. Kaip rodo JAV pavyzdys, įtvirtinus tam tikrą teisinę reglamentaciją, iš esmės pakanka ir tinkamo asmenų informavimo, t.y. imperatyvus reikalavimas advokatui informuoti savo esamus ar būsimus klientus, arba nacionalines advokatūras ar kitas įgaliotas institucijas apie savo civilinės atsakomybės draudimo egzistavimą arba jo nebuvimą. Tokiu būdu advokatams paliekama laisvė spręsti, ar jiems būtina drausti savo civilinę atsakomybę, o jų klientai tinkamai informuojami apie atitinkamą riziką.

8. Advokatų specializacija yra nepakankamai išplėtotas institutas Lietuvoje, lyginant jį su Vokietija ar JAV. Šių valstybių pavyzdžiai rodo, kad advokato specializavimasis tam tikroje teisės srityje yra labai vertinamas procesas, o įgyta ir nuolat palaikoma specializacija, kartu su įgytos kvalifikacijos tobulinimu, gali užtikrinti aukštą advokato teikiamų teisinių paslaugų kokybę ir kvalifikaciją.

9. Advokato profesionalumui didelę reikšmę turi profesinės etikos laikymasis. Advokatų etikos reikalavimai yra išdėstomi valstybių advokatų etikos kodeksuose, kuriuose numatytos normos turi imperatyvų poveikį, t.y. jų pažeidimai advokatams užtraukia drausminę atsakomybę. Vokietija pasižymi labiausiai išplėtotu advokatų drausmės bylų nagrinėjimo procesu, kuriame veikia net trys instancijos specialių advokatų teismų, užtikrinančių kaip įmanoma teisingesnį advokato drausmės pažeidimo bylos išsprendimą.

10. Advokatas, būdamas teisės srities profesionalu, yra vienintelis asmuo, gebantis tinkamai ginti asmens interesus tam tikrose kategorijose bylų, todėl egzistuoja privalomo advokato dalyvavimo civiliniame procese institutas. Nagrinėtose valstybėse numatyta skirtinga reglamentacija: Vokietijoje imperatyviai įtvirtintas platus ratas atvejų, kuomet šalims privalo atstovauti profesionalūs teisininkai, o JAV civiliniame procese asmenys nėra įpareigoti naudotis advokato pagalba teismuose, tačiau dėl

sudėtingos JAV teisinės sistemos, įvairių procesinių formalumų, sparčiai besikeičiančios teisminės praktikos, advokatas yra bene vienintelė priemonė asmeniui tinkamai ginti savo interesus teisme.

11. Nors LR CPK 347 str. 3 d. įtvirtina, jog kasacinį skundą surašo advokatas, kitos kodekso normos šią teisę suteikia ir daugeliui kitų atstovų pagal pavedimą. Kasacinio skundo ar atsiliepimo į jį parengimas yra sudėtingas ir specialių teisinių žinių bei praktikos turėjimo reikalaujantis procesas, kurį sėkmingai atlikti gali tik kvalifikuoti teisės profesionalai – advokatai. Šią poziciją patvirtina tiek šalies teisės doktrina, tiek užsienio valstybių pavyzdžiai.

12. Vokietijoje ir JAV (taip pat Belgijoje) numatytas tik papildomus reikalavimus atitinkančių ir kvalifikaciją įgijusių, uždarą advokatūrą sudarančių advokatų dalyvavimas kasacinėse bylose. Tuo siekiama, kad asmenų teises šioje instancijoje gintų tik pačios aukščiausios kvalifikacijos teisės specialistai, vengiant neprofesionalaus ar nepakankamai profesionalaus asmens teisių gynimo atvejų.

13. LR CPK pakeitimai, įteisinę platų subjektų ratą, kurie galėtų surašyti kasacinį skundą ar atsiliepimą į jį, vertintini kritiškai – kasacinio skundo ar atsiliepimo į jį teisė turėtų būti suteikta išimtinai advokatams su ypač ribotomis tokio reglamentavimo išimtimis (asmenų atstovavimui kasaciniame teisme Lietuvoje dėl darbe aptartų priežasčių teisės aktai numato tinkamą teisinę reglamentaciją).

Darbo baigimo data: 2012 m. gruodžio mėn. 14 d.

Vytautas Badaras

e-paštas: ybadaras@gmail.com

REKOMENDACIJOS

Autorius, remdamasis darbe atlikto tyrimo išvadomis, atkreipdamas dėmesį į išdėstytus atstovavimo Lietuvos civiliniame procese instituto reglamentavimo trūkumus ir neaiškumus, teikia įstatymų ir poįstatyminių aktų leidėjams šiuos pasiūlymus:

1. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimus dėl aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikšmės tinkamam asmenų atstovavimui Lietuvos Respublikos teisminiuose procesuose, o taip pat į pastaruosius keliolika metų įstatymo leidėjo nuosekliai formuojamą poziciją pereiti prie labiau kokybinio asmenų atstovavimo pagal pavedimą civiliniame procese, nustatyti aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimą procesinių bendrininkų atstovavimo pagal pavedimą civiliniame procese atveju. Tokiu būdu būtų panaikintas po 2011 m. spalio 1 d. įsigaliojusių Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimų susiformavęs reglamentacinis nenuoseklumas dėl reikalavimų atstovams pagal pavedimą civiliniame procese. Šiam tikslui pasiekti rekomenduotina papildyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 56 str. 1 d. 3 p. normą ir išdėstyti ją taip: „vienas iš bendrininkų, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kitų bendrininkų pavedimu“.

2. Atsižvelgiant į nagrinėtų užsienio valstybių teisinę reglamentaciją bei analizuotus advokato, kaip profesionalaus atstovo civiliniame procese, privalumus prieš kitus atstovus pagal pavedimą civiliniame procese, taip pat į kasacinės instancijos proceso svarbą visai teisinei Lietuvos valstybės sistemai, panaikinti 2011 m. spalio 1 d. įsigaliojusiais Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimais išplėstą asmenų, galinčių surašyti kasacinį skundą ar atsiliepimą į jį, sąrašą ir palikti šią teisę vienintelei profesionalių atstovų pagal pavedimą civiliniame procese grupei – advokatams. Šiam tikslui pasiekti rekomenduotina pakeisti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 347 str. 3 d. ir išdėstyti ją taip: „Kasacinį skundą surašo advokatas“.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai:

1. 1966 m. gruodžio 19 d. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.
2. 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija// Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
3. Europos Sąjungos advokatų etikos kodeksas. Code of Conduct for European Lawyers. Last amended 19th May, 2006. Prieiga per internetą: <http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/EN_Code_of_conductp1_1306748215.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-11.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
5. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos įstatymas dėl LTSR civilinio proceso kodekso patvirtinimo// Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-139.
6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas// Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas// Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4126.
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
9. Lietuvos advokatų etikos kodeksas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 130-4681.
10. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas// Valstybės žinios. 2005, Nr. 36-1340.
11. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas// Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.
12. Lietuvos Respublikos advokatūros statusas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 95-2753.
13. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 28-810.
14. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas „Dėl Rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2004, Nr. 54-1845.
15. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas „Dėl advokatų drausmės bylų nagrinėjimo tvarkos aprašo paskelbimo“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 69-3545.
16. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2008 m. spalio 6 d. įsakymas Nr. 1R-380 „Dėl advokato kvalifikacinių egzaminų laikymo ir apmokėjimo tvarkos aprašo patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2008, Nr. 117-4462.

17. Lietuvos Respublikos advokatūros tarybos 2011 m. lapkričio 17 d. sprendimas „Dėl kvalifikacijos tobulinimo“. Prieiga per internetą: <http://www.advoco.lt/default.aspx?item=news&id=17330>; prisijungimo laikas 2012-09-11.

Užsienio valstybių norminiai teisės aktai:

18. Vokietijos Federalinis advokatūros įstatymas (*BRAO*). Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/brao/index.html>; prisijungimo laikas 2012-07-12.
19. Vokietijos Federalinis civilinio proceso kodeksas (*ZPO*). Prieiga per internetą: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/index.html; prisijungimo laikas 2012-07-20.
20. Vokietijos Federacijos Civilinis kodeksas (*Zivilgesetzbuch*). Prieiga per internetą: <http://www.fd.ul.pt/LinkClick.aspx?fileticket=KrjHyaFOKmw%3D&tabid=505>; prisijungimo laikas 2012-09-10.
21. Vokietijos Federalinis teismų įstatymas (*DRiG*). Prieiga per internetą: <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/DRiG.pdf>; prisijungimo laikas 2012-07-21.
22. Vokietijos Federalinių advokatų rūmų reglamentas „Dėl advokatų specializacijos“ (*FAO*). Prieiga per internetą: http://www.brak.de/w/files/02_fuer_anwaelte/berufsrecht/fao_01_07_2011.pdf; prisijungimo laikas 2012-09-18.
23. Vokietijos Federalinis advokatų etikos kodeksas (*BORA*). Prieiga per internetą: http://www.brak.de/w/files/02_fuer_anwaelte/berufsrecht/bora_engl_stand_1_11_2011.pdf; prisijungimo laikas 2012-09-21.
24. The Constitution of the United States of America. The 6th amendment. Prieiga per internetą: http://www.usconstitution.net/xconst_Am6.html; prisijungimo laikas 2012-10-20.
25. French Code of Civil Procedure. Prieiga per internetą: <http://library.law.umn.edu/researchguides/france.html#IV>; prisijungimo laikas 2012-09-25.
26. Civil procedure code of Poland. Prieiga per internetą: <http://www.forbu-sinnessinpoland.com/wp-content/uploads/2012/05/Polish-Civil-ProcedureCode.pdf>; prisijungimo laikas 2012-10-08.
27. Judiciary code of Belgium. Prieiga per internetą: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=264041; prisijungimo laikas 2012-10-15.
28. Code of Conduct of the Bar of England & Wales. Prieiga per internetą: <http://barstandardsboard.org.uk/regulatory-requirements/the-code-of-conduct/>; prisijungimo laikas 2012-09-02.
29. Canadian Bar Association Code of Professional Conduct. Prieiga per internetą: <http://www.cba.org/CBA/activities/pdf/codeofconduct.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-02.

30. JAV advokatų profesinio elgesio kodeksas. Model Rules of Professional conduct. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/model_rules_of_professional_conduct_table_of_contents.html>; prisijungimo laikas 2012-09-11.
31. Kalifornijos valstijos (JAV) advokatų etikos kodeksas. Rules of the State Bar of California (adopted July, 2007). Prieiga per internetą: <http://rules.calbar.ca.gov/LinkClick.aspx?file_ticket=-2KV5j0w6Cw%3d&tabid=1227>; prisijungimo laikas 2012-08-18.
32. ABA Model Rule for Continuing Legal Education with Comments. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/migrated/2011_build/cle/mcle/aba_model_rule_cle_authcheckdam.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-14.
33. Mandatory CLE New York state requirements. Prieiga per internetą: <http://www.nysba.org/Content/NavigationMenu/CLE/MandatoryCLERules/Mandatory_CLE.htm>; prisijungimo laikas 2012-09-17.
34. Kentucky Bar Asociacion rules on CLE. Prieiga per internetą: <http://kybar.org/Documents/SCR/SCR3/SCR_3.651.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-17.
35. Texas disciplinary rules of professional conduct. Prieiga per internetą: <http://www.texasbar.com/AM/Template.cfm?Section=Ethics_Resources&Template=/CM/ContentDisplay.cfm&ContentID=14125>; prisijungimo laikas 2012-09-20.
36. ABA Standards for Specialty Certification Programs for Lawyers. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/content/dam/aba/administrative/specialization/ABA_Standards_for_Accreditation_authcheckdam.pdf>; prisijungimo laikas 2012-09-19.
37. Rules of the Supreme Court of The United States. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourt.gov/ctrules/2010RulesoftheCourt.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-10-20.
38. Rusijos Federacijos civilinio proceso kodeksas: Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 2002 11 14. Prieiga per internetą: <<http://www.consultant.ru/popular/gpkrf/>>; prisijungimo laikas 2012-06-25.
39. Закон «Об адвокатской деятельности и адвокатуре в РФ» 2002 года. Prieiga per internetą: <<http://advokated.ru/sparg1/265-zakon-ob-advokatskoj-deyatelnosti-iadvokature-v-rf-2002.html>>; prisijungimo laikas 2012-07-08.

Specialioji literatūra:

40. Babcock Gove Ph. Webster's third new international dictionary. – Springfield, USA: Könemann, 1993.

41. Beck C.H. *Zivilprozeßordnung. 49 auflage.* – München: C.H.B. Verlagsbuchhandlung, 1991.
42. Bell J., Boyron S., Whittaker S. *Principles of French law. Second edition.* – Great Britain: Oxford university press, 2008.
43. Bocken. H, De Bondt W. *Introduction to Belgian Law.* The Netherlands: Kluwer Law international, 2001.
44. Burnham W. *Introduction to the law and legal system of the United States. Fifth edition.* – USA: WEST, 2011.
45. Driukas A., Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika.* – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T. 1.
46. Driukas A., Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika.* – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T. 2.
47. Driukas A., Valančius V. *Civilinis procesas: teorija ir praktika.* – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009. T. 4.
48. Driukas A. ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. 1 dalis. Bendrosios nuostatos.* – Vilnius: Justitia, 2004. T. 1.
49. Foster Nigel G. *German legal System & Laws. Third edition.* – London: Oxford University Press, 2005.
50. Johns Z. M. *The United States legal system. An introduction. Second edition.* – Durham, North Carolina: CAP, 2007.
51. Keinys S. ir kt. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas.* – Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
52. Kiršienė J. ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis.* – Vilnius: LTU, 2004. T. 1.
53. Kuzavinis K. *Lotynų – Lietuvių kalbų žodynas.* – Vilnius: mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
54. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. *Civilinio proceso teisė.* – Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
55. Leith P. *Legal Education in Germany: becoming a Lawyer, Judge, and Professor.* – Belfast: Reader in Law, 1995.
56. *Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Kolektyvinė monografija.* – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
57. Martin J. *The English legal system. 5th edition.* – London: Hodder Arnold, 2007.
58. Mikelėnas V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai.* Vilnius: Justitia, 1995.
59. Mikelėnas V. *Lietuvos Respubliko civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys.* – Vilnius: Justitia, 2002.
60. Nekrošius I. ir kt. *Romėnų teisė. Antrasis leidimas.* – Vilnius: Justitia, 2007.

61. Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. – Vilnius: Justitia, 2002.
62. Parker Ch., Evans A. Inside lawyers' ethics. – Australia: Cambridge university press, 2007.
63. Slapper G. The English Legal system. 8th edition. – Great Britain: TJ International, 2006.
64. Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Trečiasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2009.
65. Žalėnienė I., Stauskienė E. „Advokatūros raida Lietuvoje 1990-2009 m.“. Regnum Est. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20. – Vilnius: MRU, 2010.
66. Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese – svarbi asmens konstitucinės teisės į teisminę gynybą realizavimo garantija. Tarptautinė mokslinė – praktinė konferencija „Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai“. – Vilnius: MRU, 2006.
67. Žalėnienė I. Some problems of obligatory advocate's participation in civil procedure. Šiuolaikinės civilinio proceso teisės paskirtis. – Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2008.
68. Žeruolis J. ir kt. Tarybinė civilinio proceso teisė. – Vilnius: Mintis, 1983.
69. Викут М. А., Зайцев И. М. Гражданский процесс России. - Москва: Юристъ, 1999.
70. Гражданский процесс. Под ред. Ю. К. Осипова. - Москва, 1996.
71. Ильинская И. М., Лесницкая Л. Ф. Судебное представительство в гражданском процессе. – Москва: ИЮЛ, 1964.
72. Колоколова Э. Е. Адвокат – представитель в гражданском процессе. – Москва: Закон и право, 2004.
73. Мусина В. А., Чечиной Н. А., Чечота Д. М. Гражданский процесс. Учебник. - Москва: Проспект, 1997.
74. Осокина Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть. - Москва: Юристъ, 2004.
75. Розенберг Я. А. Представительство по гражданским делам в суде и арбитраже. - Рига: Знание, 1981.
76. Халатов С. А. Представительство в гражданском и арбитражном процессе. - Москва: Норма, 2002.
77. Чечина Н. А. Гражданские процессуальные отношения. – Ленинград: ЛГУ, 1962.
78. Шакарян М. С. Гражданское процессуальное право России. Под ред. - Москва, 2002.
79. Шерстюк В. М. Судебное представительство по гражданским делам. – Москва, 1984.
80. Ярков В. В. и другие. Гражданский процесс. Учебник - Москва: Волтерс Клуверс, 2005.
81. Drakšas R. Advokatas: veiklos pagrindai ir problemos. Monografija. – Vilnius, Justitia, 2012.
82. Montvydienė I. Valstybės garantuojama teisinė pagalba civilinėse bylose: daktaro dis.soc.mokslai: teisė (01 S)/ MRU, Vilnius, 2010.

83. Žalėnienė I. Atstovavimas civiliniame procese (teoriniai ir praktiniai aspektai): daktaro dis.soc.mokslai: teisė (01 S)/ MRU, Vilnius, 2006.
84. Ивакин В. Н. Представительство в советском гражданском процессе. Вопросы теории и практики: дисертация. – Москва, 1981.
85. Тарло Е. Г. Профессиональное представительство в суде. Монография. – Москва: Известия, 2004.
86. Bulka S. Profesinės civilinės atsakomybės draudimo sampratos ir tiesioginės paskirties įgyvendinimo problema. Jurisprudencija. 2001, t. 19 (11).
87. Casey R. Lawyers respond on malpractice insurance disclosure issue. The Houston Chronicle, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.estateofdenial.com/2010/04/30/lawyers-respond-on-malpractice-insurance-disclosure-issue/>>; prisijungimo laikas 2012-08-23.
88. Cunitz A. N. Mandatory malpractice insurance for lawyers: is there a possibility of Public protection without compulsion? - The Georgetown Journal of Legal Ethics, Spring, 1995. Prieiga per internetą: <<http://www.cobar.org/docs/Georgetown%20Journal%20of%20Legal%20Ethics.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-08-15.
89. Čivilis J. Lietuvos advokatūra ir advokatai Lietuvoje. Lietuvos advokatūra. 2008, 4 (29).
90. Devries J. D. „Public sector Obstacles are Vanishing“. The ABA Journal. Edition of December, 2000. Prieiga per internetą: <<http://www.abajournal.com/magazine/issue/2010/12>>; prisijungimo laikas 2012-10-20.
91. European Judicial Network in civil and commercial matters. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/case_to_court/case_to_court_pol_en.htm>; prisijungimo laikas 2012-10-08.
92. Federal Judiciary report on U.S. Supreme Court cases 2006 through 2010. Prieiga per internetą:<<http://www.uscourts.gov/uscourts/Statistics/JudicialBusiness/2011/appendices/A01Sep11.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-10-20.
93. Fusaris J. Mandatory disclosure of malpractice coverage may be coming for CT attorneys – University of Connecticut article, 2012. Prieiga per internetą: <<http://www.law.uconn.edu/content/mandatory-disclosure-malpractice-coverage-may-be-coming-ct-attorneys>>; prisijungimo laikas 2012-08-24.
94. Geller P. The American Thinker. „The ABA’s Jihad“. Prieiga per internetą: <http://www.americanthinker.com/2011/02/the_abas_jihad.html>; prisijungimo laikas 2012-07-13.
95. Jonaitis M., Žalėnienė I. Kai kurie atstovavimo instituto reglamentavimo romėnų teisėje klausimai// Jurisprudencija. 2008, t. 7(109).

96. Kukaitis M. „Kai kurie advokatai nesupranta, kad jų profesijai taikomi griežtesni elgesio standartai“. Lietuvos advokatūra, 2004. Nr. 1 (11).
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo metiniai informaciniai pranešimai 2010, 2011.. Prieiga per internetą: <<http://www.lat.lt/lt/veikla/metiniai-informaciniai-pranesimai.html>>; prisijungimo laikas 2012-07-01.
98. LR advokatūros advokatų tarybos ir ELSA Lietuva 2006 m. lapkričio 10 d. organizuotos konferencijos „Advokatų reklama: ar jos reikia?“ medžiaga. Teisės žinios, 2006 m. Nr. 4 (17).
99. National conference of Bar examiners of ABA. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/groups/legal_education/resources/bar_admissions/bartests.html>; prisijungimo laikas 2012-07-14.
100. Nebeling M. Some wording regarding the German concept of becoming/remaining a *Fachanwalt*. 2012, Prieiga per internetą: <<http://www.uianet.net/newsletter/documents/2012-05-16-5-The-German-CLE-approach.pdf>>; prisijungimo laikas 2012-09-18.
101. Pecherskij V. V. Legal Aid and Legal Services: the Formation and Comparison of Conception. Journal „Problems of the Bar“. – 2004, No. 36. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-lawyers.ru/pecherskiy.shtml>>; prisijungimo laikas 2012-07-23.
102. Rusinas E. „Prancūzijos advokatūra“. Lietuvos advokatūra. 2009, 2 (31).
103. Sauliūnas D. „Advokatų konferencijoje susirūpinta advokatūros įvaizdžiu“. Lietuvos advokatūra, 2003. Nr. 2 (8).
104. State by state, mandatory malpractice disclosure gathers steam. Bar leader magazine, Volume 28, No 4, 2004. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/publications/bar_leader_home/volume28/2804/malpractice.html>; prisijungimo laikas 2012-08-22.
105. Žalėnienė I. Kai kurie atstovo atsakomybės civiliniame procese taikymo teoriniai aspektai. Jurisprudencija, T. 52 (44), 2004.

Lietuvos teismų praktika:

106. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimas „Dėl advokatų aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 67-1628.
107. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas „Dėl kvalifikacinių aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimų asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 23-852.
108. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2003 m. balandžio 2 d. konsultacija Nr. A3-81// Teismų praktika. Nr. 19, 2003.

109. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 16 d. konsultacija Nr. A3-117// Teismų praktika. Nr. 22, 2005.
110. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2008 m. birželio 13 d. nutartis byloje *Ž. N. ir kiti v. UAB „Grigiškių statyba“*, Nr. 3k-3-323/2008, kat. 27.10.
111. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2007 m. lapkričio 12 d. nutartis byloje *UAB „Kapitalo valdymo grupė“ v. UAB „Penkių kontinentų“*, Nr. 3k-3-483/2007, kat. 27.10., 114.11.
112. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis byloje *UAB „Khartli“ v. UAB „Diagnostikos poliklinika“*, Nr. 3k-3-16/2005, kat. 27.11.
113. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2002 m. spalio 23 d. nutartis byloje *Ž. V. v. ŽŪB (duomenys neskelbtini)*, Nr. 3k-3-1233/2002, kat. 21.10.
114. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2010 m. birželio 28d. nutartis byloje *V.A. v. A.Č., UAB „Ad locum“*, Nr. 3k-3-299/2010, kat. 27.11.
115. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis byloje *M. C. v. antstolė A. A.*, Nr. 3k-3-133/2005, kat. 128.11.
116. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus išplėstinės kolegijos 2009 m. gruodžio 15 d. nutartis byloje *V. L. v. Tauragės medžiotojų klubas „Sakalas“*, Nr. 3k-7-470/2009, kat. 20.3.9.1, 106.1.
117. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. vasario 21 d. nutartis byloje *M. J. v. K. B.*, Nr. 3k-3-203/2000, kat. 37.
118. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 23 d. nutartis byloje *UAB „Stora Enso Timber“ v. „Baltic export“*, Nr. 3k-3-63/2010, kat. 96.3.
119. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 1999 m. lapkričio 4 d. nutartis byloje *A. M. v. Lietuvos advokatų taryba*, Nr. 3k-584/1999, kat. 1.
120. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2003 m. gruodžio 3 d. nutartis byloje *Vilniaus apskr. virš. adm. v. L.P. ir kt.*, Nr. 3k-3-1163/2003, kat. 36.4. 84, 94.2.
121. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus kolegijos 2007 m. sausio 30 d. nutartis byloje *E. Š. v. Lietuvos advokatūra*, Nr. 3k-3-26/2007, kat. 27.3.1.8.
122. Lietuvos Respublikos apeliacinio teismo 2010 m. vasario 8 d. nutartis byloje *A. B. v. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, A. V.*, Nr. 2A-17/2010, kat. 22.4.3.4.
123. Vilniaus apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. balandžio 5 d. nutartis byloje *I. B. v. J.A.S., AB „Lietuvos draudimas“*, Nr. 2A-627-160/2012, kat. 35.4, 44.6.

Užsienio valstybių teismų praktika:

124. Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos *Golder v. United Kingdom*, no. 4451/70, judgment of 21 February 1975; *Guérin v. France*, no. 25201/94, judgment of 29 July 1998.
125. *Peel v. Attorney Registration and Disciplinary Comm. of Illinois*. The Supreme Court of the USA. Prieiga per internetą: <<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/496/91/>>; prisijungimo laikas 2012-09-19.
126. *Swidler & Berlin v. United States*, 524 U.S. 399 (1998). The Supreme Court of the USA. Prieiga per internetą: <<http://caselaw.lp.findlaw.com/scripts/getcase.pl?court=us&vol=000&invol=97-1192>>; prisijungimo laikas 2012-09-20.
127. *Bates v. State Bar of Arizona*, 433 U.S. 350, (1977). The Supreme Court of the USA. Prieiga per internetą: <http://www.law.cornell.edu/supct/html/historics/USSC_CR_0433_0350_ZS.html>; prisijungimo laikas 2012-09-22.
128. Mičigano valstijos Apeliacinio teismo jurisprudencija. Bylos *Webber v. Hilborn* No. 286861 Mich. Ct. App. Aug. 17, 2006; *Harris v. Farmer* No. 288968 Mich. Ct. App. Feb. 4, 2010; *Reesor v. Norman Yatooma & Associates, P. C.* No. 289400 Mich. Ct. App. May 13, 2010. Prieiga per internetą: <<http://waynelawreview.org/?tag=professional-responsibility>>; prisijungimo laikas 2012-09-01.
129. New York valstijos Apeliacinio teismo jurisprudencija. *People v. Belge*, 83 Misc. 2d 186, 372 N.Y.S.2d 798 (Co. Ct. 1975), aff'd, 376 N.Y.S.2d 771 (N.Y. App. Div. 1975); aff'd, 390 N.Y.S.2d 867 (N.Y. 1976), *Cohen v. Lord, Day & Lord*, 550 N.E.2d 410 (N.Y. 1989). Prieiga per internetą: <<http://law.gsu.edu/ccunningham/PR/PeopleVBelge/AppDiv.html>>; prisijungimo laikas 2012-09-20.

SANTRAUKA

Badaras V. Advokatas – profesionalus atstovas civiliniame procese / Civilinės justicijos magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. I. Žalėnienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, teisės fakultetas, 2013. – 86 p.

Advokatas – profesionalus atstovas civiliniame procese.

Magistriniame darbe analizuojamas advokato išskirtinumo iš kitų atstovų pagal pavedimą klausimas, advokato profesionalumo svarba privalomam atstovavimui civiliniame procese. Šiuo tikslu nagrinėjami advokato profesionalumą sukuriantys elementai (išsilavinimo reikalavimai, kvalifikacinis egzaminas, specializavimasis ir kvalifikacijos kėlimas, etika ir kt.). Siekiant išsamesnės pasirinkto instituto analizės, darbe lyginamuoju aspektu taip pat nagrinėjama teisinė reglamentacija, teisės doktrina ir teismų praktika Vokietijoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Remiantis šio darbo rezultatais konstatuojama, kad privalomas advokato dalyvavimas civiliniame procese yra plačiai ir sėkmingai naudojamas teisės institutas užsienyje, tačiau netinkamai reglamentuotas Lietuvoje. Nustatoma, kad advokatas, dėl savo profesionalumą sukuriančių veiksnių visumos, yra vienareikšmiškai tinkamiausias atstovas pagal pavedimą tam tikrose kategorijose bylų (ypač kasacinėje instancijoje). Šiuo požiūriu teisinė reglamentacija (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso naujausi pakeitimai dėl atstovavimo civiliniame procese) Lietuvoje vertintina kritiškai ir yra keistina.

Pirmame darbo skyriuje tyrinėjama atstovavimo civiliniame procese samprata, apibrėžimas, tikslai, analizuojama šio teisinio instituto struktūra. Šiuo tikslu daugiausiai remiamasi Rusijos procesualistų teisės doktrina. Antroje dalyje nagrinėjamas atstovavimo civiliniame procese klasifikavimas ir jo reikšmė. Remiantis Lietuvos teisės aktų analize ir teisės doktrinoje pateikiama informacija, aptariamas Lietuvoje reglamentuotas privalomo advokato dalyvavimo civiliniame procese institutas, jo ypatumai ir trūkumai. Trečiame darbo skyriuje atliekama atstovų pagal pavedimą civiliniame procese rato analizė, pokyčiai ir tendencijos Lietuvoje. Bandoma išsiaiškinti, kas yra advokatas, kuo jis išsiskiria iš kitų atstovų pagal pavedimą. Analizuojami elementai, sukuriantys advokato profesionalumą, reglamentuoti Lietuvoje, Vokietijoje ir JAV bei kitose valstybėse. Ketvirtasis darbo skyrius skirtas išnagrinėti taikomą teisinę reglamentaciją privalomojo advokato dalyvavimo civiliniame procese institutui Vokietijoje bei JAV, koncentruojantis į atstovavimą kasacinėje instancijoje bei palyginti esamą situaciją su Lietuvoje galiojančia teisine sistema.

Reikšminiai žodžiai: atstovavimas, profesionalumas, advokatas, privalomas advokato dalyvavimas, atstovavimas kasacinėje instancijoje.

SUMMARY

Badaras V. Advocate – professional representative in civil procedure / Master's thesis in Civil justice. Supervisor assoc. prof. dr. I. Žalėnienė. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2013. – 86 p.

Advocate – professional representative in civil procedure.

The Master's thesis is concentrated on the analysis of exclusivity of an advocate, separating him from other contractual representatives in civil procedure and the importance of professionalism in the cases of obligatory advocate's participation in civil procedure. Therefore the elements creating the professionalism of an advocate are analyzed (requirements for education, qualifying exam of an advocate, specialization and continuing legal education, ethics etc.). In order to carry out a more detailed and complex research regarding the given subject, the legislation, legal doctrine and case law of Germany and USA are also analyzed, comparing it with the situation in Lithuania. Based on the results of Master's thesis it is safe to state that obligatory advocate's participation in civil procedure is a widely used institute of law throughout the compared foreign countries, but the regulation of it in Lithuania is defective. It is determined that due to entirety of elements that form the professionalism of an advocate, it is the most suitable representative in civil procedure in some cases (particularly in cassation). Therefore the analyzed legislation of representation in civil procedure in Lithuania (the latest changes of the Lithuanian code of civil procedure) should be revised.

The first chapter of the Master's thesis consists of the analysis of the conception, definition, objectives, structure of the institute of representation in civil procedure. Mainly the Russian legal doctrine is used due to its recognized completeness. The second chapter is composed of the classification of the institute. Obligatory advocate's participation in civil procedure in Lithuania institute is being explored according to the studied Lithuanian legislature, legal doctrine and case law. The third chapter consists of the analysis of the possible contractual representatives under the Lithuanian law, changes and trends of this institute. It is being attempted to sort out who exactly an advocate is, how does the professionalism make him different from the rest of the contractual representatives in civil procedure in Lithuania, Germany and USA. The fourth chapter is composed of examination of the regulation of obligatory advocate's participation in civil procedure in Germany and USA, focusing on civil cases in cassation and comparing the results to the situation in Lithuania.

Keywords: representation, professionalism, advocate, obligatory advocate's participation, representation in cassation.